

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΩΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Διπλωματική εργασία
Κουτσοπούλου Αντωνία
Επιβλέπων καθηγητής:
Κοκκώσης Χ.

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.:	10987/1
Ημερ. Εισ.:	15-02-2013
Δωρεά:	Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός:	ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
	2012
	ΚΟΥ

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ιδιαίτερος γεωπολιτικός χαρακτήρας και η ευαίσθητη ισορροπία μεταξύ περιβάλλοντος, κοινωνίας και οικονομίας των μικρών νησιών, καθιστούν το μικρονησιωτικό χώρο πεδίο συστηματικής μελέτης και διερεύνησης της αναπτυξιακής διαδικασίας στο διεθνές χώρο. Τα δομικά προβλήματα που εκρέουν από τους σύνθετους παράγοντες της νησιωτικότητας και επιβραδύνουν την αναπτυξιακή διαδικασία είναι ακόμη πιο τεταμένα στα μικρά νησιά, χρήζοντας ιδιαίτερης διαχείρισης και αντιμετώπισης από το διεθνές πολιτικό σύστημα. Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα έντονο στην Ελλάδα, λόγω του κατακερματισμού του νησιωτικού χώρου και του μικρού μεγέθους της πλειοψηφίας των νησιών. Η απουσία στρατηγικού πλαισίου και η αδυναμία των τομεακών πολιτικών να προωθήσουν ένα ολοκληρωμένο αναπτυξιακό πρότυπο για το νησιωτικό χώρο συντέλεσαν στην αλλοίωση της νησιωτικής ταυτότητας, στην εγκατάλειψη των μικρών νησιωτικών περιοχών και στον περιορισμό των μελλοντικών αναπτυξιακών προοπτικών. Η παρούσα μελέτη παρέχει ένα πλέγμα κατευθύνσεων στους κρίσιμους τομείς για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των μικρών νησιών, στο πλαίσιο μιας εθνικής στρατηγικής για το νησιωτικό χώρο.

Λέξεις κλειδιά: νησιωτικότητα, μικρά νησιά, ολοκληρωμένη ανάπτυξη

ABSTRACT

The distinctive geopolitical character and the delicate balance between environment, society and economy render the small islands as a field of systematic study and research of the development process in the international arena. The structural problems that derive from the complicated factors of insularity and delay the development process are far more intense in small islands, demanding special treatment from the international political system. The phenomenon is particularly intense in Greece due to the fragmentation of insular space and the small size of the majority of the islands. The absence of a strategic framework and the inability of sectoral policies to promote an integrated development model for the insular space contributed in degradation of insular identity, abandonment of small islands and limitation of future development prospects. The current study provides a directional framework in critical areas for the integrated development of small islands within a national strategy for insular space.

Keywords: insularity, small islands, integrated development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	9
2. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ	11
2.1. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	11
2.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	12
2.3. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	14
3. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ	16
3.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ	16
3.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ	17
3.3. ΑΣΘΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ	19
3.4. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	20
3.5. ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	21
4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ	22
4.1. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	22
4.2. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΧΩΡΟ	24
4.3. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ	25
5. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	29
5.1. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	30
5.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	31
5.3. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	33
6. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	34
6.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ	35
6.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ	36
6.3. ΑΣΘΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ	40
6.4. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	41
6.5. ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	42
7. ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	44

7.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	44
7.1.1. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	46
7.1.2. ΕΙΔΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	49
7.1.3. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	52
7.2. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	62
7.2.1. ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2007-2013	63
7.2.2. ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΑΛΙΕΙΑΣ 2007-2013.	65
7.2.3. ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ 2007-2013 & ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΣ	66
8. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	69
9. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	70
9.1. ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ	72
9.1.1. ΑΞΟΝΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	74
9.1.2. ΑΞΟΝΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	78
9.1.3. ΑΞΟΝΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ	83
9.1.4. ΑΞΟΝΑΣ ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	85
9.2. ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	88
10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	93
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	101

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ευρωπαϊκές πολιτικές με αντίκτυπο στο νησιωτικό χώρο	24
Πίνακας 2: Πληθυσμιακές μεταβολές και έκταση των νησιωτικών περιφερειών	31
Πίνακας 3: Τυπολογική διάκριση των ελληνικών νησιών	42
Πίνακας 4: Κατευθύνσεις ΕΠΧΣΑΑ τουρισμού ανά ομάδα νησιών	50
Πίνακας 5: Κατηγοριοποίηση νησιών Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου	53
Πίνακας 6: Στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	54
Πίνακας 7: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Νοτίου Αιγαίου για τα μικρά νησιά στον τομέα του περιβάλλοντος	55
Πίνακας 8: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Νοτίου Αιγαίου για τα μικρά νησιά στους τομείς Ενέργειας, Μεταφορών και Χωροταξικής Οργάνωσης	55
Πίνακας 9: Στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	56
Πίνακας 10: Στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	57
Πίνακας 11: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Ιονίων Νήσων για τα μικρά νησιά στον τομέα του περιβάλλοντος	59
Πίνακας 12: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Ιονίων Νήσων για τα μικρά νησιά στους τομείς Ενέργειας, Μεταφορών και Χωροταξικής Οργάνωσης	59
Πίνακας 13: Αναπτυξιακοί στόχοι ΕΣΠΑ 2007-2013 για τις νησιωτικές περιφέρειες	63
Πίνακας 14: Κατηγορία νήσων «Παράκτια νησιά»	89
Πίνακας 15: Κατηγορία νήσων «Νησιά εξαρτώμενα από γειτονικά νησιωτικά κέντρα»	90
Πίνακας 16: Κατηγορία νήσων «Απομονωμένα νησιά»	90

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1: Βήματα προς την ολοκληρωμένη ανάπτυξη στη Μεσόγειο και παγκοσμίως	26
Σχήμα 2: Άξονες Προτεραιότητας Εθνικής Στρατηγικής για το Νησιωτικό Χώρο	73

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

Χάρτης: Κατηγοριοποίηση του μικρονησιωτικού χώρου

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
AOSIS	Alliance of Small Island States
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
CARICOMP	Caribbean Coastal Marine Productivity Program
ΓΠΧΣΑΑ	Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΔΕΠΙΝ	Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Ιόνια Νησιά
ΕΠΧΣΑΑ	Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ESIN	European Small islands Network
ΕΣΠΑ	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
ESPON	European Spatial Planning Observation Network
ΕΣΣΑΑ	Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης
ΕΣΣΑΑΛ	Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης της Αλιείας
ΕΣΣΑΜ	Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μεταφορών
EURISLES	European Islands System of Links and Exchanges
GIN	Global Islands Network
ICZM	Integrated Coastal Zone Management
ΚΑΑΠ	Κοινή Αλιευτική Πολιτική
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
MAB	Man and the Biosphere programme
MAP	Mediterranean Action Plan
MCSD	Mediterranean Commission on Sustainable Development
MED SAP	Mediterranean Strategic Action Program
MEDA	Mesures d'Accompagnement
MEPPPW	Ministry for the Environment, Physical Planning and Public Works
MKO	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
MSSD	Mediterranean Strategy for Sustainable Development
NIJOS	Norwegian Institute of land inventory

NSSD	National Strategy for Sustainable Development
ΟΡΣΑ	Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας
ΠΓΕ	Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη
ΠΟΠ	Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης
ΠΠΧΣΛΑΑ	Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΡΣΑ	Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας
SAP BIO	Strategic Action Programme for the conservation of Biological diversity
SIDS	Small Island Developing States
ΣΜΑ	Σταθμός Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων
SMAP	Short and Medium term priority environmental Action Programme
ΣΧΟΟΑΠ	Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτών Πόλεων
ΤΠΕ	Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας
ΥΜΕ	Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών
UNCSD	United Nations Commission for Sustainable Development
UNDP	United Nations Development Programme
UNDSO	United Nations Division of Sustainable Development
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCAP	United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
ΥΠΑΑΤ	Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων
ΥΠΟΟ	Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών
ΧΑΔΑ	Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων
ΧΥΤΑ	Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διερεύνηση της αναπτυξιακής διαδικασίας στο νησιωτικό χώρο και η κατάρτιση ενός στρατηγικού προτύπου ολοκληρωμένης ανάπτυξης για τα μικρά νησιά αποτελεί επί δεκαετίες πεδίο συστηματικής έρευνας και διαμόρφωσης πολιτικών στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Τα δομικά προβλήματα που εκρέουν από τα ιδιαίτερα φυσικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά διακρίνουν το νησιωτικό χώρο από τις ηπειρωτικές περιοχές και εντείνονται αντιστρόφως ανάλογα με το μέγεθος των νησιών, επιβραδύνοντας την αναπτυξιακή διαδικασία.

Παρά το γεγονός ότι η ανάγκη διαφοροποιημένης προσέγγισης του νησιωτικού χώρου και ιδιαίτερα των μικρών νησιών έχει αναγνωρισθεί από τη διεθνή κοινότητα, στην Ελλάδα έχουν γίνει ελάχιστα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Δεδομένου του νησιωτικού χαρακτήρα της χώρας, του μικρού μεγέθους της πλειοψηφίας των νησιών και της έντονης αναπτυξιακής υστέρησης που παρουσιάζουν, η διερεύνηση των ανασταλτικών παραγόντων και η διαμόρφωση ενός στρατηγικού προτύπου ολοκληρωμένης ανάπτυξης του μικρονησιωτικού χώρου καθίσταται αναγκαία.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι ο προσδιορισμός της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας των μικρών νησιών και των παραγόντων που εμποδίζουν την αναπτυξιακή διαδικασία, με απώτερο σκοπό τη διατύπωση κατευθύνσεων για την αιεφόρο ανάπτυξη των μικρών νησιών στο πλαίσιο μιας εθνικής στρατηγικής για το νησιωτικό χώρο. Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται διακρίνεται σε τέσσερα στάδια. Το πρώτο αφορά τη διερεύνηση της φυσιογνωμίας και των προβλημάτων των μικρών νησιών σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο, με στόχο τον εντοπισμό κοινών παραγόντων. Το δεύτερο στάδιο εμπεριέχει την επισκόπηση των διεθνών πολιτικών για το νησιωτικό χώρο, σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και μεσογειακό επίπεδο και την αποτίμηση της ενσωμάτωσής τους στην εθνική, περιφερειακή και τομεακή πολιτική. Στο τρίτο στάδιο επιχειρείται η αποτύπωση της συνθετικής αναπτυξιακής εικόνας του ελληνικού νησιωτικού χώρου και η διερεύνηση των προϋποθέσεων για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του. Η συνδυαστική εμπειρία των προαναφερθέντων σταδίων αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη των προτάσεων και τη διατύπωση των γενικών συμπερασμάτων, τα οποία συνθέτουν το τελευταίο στάδιο της μεθοδολογικής προσέγγισης.

Δομικά η μελέτη διακρίνεται σε τρία σκέλη και επιμέρους κεφάλαια, εκ των οποίων το πρώτο περιλαμβάνει την εννοιολογική προσέγγιση κρίσιμων ορισμών της διεθνούς

βιβλιογραφίας, τη διερεύνηση της φυσιογνωμίας και των βασικών προβλημάτων των μικρών νησιών σε παγκόσμια κλίμακα καθώς και την επισκόπηση των πολιτικών για το νησιωτικό χώρο σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και μεσογειακό επίπεδο. Στο δεύτερο σκέλος εξετάζονται κατά αντιστοιχία η φυσιογνωμία και τα κρίσιμα προβλήματα του ελληνικού μικρονησιωτικού χώρου και η εθνική πολιτική ανά τομέα και επίπεδο σχεδιασμού. Το τρίτο σκέλος περιλαμβάνει τις προϋποθέσεις για ολοκληρωμένη ανάπτυξη και την προτεινόμενη στρατηγική για τον ελληνικό μικρονησιωτικό χώρο καθώς και τα συνολικά συμπεράσματα της μελέτης.

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η δυσκολία στην εννοιολογική προσέγγιση και την τυπολογία των νησιών έγκειται στις διαφοροποιήσεις μεταξύ ορισμών από ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς καθώς και στην ευχέρεια της κάθε χώρας να προσαρμόζει τους ορισμούς αυτούς στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

Μια πρώτη προσέγγιση έγινε από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) με την έκδοση του «Πορτραίτου των νησιών» το 1994 στο οποίο: *«Νησί θεωρείται κάθε έκταση μεγαλύτερη του 1 τ.χλμ., με απόσταση τουλάχιστον 1 χλμ. από την ηπειρωτική χώρα και χωρίς μόνιμη σύνδεση με αυτήν, δίχως την ύπαρξη ευρωπαϊκής πρωτεύουσας στην έκταση αυτή και με περισσότερους από 50 κατοίκους»*. Η διεθνής βιβλιογραφία, ωστόσο, αναγνώρισε τους περιορισμούς του παραπάνω ορισμού καθώς νησιά με απόσταση μικρότερη του 1 χλμ. από την ηπειρωτική χώρα εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά και προβλήματα με απομακρυσμένα νησιά. Παράλληλα, αποκλείονται αρχιπελάγη που αποτελούνται από πολλά μικρά νησιά, τα οποία εξαιρούνται μεμονωμένα από τον ορισμό αν και πληρούν τα κριτήρια ως σύνολο (ESPON, 2011α: 48).

Πρόσφατα στην 5^η Έκθεση για την Ευρωπαϊκή Συνοχή το 2010, *«νησιά ορίζονται οι περιφέρειες επιπέδου Nuts 3, όπου η πλειοψηφία του πληθυσμού διαμένει σε ένα ή περισσότερα νησιά, χωρίς αυτά να συνδέονται με την ηπειρωτική χώρα, για παράδειγμα με γέφυρα ή τούνελ»* (ESPON, 2011α: 48).

Αντίστοιχες διαφοροποιήσεις στη διεθνή βιβλιογραφία εντοπίζονται και ως προς την τυπολογία των νησιών, με κύρια δυσκολία τις μεγάλες διακυμάνσεις στον πληθυσμό και τον κατακερματισμό του νησιωτικού χώρου. Στο Άνθρωπος και Βιόσφαιρα (πρόγραμμα MAB) ως «μικρά νησιά» ορίζονται τα νησιά με επιφάνεια μικρότερη των 10.000 τ.χλμ. και πληθυσμιακό μέγεθος μικρότερο των 500.000 κατοίκων. Σε πρόγραμμα της UNESCO για την υδρολογία των μικρών νησιών ως μικρό ορίζεται το νησί με έκταση μικρότερη των 2.000 τ.χλμ. (UNESCO, 1994: 10).

Είναι προφανές ότι οι ορισμοί αυτοί δε μπορούν να εφαρμοσθούν για την κατηγοριοποίηση του νησιωτικού χώρου της Ελλάδας, όπου η πλειοψηφία των νησιών δεν ξεπερνά τους 10.000 κατοίκους ενώ μόλις τρία υπερβαίνουν τα 1000 τ.χλμ. Για τις ανάγκες της ακόλουθης ανάλυσης υιοθετείται η τυπολογία των μελετών «Ατλαντας των

Ευρωπαϊκών Νησιών» και «EUROISLANDS», οι οποίες εκπονήθηκαν από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στο πλαίσιο του προγράμματος ESPON 2013.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, τα νησιά διακρίνονται βάσει τεσσάρων παραγόντων, το πληθυσμιακό μέγεθος, τις διοικητικές μονάδες, τη γεωγραφική κατανομή και το επίπεδο ανάπτυξης. Στην παρούσα μελέτη ιδιαίτερο βάρος δίνεται στο πληθυσμιακό μέγεθος, χωρίς ωστόσο να παραβλέπεται η σημασία των λοιπών παραγόντων. Η τυπολογία των νησιών ως προς το πληθυσμιακό μέγεθος διακρίνεται στις εξής ακόλουθες κατηγορίες¹ (ESPON, 2010: 5· 2011β: 22):

- a. Μεγάλα νησιά, με πληθυσμό μεγαλύτερο των 50.000 μόνιμων κατοίκων
- b. Μεσαία νησιά, με πληθυσμό μεταξύ 5.000 και 50.000 μόνιμων κατοίκων
- c. Μικρά νησιά, με πληθυσμό μεταξύ 50 και 5.000 μόνιμων κατοίκων
- d. Πολύ μικρά νησιά, με πληθυσμό μικρότερο των 50 κατοίκων

Μία ακόμη έννοια που απασχολεί τη διεθνή βιβλιογραφία και είναι αναγκαία για τη διερεύνηση της αναπτυξιακής δυναμικής στο νησιωτικό χώρο είναι η έννοια της νησιωτικότητας. Προσδιορίζεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ φυσικών και κοινωνικοοικονομικών παραγόντων, οι οποίοι μεταξύ άλλων είναι η γεωγραφική και κοινωνική απομόνωση, η περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες, οι περιορισμένοι παραγωγικοί πόροι, οι εποχικές διακυμάνσεις της οικονομίας και του ανθρώπινου δυναμικού και οι δημογραφικές ιδιαιτερότητες των νησιών. Η νησιωτικότητα είναι ένα διαρκές φαινόμενο που προκαλεί δομικά προβλήματα στον κοινωνικό και οικονομικό χώρο. Πρόκειται για έναν επιβαρυντικό παράγοντα της ανάπτυξης που οφείλεται στη γεωγραφική ασυνέχεια του χώρου και εντείνεται όσο η απόσταση από την ηπειρωτική χώρα αυξάνεται και όσο το μέγεθος του νησιού μειώνεται. Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα έντονο στην Ελλάδα, λόγω του κατακερματισμού του νησιωτικού χώρου, του μικρού μεγέθους και της μεγάλης απόστασης των νησιών από την ηπειρωτική χώρα (Μέργος κ.ά., 2005).

¹ Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η κατηγορία των μικρών νησιών, μεταξύ 50 και 5.000 μόνιμων κατοίκων.

2. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

Τα νησιά διαφέρουν από την ηπειρωτική χώρα σε θέματα περιβάλλοντος, φυσικών πόρων, κοινωνικής δομής, οικονομικής ανάπτυξης και ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Το νησιωτικό τοπίο χαρακτηρίζεται από το μικρό μέγεθος, την αίσθηση απομόνωσης και τη διακριτή ταυτότητα. Οι σύγχρονες κοινωνικό-πολιτικές εξελίξεις έχουν επιφέρει αλλαγές στον παραδοσιακό χαρακτήρα των νησιών, οι οποίες είναι ιδιαίτερα εμφανείς στα μικρά νησιά (Coccossis, 2004: 111-112).

2.1. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το ανθρώπινο δυναμικό βρίσκεται στον πυρήνα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και αποτελεί βασική συνιστώσα της ευαίσθητης ισορροπίας των νησιωτικών συστημάτων. Έμφαση σε θέματα πληθυσμού, εκπαίδευσης και υγείας είναι καταλυτικής σημασίας για την αποτελεσματική και βιώσιμη ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η ανάγκη για ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού στα μικρά νησιά αποδεικνύεται από το χαμηλό επίπεδο των συστημάτων εκπαίδευσης, υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, τη χαμηλή πρόσβαση στην πληροφορία, τη χαμηλή συμμετοχή των γυναικών στην ανάπτυξη κ.ά. (UNSD, 1994).

Περαιτέρω, το δημογραφικό προφίλ των μικρών νησιών σε παγκόσμια κλίμακα υπέστη ραγδαίες αλλαγές τις τελευταίες δεκαετίες. Οι αιτίες των εξελίξεων αυτών εκτείνονται πέραν της χαμηλής φυσικής αύξησης του πληθυσμού σε πιο σύνθετους παράγοντες, όπως η μετανάστευση, η οικονομική μονοκαλλιέργεια και η ανεργία (UNESCO, 1994: 46· 2004: 14).

Σε πολλά μικρά νησιά ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού υπερβαίνει το ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα στην παροχή βασικών υπηρεσιών στον τοπικό πληθυσμό. Παρά την υψηλή πυκνότητα, τα περισσότερα νησιά έχουν πολύ μικρούς πληθυσμούς και περιορισμένες, συνεπώς, δυνατότητες ανάπτυξης ισχυρής οικονομικής βάσης και υψηλής ειδίκευσης (UNSD, 1992).

Στην Ευρώπη, οι οικονομικές συνθήκες, τα κοινωνικά πρότυπα και η μεταναστευτική κίνηση έχουν μεταβάλλει

Πλαίσιο 1: Δημογραφικές μεταβολές στο νησί Σαλίνα

Οι υψηλές παραγωγικότητας αμπελώνες στο νησί Σαλίνα του Αρχιπελάγους των Αιολίδων, οδήγησε στη ραγδαία αύξηση του νησιωτικού πληθυσμού. Η καταστροφή των αμπελώνων από φυσικά αίτια επέφερε άμεσα μια μιστική μεταναστευτική έξοδο από το νησί, μεταβάλλοντας ριζικά το παραγωγικό και δημογραφικό προφίλ του. Η Σαλίνα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των δημογραφικών και παραγωγικών κινδύνων που αντιμετωπίζουν τα μικρά νησιά από την οικονομική μονοκαλλιέργεια (UNESCO, 1994: 48).

δραστικά τη δημογραφική δομή των νησιών τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Την πληθυσμιακή μείωση που καταγράφηκε τη δεκαετία του 1990, λόγω του αρνητικού φυσικού ισοζυγίου και της εκροής πληθυσμού, ακολούθησε σχετική αύξηση τη δεκαετία του 2000. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση του μεταναστευτικού ισοζυγίου, με σημαντικές εισροές πληθυσμών, η οποία βελτίωσε αισθητά και τη γηρασμένη πληθυσμιακή πυραμίδα των νησιών, λόγω του νεαρού της ηλικίας των μεταναστών. Παρά τη θετική αυτή αύξηση, ο πληθυσμός των νησιών και ιδίως των μικρότερων, παραμένει γηρασμένος, με κυρίαρχη την ηλικία άνω των 65 ετών. Συγκεκριμένα, τα μικρά νησιά δεν επηρεάστηκαν από τη θετική αύξηση, με τον πληθυσμό τους να ακολουθεί συνεχή πτωτική πορεία (ESPON, 2010: 12-13).

Αντίστοιχα, τα ποσοστά ανεργίας στα νησιά εμφανίζουν μεγάλη ετερογένεια μεταξύ τους. Μια σαφής εικόνα είναι αρκετά δύσκολο να αποτυπωθεί δίχως να ληφθεί υπόψη ο ενεργός πληθυσμός, οι μεταναστευτικές εκροές λόγω ανεπαρκούς προσφοράς θέσεων εργασίας και η συμμετοχή στην αγορά των γυναικών και των νέων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η ανεργία των νέων και των γυναικών στα νησιά φαίνεται σχεδόν διπλάσια από αυτή των ηπειρωτικών περιφερειών. Η εικόνα αυτή υποδεικνύει την ανάγκη για διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία των νησιών και την ακολουθούμενη πολιτική που ακολουθείται ώστε να καταστεί δυνατή η αύξηση της απασχόλησης και η αναζωογόνηση της οικονομίας (ESPON, 2010: 13-15).

2.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η κατεύθυνση και οι προτεραιότητες της οικονομικής ανάπτυξης παρουσιάζουν μεγάλη ετερογένεια μεταξύ διαφορετικών νησιωτικών συμπλεγμάτων καθώς και εντός αυτών, παρά το γεγονός ότι συγκεκριμένες δραστηριότητες κυριαρχούν στην πλειοψηφία των νησιών. Οι βασικότεροι παράγοντες που εμποδίζουν την ανάπτυξη ενός παραγωγικού μηχανισμού με ευρύτερη των νησιωτικών ορίων ισχύ είναι το μικρό πληθυσμιακό μέγεθος και κατ'επέκταση το περιορισμένο ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, η περιορισμένη αξιοποιήσιμη γη, οι χαμηλού επιπέδου ή περιορισμένες υποδομές, η απουσία Αποκλειστικά Οικονομικών Ζωνών και η απόσταση από ξένες αγορές (UNESCO, 1994: 10-12).

Ο τουρισμός αποτελεί τον πλέον δυναμικό οικονομικό κλάδο για τα περισσότερα μικρά νησιά, καθώς πρόκειται για μία άκρως αποδοτική δραστηριότητα σε ένα πλαίσιο περιορισμένων αναπτυξιακών δυνατοτήτων. Παρά το γεγονός ότι η τουριστική

δραστηριότητα μπορεί να δώσει ώθηση και σε άλλες πλευρές της οικονομίας, ο συχνά ελλιπής σχεδιασμός και η ανεπαρκής διαχείριση οδηγεί σε σοβαρή περιβαλλοντική υποβάθμιση, κυρίως ως προς το τοπίο των μικρών νησιών, από το οποίο είναι άμεσα εξαρτώμενο. Το νησιωτικό τοπίο, οι ακτές και η πολιτιστική κουλτούρα αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς πόρους και η διαφύλαξη τους είναι καταλυτικής σημασίας για τη μελλοντική ευημερία τόσο του τουριστικού κλάδου όσο και της τοπικής κοινωνίας (UNSD, 1994).

Η μικρή κλίμακα και η ευαίσθητη οικολογική ισορροπία των νησιών επιβάλλει το λεπτομερή σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης και την ορθολογική διαχείριση των τουριστικών πόρων, ιδίως ως προς τη συμβατότητα με λοιπές παραγωγικές δραστηριότητες και χρήσεις γης (UNSD, 1994). Σχέδια ολοκληρωμένης διαχείρισης των ακτών, ως περιοχές που υφίστανται τις μεγαλύτερες πιέσεις, καθώς και εναλλακτικές μορφές τουρισμού μπορούν να προσδώσουν νέο χαρακτήρα και ώθηση στην ανάπτυξη των μικρών νησιών.

Ειδικότερα, στην Ευρώπη το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των νησιών παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις από την ηπειρωτική χώρα, επιβραδύνοντας την οικονομική σύγκλιση των νησιωτικών περιφερειών με τις υπόλοιπες. Η οικονομική βάση των νησιών χαρακτηρίζεται από υψηλή ετερογένεια, με σημαντικότερο βάσει προστιθέμενης αξίας κλάδο τις υπηρεσίες και κυρίως αυτές δημόσιου χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας των νησιών και την ακολουθούμενη πολιτική ανάπτυξης δημοσίων υπηρεσιών σε αυτά. Πέραν των υπηρεσιών, δύο σημαντικοί κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας αποτελούν ο τουρισμός και οι κατασκευές που σχετίζονται με αυτόν και την τοπική αστική οικονομία. Η παρουσία του λοιπού δευτερογενούς τομέα καθώς και του πρωτογενούς (γεωργία, αλιεία) είναι αρκετά υποβαθμισμένη, με εξαίρεση ορισμένα νησιά (ESPON, 2010: 12).

Σε γενικές γραμμές, τα νησιά με καλύτερη οικονομική απόδοση διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει νησιά που ειδικεύονται σε μία κατηγορία χαμηλής προστιθέμενης αξίας, όπως ο τουρισμός και η μονοκαλλιέργεια, ενώ η δεύτερη αφορά νησιά με υψηλής αξίας εξωγενείς επιρροές, όπου ο κρατικός μηχανισμός ακολουθεί μια συνειδητή πολιτική μεταφοράς δημοσίων πόρων και κεφαλαίου στα νησιά, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα τοπικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα (ESPON, 2010: 12).

Οι εφαρμοζόμενες πολιτικές ή η έλλειψη αυτών καθιστούν αβέβαιο το αναπτυξιακό μέλλον των νησιών, καθώς οι οικονομίες τους βασίζονται είτε σε δραστηριότητες χαμηλής προστιθέμενης αξίας είτε σε κρατικές παρεμβάσεις, οι οποίες δε μπορούν να επιβιώσουν στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον και δη σε περιόδους κρίσης.

2.3. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα μικρά μέγεθος των νησιών σε συνδυασμό με τη διαφοροποίηση του εδάφους, του κλίματος και του περίπλοκου καθεστώτος γαιοκτησίας, περιορίζουν τη διαθέσιμη προς αξιοποίηση γη. Οι συγκρούσεις μεταξύ οικιστικής ανάπτυξης, καλλιέργειας, τουρισμού, εξόρυξης και λοιπών δραστηριοτήτων, δημιουργούν υψηλό ανταγωνισμό μεταξύ των δυνατών χρήσεων γης. Η διαχείριση των νησιωτικών οικοσυστημάτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το σχεδιασμό και την οργάνωση των χρήσεων γης και βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με τη διαχείριση και προστασία της παράκτιας ζώνης, η οποία υφίσταται τις μεγαλύτερες οικιστικές πιέσεις (UNSD, 1994).

Η αύξηση του πληθυσμού σε περιοχές με περιορισμένες εκτάσεις αξιοποιήσιμης γης καθιστά επιτακτική την ανάγκη επίλυσης των συγκρούσεων, ιδιαίτερα στις περιοχές αυτές όπου η εκτατική τουριστική ανάπτυξη τείνει να περιθωριοποιήσει τις υπόλοιπες δραστηριότητες (UNSD, 1994).

Μια πρώτη εικόνα της οικιστικής ανάπτυξης των νησιωτικών οικισμών μπορεί να δοθεί από την πυκνότητα δόμησης και τις πιέσεις για αλλαγή χρήσεων γης. Ως προς την πυκνότητα δόμησης, τα νησιά διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες (ESPON, 2010: 15):

- a. Πολύ αραιοκατοικημένα νησιά, με πυκνότητα δόμησης μικρότερη των 12,5 κατοίκων/τ.χλμ. Στην κατηγορία αυτή εμφανίζονται κυρίως τα πολύ μικρά νησιά με λιγότερους από 50 κατοίκους καθώς και νησιά μικρού μεγέθους έως 5000 κατοίκους, που βρίσκονται κυρίως βόρεια αλλά και στη Μεσόγειο.
- b. Αραιοκατοικημένα νησιά, με πυκνότητα δόμησης 12,5 έως 50 κατοίκους/τ.χλμ., όπου περιλαμβάνονται και πάλι νησιά της πολύ μικρής και μικρής κατηγορίας.
- c. Νησιά με μέση πυκνότητα, με πυκνότητα δόμησης 50 έως 114 κατοίκους/τ.χλμ., όπου περιλαμβάνονται νησιά της μικρής και μεσαίας κατηγορίας.
- d. Πυκνοκατοικημένα νησιά, με πυκνότητα δόμησης μεγαλύτερη των 114 κατοίκων/τ.χλμ. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν νησιά της μικρής και μεγάλης κατηγορίας, με πυκνότητα που μπορεί να ξεπερνά τους 500 κατοίκους/τ.χλμ.

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση δε λαμβάνει υπόψη τις πιέσεις για δόμηση από τον εποχικό πληθυσμό και τις τουριστικές εισροές, γεγονός που καθιστά απαραίτητη τη συστηματική παρακολούθηση των μεταβολών σε καλύψεις κα χρήσεις γης. Διαχρονικά φαίνεται η αυξανόμενη τάση αντικατάστασης της φυσικής με τεχνητή κάλυψη και συγκεκριμένα, η μετατροπή αγροτικών ή φυσικών εκτάσεων σε δομημένη γη για την κάλυψη αναγκών σε παραθεριστική κατοικία και τουριστική υποδομή. Ακόμη και στα νησιά με μικρό ποσοστό τεχνητών εκτάσεων, η δόμηση τείνει να συγκεντρώνεται στον παράκτιο χώρο, με σοβαρές επιπτώσεις στο τοπίο και τα παράκτια οικοσυστήματα.

3. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

Η δυναμική των νησιών διαφέρει από άλλες περιοχές, αφενός λόγω των αυστηρά προσδιορισμένων γεωγραφικών ορίων και της απομόνωσης και αφετέρου λόγω των ιδιαίτερης αναπτυξιακής φυσιογνωμίας του κάθε νησιού. Η αλληλεξάρτηση μεταξύ περιβάλλοντος, οικονομίας και κοινωνίας είναι εμφανώς εντονότερη στα συστήματα των μικρών νησιών, τα οποία χαρακτηρίζονται από δίπολα ευθραυστότητας και σταθερότητας (Coccossis, 2004: 112-113).

Είναι γεγονός ότι πολλά από τα μειονεκτήματα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα μικρά νησιά οφείλονται στο μέγεθος τους. Σε αυτά περιλαμβάνονται οι περιορισμένοι φυσικοί πόροι, η υψηλή εξάρτηση από τις διεθνείς συναλλαγές, η υψηλή πυκνότητα πληθυσμού, η έλλειψη πόσιμου νερού, το υψηλό κόστος υποδομών, το μικρό μέγεθος αγοράς καθώς και πολλά περιβαλλοντικά ζητήματα (UNSD, 1992).

3.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ

Η γεωγραφική και διοικητική απομόνωση των νησιών αποδίδεται κυρίως στο βασικό φυσιογνωμικό χαρακτηριστικό τους, τη νησιωτικότητα. Η απομόνωση δε συνίσταται αποκλειστικά στην απόσταση από την ηπειρωτική χώρα αλλά και στον “αποκλεισμό” από εναλλακτικές πηγές εισοδήματος, κοινωνικές και πολιτικές μορφές εξουσίας, οικονομικά αγαθά, ακόμη και πρώτες ύλες. Πολλά μικρά νησιά δεν έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, υπηρεσίες και πρώτες ύλες για την ανάπτυξη μεταποιητικών δραστηριοτήτων ενώ παράλληλα στερούνται της δυνατότητας πολιτικής και εμπορικής διαπραγμάτευσης. Ο βαθμός εκπροσώπησης των μικρών νησιών στο διεθνή χώρο είναι εξαιρετικά περιορισμένος έως ανύπαρκτος, λόγω ανεπάρκειας των οικονομικών πόρων και των αρμόδιων εκπροσώπων (UNESCO, 1994: 62-64).

Στη σύγχρονη εποχή της τεχνολογίας και των δικτύων, τα τηλεπικοινωνιακά συστήματα μπορούν να συμβάλουν στην άρση της σύνθετης αυτής απομόνωσης των νησιών μέσω της εκπαίδευσης, της πληροφόρησης, της κινητοποίησης και της αναζωογόνησης της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Απαραίτητη προϋπόθεση, ωστόσο, για τη διατήρηση του νησιωτικού χαρακτήρα και της τοπικής κουλτούρας είναι η προσαρμογή των νέων τεχνολογιών στις ανάγκες και τους αναπτυξιακούς στόχους του τοπικού πληθυσμού (UNESCO, 1994: 62-63· 2004: 3).

Σε επίπεδο διακυβέρνησης, ο βαθμός των πολιτικών και διοικητικών παραχωρήσεων που δίνεται στα νησιά, διαφέρει ανάλογα με τις κοινωνικές και πολιτικό-οικονομικές

συνθήκες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, νησιά με κάποιο βαθμό αυτονομίας έχουν νομοθετική εξουσία ή έστω μπορούν να προτείνουν αλλαγές στην εθνική νομοθεσία. Αρκετά διατηρούν μια μορφή οικονομικής αυτονομίας, επωφελούμενα από κίνητρα για ανάπτυξη, φοροαπαλλαγές και μειωμένο μεταφορικό κόστος. Σε περιπτώσεις εξαιρετικά αυτόνομων νησιωτικών κοινοτήτων, είναι δυνατό αυτές να εκπροσωπούνται και να μετέχουν σε διεθνείς διαπραγματεύσεις που αφορούν άμεσα τα συμφέροντα των νησιών (Hache, 2000: 14-15).

Στην Ευρώπη, η αποδοχή ότι τα νησιά χρήζουν ιδιαίτερης αναγνώρισης και διαχείρισης έχει επηρεάσει σημαντικά τη δομή της κεντρικής κυβέρνησης σε ορισμένες χώρες. Στην Ελλάδα ιδρύθηκε το 1985 ειδικό υπουργείο για την ανάπτυξη των νησιών του Αιγαίου, στη Φινλανδία λειτουργεί Επιτροπή για τα Νησιά εντός του Υπουργείου Εσωτερικών και στη Δανία υπάρχει ειδική Κοινοβουλευτική Επιτροπή για τη διαχείριση των νησιών (Hache, 2000: 15-17).

3.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ

Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό του νησιωτικού χώρου και ιδίως της Μεσογείου, η βιοποικιλότητα, απειλείται από την κλιματική αλλαγή και την άνοδο της θαλάσσιας στάθμης, τη ρύπανση των υπόγειων και θαλάσσιων υδάτων, την εντατική αστικοποίηση, την υπεραλίευση, την εισαγωγή ξενικών ειδών στα οικοσυστήματα, την υποβάθμιση των οικοτόπων κ.ά. Η βιοποικιλότητα των παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων έχει υποστεί εξαιρετικές αλλαγές, κυρίως λόγω της ανεπαρκούς επεξεργασίας και υπερβολικής διάθεσης βιομηχανικών και αστικών αποβλήτων, με χαρακτηριστικά αποτελέσματα τον ευτροφισμό των υδάτων και τη συντριπτική μείωση των ιχθυοαποθεμάτων (UNSD, 1994· ESPON, 2010: 18).

Τα σημαντικότερα προβλήματα εντοπίζονται στον παράκτιο χώρο, ο οποίος στα μικρά νησιά αποτελεί αναλογικά το μεγαλύτερο μέρος της εδαφικής μάζας. Η έντονη εξάρτηση των κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων από τον παράκτιο χώρο και τους θαλάσσιους πόρους επισημαίνει την

Πλαίσιο 2: Βιοποικιλότητα στα μικρά νησιά της Καραϊβικής

Η υποβάθμιση των κοραλλιογενών υφάλων παγκοσμίως, λόγω αύξησης του πληθυσμού και των πιέσεων στις ακτές, είναι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα μικρά νησιά της Καραϊβικής, όπου ο συνδυασμός ανθρωπογενών δραστηριοτήτων (αποδάσωση, υπεραλίευση, τουριστικές πιέσεις, απόβλητα) και φυσικών αιτιών έχουν μεταβάλλει ριζικά τις δομές των οικοσυστημάτων. Με τη συμβολή του προγράμματος CARICOMP για τη βιοποικιλότητα και παραγωγικότητα των κοραλλιογενών υφάλων της Καραϊβικής, αναμένεται η ανάσχεση της υποβάθμισης των οικοσυστημάτων μέσω της περιφερειακής πολιτικής (UNESCO, 1994: 24-25).

ανάγκη για ολοκληρωμένη διαχείριση τους. Συγκεκριμένα, πολλά νησιά αντιμετωπίζουν προβλήματα διάβρωσης των ακτών και αλλοίωσης των παράκτιων οικοσυστημάτων λόγω της ανεξέλεγκτης διάθεσης αποβλήτων και της τουριστικής ανάπτυξης. Εξωγενείς παράγοντες και κυρίως η πετρελαϊκή ρύπανση από τη διεθνή ναυσιπλοΐα μπορεί να οδηγήσουν σε οριστική καταστροφή των παράκτιων και θαλάσσιων οικοσυστημάτων (UNESCO, 1994: 21-22).

Περαιτέρω, τα μικρά νησιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στην κλιματική αλλαγή και την άνοδο της στάθμης της θάλασσας. Ο πληθυσμός, οι αγροτικές εκτάσεις και οι υποδομές τείνουν να συγκεντρώνονται στον παράκτιο χώρο, όπου οποιαδήποτε άνοδος του νερού θα μεταβάλλει οριστικά τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα. Η κλιματική αλλαγή ενέχει σοβαρούς κινδύνους για τα υδάτινα οικοσυστήματα, τα ιχθυαποθέματα, τη βλάστηση και την ποιότητα του πόσιμου νερού (UNSD, 1994). Οι πεδινές περιοχές και κυρίως τα μικρά νησιά αναμένεται να αντιμετωπίσουν μεσοπρόθεσμα τις σοβαρότερες συνέπειες του φαινομένου με μερικά από αυτά, όπως οι Μαλδίβες και τα νησιά Marshall, να κινδυνεύουν από πλήρη κάλυψη της επιφάνειάς τους. Ορισμένα αρχιπελάγη του Ινδικού και Ειρηνικού Ωκεανού καθώς και νησιά της Καραϊβικής, αναμένεται να χάσουν μεγάλο μέρος της παράκτιας ζώνης και της καλλιέργησής της, με σοβαρές οικονομικές συνέπειες και κοινωνικές αναταραχές (UNESCO, 1994: 43-44). Η ερημοποίηση των εδαφών εντείνει τις δυσμενείς προβλέψεις, με μη αναστρέψιμα αποτελέσματα για τα φυσικά οικοσυστήματα και την ομαλή διεξαγωγή των αναγκαίων ανθρωπογενών δραστηριοτήτων (ESPON, 2010: 18).

Ένα από τα πλέον κρίσιμα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα μικρά νησιά είναι η περιορισμένη ποσότητα και η υποβάθμιση της ποιότητας του νερού από μια πληθώρα κοινωνικό-οικονομικών δραστηριοτήτων. Η αυξημένη ζήτηση για την κάλυψη αναγκών των κατοίκων, του τουρισμού, της γεωργίας και της βιομηχανίας οδήγησε στην υπερεκμετάλλευση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα και σε πολλές περιπτώσεις στη διείσδυση θαλασσινού νερού. Οι συνήθεις πολιτικές αφάλατσης και κατασκευής φραγμάτων τείνουν να δημιουργούν επιπλέον προβλήματα στο φυσικό περιβάλλον και ιδίως στις ακτές. Οι κοντινές αποστάσεις μεταξύ χώρων διάθεσης και επεξεργασίας αποβλήτων (εφόσον υπάρχουν) και σημείων άντλησης πόσιμου νερού οδηγούν συχνά στη μόλυνση των υπόγειων υδάτων (UNESCO, 1994: 18-20).

Πέραν των ανθρωπογενών παραγόντων, η περιβαλλοντική ισορροπία στα μικρά νησιά επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό και από τις ολοένα συχνότερες φυσικές καταστροφές. Το

μικρό τους μέγεθος και κυρίως η εξάρτηση από τη γεωργία και τον τουρισμό, κλάδους άμεσα επηρεαζόμενους από φυσικά φαινόμενα, ενέχει σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες (UNSD, 1994).

3.3. ΑΣΘΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η οικονομική δραστηριότητα των νησιών είναι εξαιρετικά περιορισμένη λόγω της “στενής” οικονομικής τους βάσης, η οποία συνήθως έχει μονοκλαδικό χαρακτήρα. Το μικρό μέγεθος αγοράς και πληθυσμού δεν επιτρέπει τη δημιουργία οικονομιών συγκέντρωσης και την κατ’ επέκταση προσέλκυση επενδύσεων και συγγενών δραστηριοτήτων. Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα των νησιών είναι άμεση απόρροια της χαμηλής προσβασιμότητας και της απουσίας υπηρεσιών με επιπτώσεις στην απασχόληση, τις επενδύσεις, τη μετανάστευση κ.ά. (ESPON, 2010: 12).

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από μία δραστηριότητα αποτελεί συχνό φαινόμενο για τα μικρά νησιά, με επικρατούσα την τουριστική ανάπτυξη. Η εξάρτηση αυτή καθιστά την οικονομία εξαιρετικά εύθραυστη σε εξωτερικούς παράγοντες, σε αντίθεση με μια διευρυμένη οικονομία με εναλλακτικές πηγές εισοδήματος. Η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ τουριστικών δραστηριοτήτων και άλλων παραγωγικών τομέων, όπως η γεωργία και η αλιεία, μπορεί να διευρύνει την οικονομική βάση των νησιών, εάν ενισχυθεί με τα κατάλληλα μέσα από την τοπική και περιφερειακή πολιτική (Coccossis, 2004: 117-118).

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του νησιωτικού χώρου που επιδρά αρνητικά στην οικονομία είναι το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των κατοίκων, ιδίως στη Μεσόγειο, με αποτέλεσμα την έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού στα νησιά. Αντίστοιχες είναι και οι επιπτώσεις του χαμηλού επιπέδου δικτύων, επικοινωνίας και έρευνας στην οικονομία των νησιών, εμποδίζοντας τις επενδύσεις σε κλάδους δραστηριοτήτων όπου η χρήση τους είναι απαραίτητη (ESPON, 2010: 29-30).

Πλαίσιο 3: Περιβαλλον και τουριστική ανάπτυξη στο νησί Μπορακάι

Το νησί Μπορακάι στις Φιλιππίνες αποτελεί ιδανικό παράδειγμα εντατικής τουριστικής ανάπτυξης. Έως το 1980 το Μπορακάι ήταν ακατοίκητο και λειτουργούσε ως σημείο ανάπαυσης των αλιέων. Σήμερα θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα τουριστικά θέρετρα των Φιλιππίνων. Παρά την αυστηρή νομοθεσία για διατήρηση του νησιωτικού τοπίου και έλεγχο της οικιστικής εξάπλωσης, τα ακίνητα έχουν διπλασιαστεί εντός λίγων ετών λόγω της αυθαιρέτης δόμησης. Οι αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον συχνά δεν αντισταθμίζονται από τα κέρδη της τουριστικής ανάπτυξης, τα οποία σπάνια είναι προς όφελος του τοπικού πληθυσμού (UNESCO, 1994).

Συμπερασματικά, η ελκυστικότητα των νησιών για επενδύσεις αποκλίνει σε μεγάλο βαθμό από την ηπειρωτική χώρα, με περιορισμένες προοπτικές για μελλοντική ανάπτυξη και διεύρυνση της οικονομικής τους βάσης, χωρίς την εφαρμογή νέων ολοκληρωμένων πολιτικών (ESPON, 2010: 30-31).

3.4. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Η περιφερειακότητα αποτελεί ένα μόνιμο χαρακτηριστικό των νησιών που επηρεάζει τόσο την πρόσβαση σε αυτά όσο και τις παρεχόμενες υπηρεσίες εντός των νησιών. Η προσβασιμότητα εξαρτάται από τη γεωγραφική θέση, την απόσταση από την ηπειρωτική χώρα ή κάποιο μεγάλο αστικό κέντρο και τις μεταφορικές υποδομές και συνδέσεις. Η ένταση του προβλήματος διαφοροποιείται μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών νησιών, με τα μεγάλα νησιά να βρίσκονται σε πιο πλεονεκτική θέση ως προς τις διαθέσιμες υπηρεσίες. Σε γενικές γραμμές, τα νησιά βρίσκονται σε δυσμενή θέση σε σχέση με την ηπειρωτική χώρα, όσον αφορά τα διαθέσιμα μέσα μεταφοράς, το χρόνο και το κόστος μεταφοράς, με τα μικρότερα από αυτά να μειονεκτούν ακόμη περισσότερο σε θέματα πρόσβασης (ESPON, 2010: 23-25).

Οι μεταφορικές υποδομές και τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα αποτελούν το συνδετικό κρίκο μεταξύ νησιών και ηπειρωτικής χώρας, όντας ζωτικής σημασίας για την κοινωνική ευημερία και την οικονομική ανάπτυξη. Η μικρή αγορά των νησιών και η αδυναμία ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας τείνουν να αυξάνουν το μεταφορικό κόστος και να ενισχύουν τους οικονομικούς φραγμούς των τοπικών αγορών. Η ανάγκη για καινοτόμα συστήματα χαμηλού κόστους και υψηλής τεχνολογίας στους τομείς των μεταφορών και τηλεπικοινωνιών αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την ανάπτυξη και την άρση της απομόνωσης των μικρών νησιών (UNSD, 1994).

Αντίστοιχη είναι η εικόνα του νησιωτικού χώρου και ως προς τις παρεχόμενες δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες, με βασικό κριτήριο για την ύπαρξη αυτών το πληθυσμιακό μέγεθος. Άμεσα επόμενο είναι το συμπέρασμα ότι το πρόβλημα είναι εντονότερο στα μικρά νησιά, τα οποία αφενός δεν έχουν άμεση πρόσβαση σε τοπικές υπηρεσίες λόγω του μικρού πληθυσμού τους και αφετέρου η μετάβαση σε γειτονικά νησιά με υπηρεσίες είναι εξαιρετικά δαπανηρή και δύσκολη λόγω των προβληματικών διανησιωτικών συνδέσεων (ESPON, 2010: 25-26).

Εξαίρεση αποτελούν ορισμένα μικρά νησιά που διαθέτουν δημόσιες υπηρεσίες εθνικής εμβέλειας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Πολλές φορές η

ύπαρξη τέτοιων υποδομών αποτελεί εφαρμογή εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών που στοχεύουν στην τόνωση της τοπικής οικονομίας, χωρίς, ωστόσο, να λαμβάνουν υπόψη τη βιωσιμότητα τους ελλείψει άλλων βασικών υπηρεσιών (ESPON, 2010: 27).

Συμπερασματικά, η χαμηλή προσβασιμότητα και η απουσία δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών καθιστά εξαιρετικά δύσκολη τη δημιουργία ιδιωτικών επενδύσεων και απαιτεί υπερβολικά δαπανηρές κρατικές παρεμβάσεις, με συχνό αποτέλεσμα τη μετανάστευση πληθυσμού στην ηπειρωτική χώρα και την απερίμωση των μικρών νησιών (ESPON, 2010: 27).

3.5. ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα νησιωτικά εδάφη σε παγκόσμια κλίμακα είναι πολλαπλά και σύνθετα. Απορρέουν αφενός από τον ιδιαίτερο γεωμορφολογικό χαρακτήρα τους (θέση, μέγεθος, ανάγλυφο) και αφετέρου από την αναπτυξιακή φουσιογνωμία των νησιών. Οι δύο αυτές κατηγορίες προβλημάτων δεν είναι ανεξάρτητες καθώς τα αναπτυξιακά ζητήματα σχετίζονται άμεσα με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά των ίδιων των νησιωτικών περιοχών.

Η φθίνουσα δυναμική των νησιωτικών συστημάτων σε παγκόσμια κλίμακα επιβάλλει την ανάγκη για μέτρα στους σχετικούς τομείς περιβάλλοντος, οικονομίας και κοινωνίας και την αναδιάρθρωση του αναπτυξιακού προτύπου. Η διεθνής κοινότητα οφείλει να προωθήσει μέτρα και δράσεις για την προώθηση της αναπτυξιακής διαδικασίας των νησιωτικών περιοχών, υπό το πρίσμα μιας στρατηγικής αντιμετώπισης των προβλημάτων και ολοκληρωμένης ανάπτυξης του νησιωτικού χώρου. Παράλληλα, κρίσιμης σημασίας είναι η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο για την αντιμετώπιση των νησιωτικών προβλημάτων στο πλαίσιο παγκόσμιων πολιτικών για την αειφόρο ανάπτυξη (Τσάλτας, 2005: 76).

4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

4.1. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα μικρά νησιά και η ανάγκη για ολοκληρωμένη ανάπτυξη αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά από τη διεθνή κοινότητα το 1992 στο κεφάλαιο 17 της Agenda 21 (United Nations, 2011). Τα μικρά νησιωτικά κράτη (Small Island Developing States) και τα μικρά κατοικημένα νησιά αναγνωρίζονται ως διακριτές ενότητες παρεμβάσεων από περιβαλλοντική και αναπτυξιακή σκοπιά, απαιτώντας τη διαμόρφωση ειδικής αναπτυξιακής στρατηγικής και σχεδιασμού (UNSD, 1992).

Το Πρόγραμμα Δράσης των Μπαρμπάντος για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Μικρών Νησιωτικών Κρατών (Barbados Programme of Action) υιοθετήθηκε το 1994 για να ειδικεύσει τις κατευθύνσεις της Agenda 21 σε πολιτικές, δράσεις και μέτρα με εφαρμογή σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Παράλληλα, αναγνωρίστηκε ο σημαντικός ρόλος των σχετικών οργάνων, προγραμμάτων και οργανισμών του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών στην υποστήριξη και εφαρμογή του Προγράμματος Δράσης (UNSD, 1992).

Το πρώτο μέρος της Διακήρυξης των Μπαρμπάντος επισημαίνει δύο βασικούς παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών. Ο πρώτος αφορά το ανθρώπινο περιβάλλον και τον κοινωνικό χαρακτήρα της ανάπτυξης του νησιωτικού χώρου και ο δεύτερος αναλύει τις ιδιαιτερότητες και τα προβλήματα των νησιωτικών περιοχών (Τσάλτας, 2005: 72-74). Στη Διακήρυξη των Μπαρμπάντος αναγνωρίζεται η πολιτιστική κληρονομιά και οι άνθρωποι πόροι ως τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα για την επιβίωση των μικρών νησιών. Με την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας, τα μικρά νησιωτικά κράτη πρέπει να προβούν στην ενεργή προώθηση προγραμμάτων ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού και την παράλληλη ενίσχυση της θεσμικής και διοικητικής ικανότητας τους για την εφαρμογή του Προγράμματος Δράσης, επιδιώκοντας τη συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεων, διακυβερνητικών οργανισμών και μη κυβερνητικών οργανώσεων (UNSD, 1994).

Με αφετηρία το Πρόγραμμα Δράσης των Μπαρμπάντος για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Μικρών Νησιωτικών Κρατών, τα μετέπειτα κείμενα που υιοθετήθηκαν σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο, διέπονται από τις ακόλουθες αρχές (Καραγεώργου, 2005: 92-94):

- ♦ Αναγνώριση της αειφόρου ανάπτυξης ως εθνική προτεραιότητα και προώθηση της διεθνούς και περιφερειακής συνεργασίας
- ♦ Ενσωμάτωση περιβαλλοντικών παραμέτρων στις τομεακές πολιτικές για την αρμονική σχέση μεταξύ περιβάλλοντος, οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνίας

Το 2^ο Διεθνές Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε δέκα χρόνια αργότερα, τον Ιανουάριο του 2005, τη *Στρατηγική του Μαυρίκιου για την περαιτέρω εφαρμογή του Προγράμματος Δράσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Μικρών Αναπτυσσόμενων Νησιωτικών Κρατών*. Η στρατηγική του Μαυρίκιου αποτελεί το ισχύον στρατηγικό πλαίσιο για την περίοδο 2005-2015 και τη μοναδική παγκοσμίου επιπέδου στρατηγική με αποκλειστικό περιεχόμενο την αντιμετώπιση των προβλημάτων των μικρών νησιωτικών κρατών (United Nations, 2005).

Συγκεντρωτικά, η στρατηγική αναφέρεται σε πέντε κατηγορίες αντιμετώπισης που σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους και τους φυσικούς κινδύνους, τα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα, τα θέματα διακυβέρνησης και τους τρόπους εφαρμογής. Η στρατηγική δεν αποτελεί ένα απλό πρόγραμμα συνεργασίας μεταξύ νησιωτικών κρατών αλλά μια συνθήκη που υπογράφηκε από το σύνολο των Ηνωμένων Εθνών. Πρόκειται για ένα αναπόσπαστο τμήμα του συνόλου των αναπτυξιακών στρατηγικών και λειτουργεί ως οδηγός για τη διαμόρφωση των εθνικών αναπτυξιακών στρατηγικών (United Nations, 2005).

Η συμμετοχή της διεθνούς κοινότητας στη στήριξη και εφαρμογή του προγράμματος υπήρξε καταλυτική για την έως τώρα έκβαση του. Σε διεθνές επίπεδο η Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (UNCSD) αποτελεί το βασικό διακυβερνητικό όργανο με ευθύνη για την εφαρμογή του προγράμματος. Σε περιφερειακό επίπεδο, η UNESCAP έχει τον πρωτεύοντα ρόλο στον έλεγχο και την παροχή κατάλληλων εργαλείων για το σκοπό αυτό. Όπως σημειώθηκε και στην Agenda 21, η συμβολή και συνεργασία διαφόρων οργανισμών είναι κρίσιμη για την εφαρμογή και επιτυχή έκβαση της στρατηγικής. Μεταξύ αυτών είναι το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών (UNDP), το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών (UNEP), ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) κ.ά. (United Nations, 2005· 2011).

4.2. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΧΩΡΟ

Το σύνολο των ευρωπαϊκών πολιτικών έχουν είτε άμεσες είτε έμμεσες χωρικές διαστάσεις. Παρά την έως σήμερα απουσία κάποιας πολιτικής με αποκλειστικό περιεχόμενο την αντιμετώπιση των προβλημάτων της νησιωτικότητας και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ευρωπαϊκού νησιωτικού χώρου, όλες οι πολιτικές επηρεάζουν σε μικρό ή μεγάλο βαθμό τις ιδιαίτερες αυτές περιοχές. Οι πολιτικές με το μεγαλύτερο αντίκτυπο στο νησιωτικό χώρο σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα, τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, το ανθρώπινο δυναμικό και τις υπηρεσίες. Τα πεδία αυτά εξειδικεύονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε επιμέρους πολιτικές που επηρεάζουν άμεσα τη δυναμική των νησιών και καθορίζουν την αναπτυξιακή τους πορεία. Πιο συγκεκριμένα, οι πολιτικές αυτές παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (ESPON, 2011β: 58).

Πίνακας 1: Ευρωπαϊκές πολιτικές με αντίκτυπο στο νησιωτικό χώρο

Πεδίο Πολιτικής	Ευρωπαϊκή Πολιτική
Φυσικοί πόροι	Περιβαλλοντική Πολιτική
Φυσικοί πόροι και επιχειρηματικότητα	Κοινή Αγροτική Πολιτική
Επιχειρηματικότητα	Ανταγωνιστικότητα
Επιχειρηματικότητα και ανθρώπινο δυναμικό	Περιφερειακή Πολιτική
Υπηρεσίες	Μεταφορές και Ενέργεια

Πηγή: ESPON, 2011β. ίδια επεξεργασία

Οι πολιτικές αυτές εφαρμόστηκαν στα νησιά με διάφορους τρόπους και παρουσίασαν ποικίλα αποτελέσματα, ανάλογα με τα εθνικά σχέδια δράσης. Συγκεκριμένα, η εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής στα νησιά είχε θετικά αποτελέσματα, χωρίς ωστόσο να συμβάλλει καταλυτικά στη βελτίωση της βιοποικιλότητας, παρά την ένταξη μεγάλων νησιωτικών εκτάσεων στο Δίκτυο Natura 2000, τη βελτίωση στην πρόσβαση και την ποιότητα του πόσιμου νερού και την αποτελεσματικότερη διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων (ESPON, 2011β: 60-61).

Ως προς την Κοινή Αγροτική Πολιτική, οι επιδράσεις της στο νησιωτικό χώρο κλίνουν προς αρνητικές, αφενός διότι ευνοεί τις περισσότερο παραγωγικές περιοχές κοντά σε μεγάλες αγορές και αφετέρου επειδή τα κίνητρα για ανάπτυξη του αγροτικού χώρου δεν

επαρκούν για την ενίσχυση παραδοσιακών αγροτικών πρακτικών, τη διατήρηση του αγροτικού τοπίου και τη συγκράτηση του πληθυσμού (ESPON, 2011β: 62).

Περαιτέρω, η Πολιτική Μεταφορών και Ενέργειας δεν είχε ιδιαίτερη επίδραση στα νησιά καθώς αφορά κυρίως τις υποδομές στην ευρωπαϊκή ηπειρωτική χώρα. Ακόμη και σε περιπτώσεις ιδιωτικοποιήσεων των μεταφορικών υποδομών στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας, τα αποτελέσματα ευνόησαν τα μεγάλα νησιά, με αρνητικές συνέπειες για τα μικρά και μεσαία νησιά της Ευρώπης. Θετική έκβαση για τα μικρά νησιά παρουσίασαν τα Σχέδια Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, ανάλογα όμως με την πολιτική της εκάστοτε περιφερειακής διοίκησης (ESPON, 2011β: 62-63).

Παρόμοια αποτελέσματα επιδεικνύει και η Περιφερειακή Πολιτική, όπου τα ποσοστά ειδικευσης και απασχόλησης παραμένουν χαμηλά στα μικρά νησιά. Εξίσου χαμηλό είναι το ποσοστό οικονομικής δραστηριότητας και επιχειρηματικότητας στα μικρά νησιά, στο πλαίσιο της πολιτικής για ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Τα αποτελέσματα αυτά σχετίζονται άμεσα με την ενσωμάτωση και τον τρόπο εφαρμογής των ευρωπαϊκών πολιτικών στα εθνικά σχέδια (ESPON, 2011β: 69).

Συμπερασματικά προκύπτει ότι το σύνολο των ευρωπαϊκών τομεακών πολιτικών συνέβαλε και εξακολουθεί να συμβάλλει αοσπασματικά στην εδαφική συνοχή και πολύ λιγότερο στην ενίσχυση της ελκυστικότητας και βιωσιμότητας του νησιωτικού χώρου. Τα αποτελέσματα των πολιτικών, ακόμη και θετικά για τα νησιά, δεν επαρκούν για την αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων του νησιωτικού χώρου. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι τομεακές πολιτικές αντιμετωπίζουν ενιαία τον Ευρωπαϊκό χώρο, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ διαφορετικών γεωμορφολογικών ενοτήτων, λειτουργώντας αρνητικά για το νησιωτικό χώρο. Το πρόβλημα αυτό εντείνεται από την απουσία συντονισμού και συνάφειας μεταξύ των διαφόρων τομεακών πολιτικών, δημιουργώντας συχνά αντιφάσεις και προβλήματα στην εφαρμογή (ESPON, 2011β: 66).

4.3. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Τα κορυφαία γεγονότα που σηματοδότησαν την ιδέα περί ολοκληρωμένης ανάπτυξης στη Μεσόγειο ήταν η Σύσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στη Στοκχόλμη το 1972, όπου εισήχθησαν περιβαλλοντικά θέματα στις διεθνείς συζητήσεις και ιδρύθηκε το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) καθώς και η Διάσκεψη Κορυφής του Rio το 1992. Τα γεγονότα αυτά υπήρξαν καθοριστικής σημασίας για την

πορεία της αιεφόρου ανάπτυξης στη Μεσόγειο, η οποία σηµαδεύτηκε σε διεθνές επίπεδο από την Έκθεση Meadows το 1972 µε τίτλο «Όρια στην Ανάπτυξη» και την Έκθεση Brundtland το 1987 µε τίτλο «Το Κοινό µας Μέλλον». Σε περιφερειακή κλίµακα δύο εκθέσεις *Plan Bleu* συνέβαλαν στην καθιέρωση της ολοκληρωµένης ανάπτυξης στη Μεσόγειο, η πρώτη το 1989 µε τίτλο «Το Μέλλον της Μεσογειακής Λεκάνης» και η δεύτερη το 2005 µε τίτλο «Ένα Βιώσιµο Μέλλον για τη Μεσόγειο: Περιβαλλοντικές και Αναπτυξιακές Προοπτικές» (Blue Plan Notes, 2012).

Η περιφερειακή συνεργασία στην περιοχή της Μεσογείου πραγµατοποιείται µέσω δύο διαφορετικών θεσµικών πλαισίων, το *Μεσογειακό Πρόγραµµα για το Περιβάλλον* µε δράσεις για την ενσωµάτωση περιβαλλοντικών παραµέτρων στις τοµεακές πολιτικές, και την *Ευρωµεσογειακή Συνεργασία για το Περιβάλλον*. Βασικό εργαλείο του δευτέρου είναι το *Βραχυπρόθεσµο και Μεσοπρόθεσµο Πρόγραµµα Προτεραιοτήτων Δράσης για το Περιβάλλον* (SMAP) µε πέντε άξονες προτεραιότητας (υδατικοί πόροι, απορρίµµατα, περιοχές συγκέντρωσης της ρύπανσης, παράκτιος χώρος) και χρηµατοδοτικό εργαλείο το MEDA. Συγκεκριµένα, στον άξονα προτεραιότητας για την ολοκληρωµένη διαχείριση του παράκτιου χώρου παρατηρείται σηµαντική αλληλοεπικάλυψη πρωτοβουλιών και δράσεων µεταξύ των δύο πλαισίων (Καραγεώργου, 2005: 97-99).

Σχήµα 1: Βήµατα προς την ολοκληρωµένη ανάπτυξη στη Μεσόγειο και παγκοσµίως

Πηγή: Blue Plan Notes, 2012, ίδια επεξεργασία

Η στρατηγική και οι πολιτικές που έχουν διαμορφωθεί έως σήμερα για τη Μεσόγειο δεν αφορούν αποκλειστικά τα νησιά αλλά συνολικά τη Μεσογειακή λεκάνη. Παρά το γεγονός αυτό, οι πολιτικές στοχεύουν στην αντιμετώπιση προβλημάτων όπως η κλιματική αλλαγή, η βιοποικιλότητα, το νερό και την ανάπτυξη, που είναι ιδιαίτερα έντονα στο νησιωτικό χώρο της Μεσογείου. Σημαντικά παραδείγματα αποτελούν η *Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη* (MSSD) του 2005 για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη παρόχθιων κρατών, οι Εθνικές Στρατηγικές για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (NSSD) που διαμορφώθηκαν από αρκετές Μεσογειακές χώρες, το *Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση της Παράκτιας Ζώνης* (ICZM) που υπογράφηκε το 2008 και τέθηκε σε εφαρμογή το 2011 και η *Μεσογειακή Στρατηγική για το Νερό* (περιφερειακή έκφραση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας για το Νερό του 2000) του 2010. Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα Σχέδια Δράσης BIO SAP και MED SAP, για τη διατήρηση της θαλάσσιας και παράκτιας βιοποικιλότητας στη Μεσόγειο και την εξάλειψη συγκεκριμένων ρυπαγόνων ουσιών και δραστηριοτήτων έως το 2025 αντίστοιχα. Καθοριστική είναι και η πρωτοβουλία διαφόρων χωρών για συνεργασία σε θέματα αντιμετώπισης προβλημάτων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία προγραμμάτων όπως το MedPartnership για τη βελτίωση της βιοποικιλότητας, το Sustainable Med για το νερό και τις ακτές, καθώς και το Horizon 2020 σχετικά με την ανάπτυξη και έλεγχο της ρύπανσης, την περιβαλλοντική πληροφόρηση και την ανάπτυξη ικανοτήτων (Blue Plan Notes, 2012).

Η δράση διαφόρων οργανισμών, όπως το ESIN (Δίκτυο Ευρωπαϊκών Μικρών Νησιών), το ISLENET (Ευρωπαϊκό Νησιωτικό Δίκτυο για την Ενέργεια και το Περιβάλλον), το UNEP/SIDS (Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών/Μικρά Αναπτυσσόμενα Νησιωτικά Κράτη) και το AOSIS (Συμμαχία Μικρών Νησιωτικών Κρατών), υπήρξε και εξακολουθεί να είναι καθοριστική για το μέλλον των Ευρωπαϊκών και Μεσογειακών νησιών.

Καταλυτικό ρόλο για την ανάπτυξη των νησιών της Μεσογείου διαδραματίζει η Διάσκεψη των Περιφερειακών Παραθαλάσσιων Περιοχών (CPMR) και συγκεκριμένα η Επιτροπή για τα Νησιά (Islands Commission). Στην 30^η Σύνοδο της Επιτροπής για τα Νησιά της CPMR στις Αζόρες το 2010, επισημαίνεται η ανάγκη διαμόρφωσης ενός πλαισίου για την ενσωμάτωση του στόχου της εδαφικής συνοχής στους στόχους για την αειφόρο ανάπτυξη, με πεδίο αναφοράς τις ιδιαιτερότητες των νησιών. Αυτό εξειδικεύεται σε περισσότερο προσαρμοσμένα στατιστικά εργαλεία, καλύτερους

μηχανισμούς διακυβέρνησης και ανάλογη των δυσχερειών οικονομική ενίσχυση από τις ευρωπαϊκές πολιτικές. Παράλληλα, εκφράζονται συγκεκριμένες προτάσεις στους τομείς της Περιφερειακής Πολιτικής, της Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, των Μεταφορών και του Περιβάλλοντος (Islands Commission, 2010).

Περαιτέρω, στην 31^η Σύνοδο της Επιτροπής για τα Νησιά της CPMR στην Εσθονία το 2011, υπερτονίζεται η ανεπάρκεια του δείκτη Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) να αποτυπώσει μια ολοκληρωμένη και ορθή εικόνα των πραγματικών συνθηκών στα νησιά. Υπό αυτό το πρίσμα προτάθηκε η χρήση συμπληρωματικών δεικτών για την αποτύπωση των πραγματικών συνθηκών ή ακόμη και η απαγκίστρωση των πολιτικών και ειδικών μέτρων από το δείκτη ΑΕΠ, με σημαντικές συνέπειες στο ύψος των χρηματοδοτήσεων. Στο πλαίσιο της 31^{ης} Συνόδου εκφράσθηκαν και οι προτάσεις της CPMR σχετικά με τη μελλοντική Πολιτική Συνοχής, με την επιθυμία η τελευταία να εκρέει από μια ολιστική προσέγγιση που θα περιλαμβάνει όλες τις Ευρωπαϊκές Πολιτικές με χωρικές επιπτώσεις. Μεταξύ των προτάσεων είναι η εκ των προτέρων εκτίμηση των επιπτώσεων των Ευρωπαϊκών Πολιτικών στα νησιά, η αναγνώριση των νησιών ως λειτουργικές περιοχές και η διαμόρφωση πολιτικής για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων συνθηκών τους (Islands Commission, 2011).

5. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας και η γεωμορφολογία του εδάφους της την καθιστά μια κατεξοχήν θαλάσσια και νησιωτική χώρα. Βρίσκεται στη διασταύρωση τριών ηπείρων (Ασία, Αφρική, Ευρώπη) και των θαλάσσιων διαδρομών μεταξύ Ανατολής και Δύσης (Μέργος κ.ά., 2005). Ο νησιωτικός χαρακτήρας της Ελλάδας διαμορφώνεται από την εκτενή παράκτια ζώνη μήκους 15.000 χλμ., τη μεγαλύτερη στη Μεσόγειο, καθώς και τα περίπου 3000 νησιά και νησίδες εκ των οποίων κατοικούνται μόνο τα 127 (Κοκκώσης και Μέζα, 2002: 82).

Η φυσιογνωμία των νησιωτικών περιοχών παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις ως προς την έκταση, το φυσικό περιβάλλον, τη δημογραφική σύνθεση και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά. Ο νησιωτικός χώρος της Ελλάδας είναι έντονα κατακερματισμένος, εμφανίζει μεγάλη γεωγραφική διασπορά και καταλαμβάνει το 19% της συνολικής επικράτειας, περιλαμβάνοντας νησιά μικρότερα του 1 τ.χλμ. έως 8.335 τ.χλμ το μεγαλύτερο. Ελάχιστα νησιά έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο των 10.000 κατοίκων και μόνο τέσσερα ξεπερνούν τους 100.000 (Κρήτη, Εύβοια, Κέρκυρα, Ρόδος) (Κοκκώσης και Μέζα, 2002: 82). Γεωγραφικά διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, τα παράκτια και τα ωκεάνια νησιά. Ιδιαίτερα τα μικρά νησιά παρουσιάζουν έντονες διαφοροποιήσεις αλλά και αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, με βασικότερα τα ακόλουθα (Αλεξόπουλος, 2008: 78-79):

- Το μικρό μέγεθος με αποτέλεσμα την ανεπάρκεια πρώτων υλών και την περιορισμένη αποδοτικότητα των συντελεστών παραγωγής
- Την περιφερειακότητα και την αίσθηση απομόνωσης με επακόλουθο το υψηλό κόστος παραγωγής, μεταφοράς, υποδομής
- Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα καθώς και την ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα
- Τις ασταθείς δημογραφικές εξελίξεις

Ως προς τον αριθμό των νησιωτικών εδαφών ανά περιφέρεια, το Νότιο Αιγαίο βρίσκεται στην πρώτη θέση με 3.380 νησιωτικά εδάφη, ακολουθούμενο από την Κρήτη, τη Θεσσαλία, τα Ιόνια Νησιά, τη Στερεά Ελλάδα, την Κεντρική Μακεδονία και την Ανατολική Μακεδονία-Θράκη. Το μεγαλύτερο νησιωτικό σύμπλεγμα της Ελλάδας είναι το Αιγαίο Αρχιπέλαγος, όπου συναντάται πλήθος νησιών μικρού και μεσαίου μεγέθους που ανήκουν διοικητικά στις περιφέρειες Νοτίου και Βορείου Αιγαίου. Το

δυτικό Αιγαίο περιλαμβάνει πολυάριθμα νησιωτικά συμπλέγματα (Βόρειες Σποράδες, Νησιά Αργοσαρωνικού), τα οποία διοικητικά ανήκουν στην ηπειρωτική χώρα (Μέργος κ.ά., 2005).

Αποκλειστικά νησιωτικές περιφέρειες της χώρας είναι το Βόρειο και Νότιο Αιγαίο, τα Ιόνια Νησιά και η Κρήτη, οι οποίες καταλαμβάνουν το 15% της έκτασης και το 12% του πληθυσμού της χώρας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον από πολιτικοοικονομική σκοπιά παρουσιάζει το γεγονός ότι οι νησιωτικές περιφέρειες αποτελούν όχι μόνο τις συνοριακές περιοχές της χώρας αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πλην των Ιονίων Νήσων) (Μέργος κ.ά., 2005).

5.1 ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Μετά τη δεκαετία του 1970, το Νότιο Αιγαίο ακολουθεί μια σταθερή ανοδική πορεία στα οικονομικά και δημογραφικά μεγέθη. Το Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΠΠ) αυξάνεται με ρυθμούς μεγαλύτερους του εθνικού μέσου όρου ενώ ο πληθυσμός παρουσιάζει σταθερή αύξηση σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Τα ποσοστά ανεργίας φαίνονται, αντίστοιχα, μικρότερα του εθνικού μέσου όρου (Αλεξόπουλος, 2008: 85-86, Σπιλάνης, 2003: 188-189). Η εικόνα αυτή επισκιάζεται, ωστόσο, από την εποχικότητα τόσο του πληθυσμού όσο και της οικονομίας, με την πραγματικότητα να διαφέρει αισθητά κατά τη μη τουριστική περίοδο.

Αντίθετα, το Β. Αιγαίο εμφανίζει σταθερή πτωτική τάση στους οικονομικούς και δημογραφικούς δείκτες, ιδιαίτερα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες. Η σχετική αύξηση του πληθυσμού που καταγράφηκε τη δεκαετία του 1980 αναχαιτίστηκε από τη συνεχή αρνητική φυσική κίνηση του πληθυσμού που ακολούθησε τις επόμενες δεκαετίες (Αλεξόπουλος, 2008: 85-86, Σπιλάνης, 2003: 190-191).

Παρόμοια εικόνα με το Ν. Αιγαίο παρουσιάζει και η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, με υψηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΠΠ και ανοδική πορεία των δημογραφικών δεικτών. Η εικόνα αυτή, ωστόσο, δεν ισχύει απόλυτα για τα μικρά νησιά του Ιονίου όπως Κάλαμος και Καστός, όπου τα μεγέθη μπορεί να αποκλίνουν από τους περιφερειακούς δείκτες (Αλεξόπουλος, 2008: 85-86, Σπιλάνης, 2003: 190).

Διαφοροποιημένη φαίνεται η εικόνα μεταξύ των παράκτιων νησιών της Ελλάδας, τα οποία γεωγραφικά ομαδοποιούνται στα νησιά του Αργοσαρωνικού (Σαλαμίνα, Αίγινα, Πόρος, Ύδρα, Σπέτσες) καθώς και Κύθηρα-Αντικύθηρα, των Βορείων Σποράδων

(Σκιάθος, Σκόπελος, Αλόνησος, Σκύρος) και του Β. Αιγαίου (Θάσος, Σαμοθράκη). Συνολικά, οι εξελίξεις των πληθυσμιακών και οικονομικών δεικτών φαίνονται θετικές, γεγονός όμως που οφείλεται στο ειδικό βάρος της Σαλαμίνας και της Αίγινας, λόγω της επιρροής που δέχονται τα τελευταία από το μητροπολιτικό κέντρο της Αθήνας (Αλεξόπουλος, 2008: 86, Σπύλινης, 2003: 190-191).

Πίνακας 2: Πληθυσμιακές μεταβολές και έκταση των νησιωτικών περιφερειών

Νησιωτικές Περιφέρειες	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	% μεταβολή πληθυσμού 1991-2001	% συμμετοχή πληθυσμού νησιωτικών περιφερειών 2001 στον πληθυσμό της χώρας	Έκταση (σε τετρ. χλμ)	% συμμετοχή έκτασης νησιωτικών περιφερειών στην έκταση της χώρας
Βόρειο Αιγαίο	199.231	206.016	3,41	1,88	3.836	2,91
Νότιο Αιγαίο	257.481	302.686	17,56	2,76	5.286	4,00
Ιόνια Νησιά	193.734	212.984	9,94	1,94	2.307	1,75
Κρήτη	540.054	601.131	11,31	5,48	8.336	6,32
Νησιωτικές Περιφέρειες	1.190.500	1.322.817	11,11	12,06	19.765	14,97
Ελλάδα	10.259.900	10.964.020	6,86	100,00	131.957	100,00

Πηγή: Μέργος κ.ά., 2005

Οι δημογραφικές τάσεις που διαφαίνονται στο σύνολο του ελληνικού νησιωτικού χώρου επιτρέπουν τη διάκριση των νησιών σε δύο ευρείες κατηγορίες. Η πρώτη αφορά νησιά με τάση συρρίκνωσης του πληθυσμού και περιλαμβάνει κυρίως μικρού μεγέθους νησιά, κάτω από το όριο δημογραφικής βιωσιμότητας. Η δεύτερη αφορά νησιά με αυξητική τάση πληθυσμού και περιλαμβάνει νησιά κυρίως μεσαίου και μεγάλου μεγέθους, με καλές μεταφορικές υποδομές και συνδέσεις, ευρύτερη οικονομική βάση και έντονη τουριστική ανάπτυξη. Η διάκριση αυτή δεν είναι απόλυτη καθώς οι διαφορές μεταξύ μόνιμου και εποχικού πληθυσμού είναι ιδιαίτερα αυξημένη στο νησιωτικό χώρο, οδηγώντας πολλές φορές σε παραπλανητικά αποτελέσματα (Μέργος κ.ά, 2005).

5.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η εντατική ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων στο νησιωτικό χώρο τις τελευταίες δεκαετίες είχε διττό αποτέλεσμα. Πρώτον, την ανακατανομή της τουριστικής προσέλευσης μεταξύ ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας με σαφή υπεροχή της τελευταίας και δεύτερον, τον προσανατολισμό της νησιωτικής οικονομίας στον τριτογενή τομέα και την παράλληλη συρρίκνωση παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων (Λαγός, 2004: 550-551).

Συγκεκριμένα, ο πρωτογενής τομέας ακολουθεί συνολικά για το νησιωτικό χώρο σταθερή πτωτική πορεία λόγω της μικροϊδιοκτησίας του κλήρου, της γήρανσης του πληθυσμού και της χαμηλής ανταγωνιστικότητας των παραγόμενων προϊόντων, εξαιτίας του υψηλού κόστους παραγωγής και μεταφοράς (Λαγός, 2004: 550-551). Ωστόσο, παρά την πτωτική αυτή τάση, σε πολλούς νησιωτικούς δήμους τα ποσοστά απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα παραμένουν υψηλά, υποδεικνύοντας την άρνηση για εγκατάλειψη παραδοσιακών, έστω και χαμηλής απόδοσης, δραστηριοτήτων. Στο υψηλό ποσοστό συμβάλλει και η ανάπτυξη του τομέα των ιχθυοκαλλιεργειών, σε αντίθεση με την αλιεία που συνεχώς συρρικνώνεται (Σπιλάνης, 2003: 192-193).

Οι εξελίξεις στο δευτερογενή τομέα ακολουθούν διττή πορεία. Αφενός ο κλάδος της μεταποίησης διατηρεί πολύ χαμηλά ποσοστά, εφόσον οι παραδοσιακές μεταποιητικές δραστηριότητες πρωτογενών υλών βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με την πτώση της πρωτογενούς παραγωγής και αφετέρου, ο κλάδος των κατασκευών και των δικτύων γνωρίζει σταθερή αύξηση λόγω της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα (Σπιλάνης, 2003: 192-193). Σε γενικές γραμμές, ο δευτερογενής τομέας συμβάλλει με σταθερό ποσοστό στην απασχόληση μέρους του ενεργού πληθυσμού και στην αξιοποίηση συγκεκριμένων τοπικών πόρων (Λαγός, 2004: 551).

Ο τριτογενής τομέας συμβάλλει με το μεγαλύτερο ποσοστό στη σύνθεση του ΑΕΠ λόγω της συρρίκνωσης των λοιπών τομέων και ιδίως της τουριστικής ανάπτυξης. Τις τελευταίες δεκαετίες, τα μικρά νησιά επενδύουν εμφανώς περισσότερο στον τουρισμό και τις υπηρεσίες, γεγονός που οφείλεται στους περιορισμένους πόρους και έκταση και στην υψηλή αποδοτικότητα του κλάδου, εμφανίζοντας σταθερή αύξηση του κλάδου και υψηλή τουριστική πυκνότητα. Οι ιδιωτικές επενδύσεις παρουσιάζουν αυξημένα μεγέθη στο Ιόνιο και το Ν. Αιγαίο, ιδιαίτερα στους κλάδους των κατασκευών και της παραθεριστικής κατοικίας. Οι δημόσιες επενδύσεις, αντίθετα, είναι δύσκολο να προσμετρηθούν λόγω των πολλαπλάσιων δαπανών που απαιτεί ο κατακερματισμένος νησιωτικός χώρος για υποδομές μεταφορών, ενέργειας, υγείας, εκπαίδευσης κ.ά. Τέλος, ο κλάδος της έρευνας και καινοτομίας υστερεί σημαντικά στις τρεις νησιωτικές περιφέρειες, καθιστώντας μακροχρόνια τις οικονομίες τους μη ανταγωνιστικές (Σπιλάνης, 2003: 193).

5.3. ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η εντατική αστικοποίηση της παράκτιας ζώνης σε συνδυασμό με την έλλειψη ή παράκαμψη ελέγχου δόμησης σε πολεοδομική και αρχιτεκτονική κλίμακα, έχουν οδηγήσει στην αλλοίωση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των νησιών και της ταυτότητας του δομημένου περιβάλλοντος. Τη μεγαλύτερη υποβάθμιση υφίστανται οι παράκτιες περιοχές και τα όρια των εντός σχεδίου οικισμών, με αποτέλεσμα την αλλοίωση του νησιωτικού τοπίου και των παραδοσιακών οικισμών (Λαγός, 2004: 546-547).

Οι πιέσεις για πολεοδομικές επεκτάσεις προς όφελος των τουριστικών εγκαταστάσεων και της παραθεριστικής κατοικίας σε πολλά μικρά νησιά και ιδιαίτερα στις Κυκλάδες, υπήρξαν καταλυτικές για την εμφάνιση έντονων χωρικών μετασχηματισμών με σοβαρές κοινωνικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές συνέπειες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σύγκρουση μεταξύ διαφορετικών χρήσεων γης εις βάρος λιγότερο αποδοτικών χρήσεων με κυριότερη τη γεωργία, με άμεση συνέπεια τη συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα και την αύξηση των εισαγωγών. Περαιτέρω σύγχυση δημιουργείται κατά τη διάκριση των ορίων μεταξύ γειτονικών οικισμών, αφενός λόγω της εκτός σχεδίου δόμησης στα όρια των οικισμών και αφετέρου εξαιτίας της αυξανόμενης αυθαίρετης ανοικοδόμησης. Η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικισμών στα μικρά νησιά έχει δυσμενείς συνέπειες για την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, την πολεοδομική οργάνωση, την ύπαιθρο και τα υφιστάμενα τεχνικά δίκτυα. Παράλληλα, η αισθητική υποβάθμιση των νησιωτικών οικισμών και της υπαίθρου σε συνδυασμό με την αναδιάρθρωση της παραγωγικής βάσης αλλοιώνει σημαντικά το παραδοσιακό νησιωτικό τοπίο και την ιδιαίτερη ταυτότητα των μικρών νησιών (Λαγός, 2004: 546-547).

6. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Το εύθραυστο οικοσύστημα των ελληνικών μικρών νησιών σχετίζεται άμεσα με τις ασταθείς οικονομικές και κοινωνικές δομές. Το μικρό μέγεθος είναι ενδεικτικό της χαμηλής ανθεκτικότητας των φυσικών οικοσυστημάτων, με την παραμικρή αλλαγή να απειλεί την οικολογική ισορροπία και την εξισορρόπηση μεταξύ πόρων, περιβάλλοντος και ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Επιπλέον, το μέγεθος των μικρών νησιών και η γεωγραφική απομόνωση αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την εξέλιξη της τοπικής οικονομίας. Τα νησιά αποτελούν ανοιχτά συστήματα, καθώς εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από ευρύτερες αγορές, λόγω της περιορισμένης παραγωγικής βάσης, του υψηλού κόστους παραγωγής και του μικρού μεγέθους των τοπικών αγορών. Οι παράγοντες αυτοί καθιστούν τις οικονομίες των νησιών ιδιαίτερα ευπαθείς σε εξωτερικές διακυμάνσεις, περιορίζοντας τις ευκαιρίες και το τοπικό εισόδημα, με άμεσες επιπτώσεις στη δημογραφική ισορροπία, τις κοινωνικές δομές και την εκμετάλλευση των τοπικών πόρων. Οι συνέπειες των παραπάνω είναι ιδιαίτερα έντονες στον τομέα του περιβάλλοντος, το οποίο στη μικρή κλίμακα των νησιών, αποτελεί τη βάση για ανάπτυξη δραστηριοτήτων αλιείας, καλλιέργειας και τουρισμού (Coccossis, 2004: 112-113).

Τις τελευταίες δεκαετίες ο ελληνικός νησιωτικός χώρος αντιμετωπίζει σοβαρά κοινωνικό-οικονομικά προβλήματα, όπως η εγκατάλειψη και μετανάστευση στα αστικά ηπειρωτικά κέντρα, οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις και διοικητικές αναδιορθώσεις καθώς και η συρρίκνωση/απομόνωση των τοπικών αγορών λόγω καινοτομιών στα συστήματα μεταφοράς και επικοινωνίας εις βάρος των μικρών νησιών. Αποτέλεσμα αυτών είναι οι μαζικές μεταναστευτικές έξοδοι και η συρρίκνωση του τοπικού πληθυσμού, ιδίως του οικονομικά ενεργού μέρους. Οι πληθυσμιακές μεταβολές έχουν συχνά εποχιακό χαρακτήρα, με αύξηση του πληθυσμού τους θερινούς μήνες λόγω του τουρισμού και αντίστοιχη μείωση τον υπόλοιπο χρόνο (Coccossis, 2001: 391, Κοκκώσης και Μέξα, 2002: 82).

Τα παραπάνω διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στη δυναμική των νησιών, είτε θετικά είτε αρνητικά. Η γεωγραφική θέση και ο οικονομικός προσανατολισμός μπορούν να αποτελέσουν την ειδοποιό διαφορά για την έκβαση της οικονομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα νησιά που βρίσκονται κοντά σε μεγάλα αστικά κέντρα και εμφανίζουν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης, λόγω της παραθεριστικής κατοικίας (Κοκκώσης και Μέξα, 2002: 82). Ιδίως τα μικρά νησιά επενδύουν στην ανάπτυξη του

τουρισμού για την επιβίωση της οικονομίας τους, βασιζόμενα στο μοναδικό φυσικό περιβάλλον, την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και τον πολιτισμό (Coccossis, 2001: 393).

Παρά τις έντονες διαφοροποιήσεις σε θέματα ανάπτυξης και τα διαφορετικά γεωγραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τους, τα νησιά φαίνεται να αντιμετωπίζουν ορισμένα κοινά προβλήματα που αφορούν κυρίως τη σχέση μεταξύ ανάπτυξης και περιβάλλοντος, την απομόνωση, την περιφερειακότητα και την ευαίσθητη ισορροπία φυσικών και ανθρωπογενών πόρων. Τα κοινά ζητήματα που προκύπτουν στα μικρά νησιά έχουν περιβαλλοντικό, κοινωνικό και οικονομικό περιεχόμενο και μπορούν να συνοψισθούν στα εξής (Coccossis, 2001: 391, Κοκκώσης και Μέζα, 2002: 82-84):

- Η απομόνωση από την ηπειρωτική χώρα παρότι συμβάλλει στην υψηλή βιοποικιλότητα, ενέχει κινδύνους για τη σταθερότητα των οικοσυστημάτων λόγω της ευαισθησίας τους σε εσωτερικές και εξωτερικές διαταράξεις.
- Το μικρό μέγεθος και η γεωγραφική απομόνωση έχουν διαμορφώσει ένα διακριτό κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα στα νησιά και ιδίως στο νησιωτικό τοπίο. Η υπερεκμετάλλευση των πόρων, η αλλαγή χρήσεων γη προς όφελος της τουριστικής ανάπτυξης και η έλλειψη σχεδιασμού τείνουν να αλλοιώσουν το νησιωτικό τοπίο, με δυσοίωνες προβλέψεις για την μελλοντική τους ανάπτυξη.
- Οι ίδιοι παράγοντες επιδρούν καταλυτικά στην αναπτυξιακή φυσιογνωμία και τις δυνατότητες των μικρών νησιών. Η περιορισμένη οικονομική βάση, το μικρό μέγεθος των τοπικών αγορών και τα υψηλά κόστη μεταφοράς και εισόδου σε απομακρυσμένες αγορές, επηρεάζουν αρνητικά την αποδοτικότητα της οικονομίας και την καθιστούν εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες και στον υγιή ανταγωνισμό.

6.1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ

Τα μικρά νησιά αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα με τον ευρύτερο νησιωτικό χώρο, χαρακτηρίζονται όμως και από μια ακόμη αδυναμία σε σχέση με τα μεγάλα νησιά. Η αδυναμία αυτή έγκειται στην άμεση εξάρτηση τους από το κοντινότερο μεγαλύτερο νησί, στο οποίο υπάγονται συνήθως διοικητικά, και μετέπειτα από τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην ηπειρωτική χώρα (Μπακαούκας, 2008: 54).

Ωστόσο, ο κατακερματισμός του νησιωτικού χώρου και η έλλειψη ακτοπολικών συνδέσεων δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη οικονομικών και επικοινωνιακών σχέσεων μεταξύ των γειτονικών νησιών, ενώ η διαχειριστική ικανότητα του καθενός δεν επαρκεί για την αντιμετώπιση των περιορισμένων φυσικών και ανθρωπογενών πόρων. Επιπλέον, η δυνατότητα λήψης αποφάσεων δεν ανήκει στα μικρά νησιά αλλά στα μεγαλύτερα γειτονικά νησιωτικά ή ηπειρωτικά κέντρα στα οποία υπάγονται, με αποτέλεσμα την αδυναμία ανατροπής της αναπτυξιακής τους κατάστασης και αντιμετώπισης των τοπικών προβλημάτων (Σπιλάνης, 1999).

Το γεγονός αυτό αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες αδυναμίες του διοικητικού συστήματος και είναι σαφώς εντονότερο στο μικρονησιωτικό χώρο. Το επίπεδο διοίκησης και σχεδιασμού δε μπορεί να είναι παρά το ίδιο το νησί, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα τη διοικητική του αυτονομία. Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία συνεργασιών και ανάπτυξη σχέσεων, υπερπηδώντας τα φυσικά εμπόδια με τη μορφή καινοτόμων δικτύων (Σπιλάνης, 1999).

6.2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ

Ο νησιωτικός χώρος και ιδίως τα μικρά νησιά χαρακτηρίζονται για τη γεωγραφική απομόνωση και τη βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων τους, γεγονός που επισημαίνεται από την ένταξη των περισσότερων στο Δίκτυο Natura 2000 (Κοκκώσης και Μέξα, 2002: 82). Επιπλέον, τα νησιά θεωρούνται από τις πλέον μειονεκτικές περιοχές της χώρας ενώ εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη διατήρηση της οικολογικής τους ισορροπίας (Coccossis, 2001: 391). Η έννοια της οικολογικής ισορροπίας στα μικρά νησιά εκφράζει τη σχέση μεταξύ πόρων, πληθυσμού, τεχνολογικών αλλαγών και θεσμικής οργάνωσης, ενώ οποιαδήποτε αλλαγή σε έναν από αυτούς τους παράγοντες δύναται να επηρεάσει τους υπόλοιπους και να οδηγήσει σε νέες δομές (Coccossis, 2004: 113).

Οι αυξανόμενες πιέσεις στο περιβάλλον των μικρών νησιών, τόσο στο φυσικό όσο και στο ανθρωπογενές, είναι αποτέλεσμα κυρίως της οικονομικής αναδιάρθρωσης που παρατηρείται σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο και της έλλειψης πόρων. Το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα έντονο στα μικρά νησιά, τα οποία λόγω περιορισμένου μεγέθους και ανθρώπινου δυναμικού βρίσκονται στη δυσμενέστερη θέση. Τα σημαντικότερα προβλήματα που εντοπίζονται είναι παρεμφερή με αυτά των μικρών νησιών σε

παγκόσμιο επίπεδο και συνοψίζονται στις πιέσεις από τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, στην τουριστική και οικιστική ανάπτυξη και στην έλλειψη φυσικών πόρων.

Η έλλειψη πόρων, συγκεκριμένα, περιορίζει τις αναπτυξιακές επιλογές και τα επίπεδα της βιώσιμης πληθυσμιακής πυκνότητας, ενώ η εξάντληση τους οδηγεί σε μαζικές μεταναστευτικές εξόδους. Η μετανάστευση και οι μεταβολές στη δομή του εργατικού δυναμικού επηρεάζουν κυρίως το ενεργό κομμάτι του πληθυσμού, απογοιμώνοντας τον αγροτικό τομέα. Το φαινόμενο αυτό συχνά συνδέεται με την εγκατάλειψη της γεωργικής γης και των παραδοσιακών αγροτικών πρακτικών, δραστηριότητες σημαντικές για τη διατήρηση των πόρων και της ποιότητας του τοπίου (Coccossis, 2001: 392· 2004: 113-114). Ο αγροτικός χαρακτήρας των μικρών νησιών απειλείται κυρίως από την πολυδιάσπαση της αγροτικής γης, την αλλαγή χρήσεων υπέρ των τουριστικών δραστηριοτήτων ελλείψει σχεδιασμού, την ανεξέλεγκτη δόμηση και διάχυση αστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο και κυρίως στο παραλιακό μέτωπο, την εντατική μονοκαλλιέργεια και άλλους ανθρωπογενείς παράγοντες, με αποτέλεσμα την απώλεια ή υποβάθμιση της αισθητικής, φυσικής και πολιτισμικής αξίας του. Ένας ακόμη επιβαρυντικός παράγοντας είναι η υπερχρήση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας σε νομικά θέματα και συστήματα λήψης αποφάσεων που αφορούν το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση πολιτικής σε θέματα τοπίου, περιβάλλοντος και χρήσεων γης (NIJOS, 2003: 131-135).

Αντίθετα με τις παραδοσιακές αγροτικές πρακτικές, η προώθηση της εντατικής γεωργίας με τη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων με στόχο τη βελτίωση της παραγωγικότητας στις ήδη περιορισμένες και μη γόνιμες γεωργικές εκτάσεις, έχει ως αποτέλεσμα τη ρύπανση των επιφανειακών υδάτων και υπόγειων υδροφορέων. Ειδικότερα στα μικρά νησιά όπου οι υπόγειοι υδροφόροι ορίζοντες είναι υφάλμυροι, η περαιτέρω υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτων από τη γεωργία εντείνει το πρόβλημα της έλλειψης αρδευτικού και πόσιμου νερού, ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες, ενώ επιτείνει τη μείωση της γονιμότητας των εδαφών. Η αντιμετώπιση του προβλήματος με ομβροδεξαμενές, γεωτρήσεις και εισαγωγή πόσιμου νερού από την ηπειρωτική χώρα δεν παύει να είναι μια προσωρινή λύση, ενώ νέες τεχνολογίες όπως η αφαλάτωση έχουν πολύ υψηλό κόστος (Μπεριάτος, 2005: 137-138).

Η περιβαλλοντική υποβάθμιση από τις εφαρμοζόμενες αγροτικές πρακτικές δεν περιορίζεται μόνο στους υδατικούς πόρους αλλά και στις προστατευόμενες περιοχές, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τους υγροτόπους στο Ιόνιο. Η απουσία σχεδιασμού και

κατάρτισης Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών αποτελεί τη βασική αιτία του προβλήματος. Η έλλειψη θεσμοθετημένων ζωνών ήπιας διαχείρισης γύρω από ευαίσθητες οικολογικά περιοχές και η συνήθης ανάπτυξη γεωργικών καλλιεργειών στα όρια αυτών, συντελεί στην περιβαλλοντική υποβάθμιση των περιοχών αυτών και την απώλεια αξιόλογων οικοσυστημάτων (Μπериότος, 2005: 138).

Παράλληλα, η εγκατάλειψη της ορεινής και ημιορεινής γεωργίας και η χωρική μετατόπιση των καλλιεργειών σε πεδινά και πιο γόνιμα εδάφη αλλάζει δραστικά το παραδοσιακό αγροτικό τοπίο των νησιών, επιδρώντας αρνητικά στο μικροπεριβάλλον τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εγκατάλειψη της παραδοσιακής τεχνικής των ορεινών αναβαθμών στο Αιγαίο και η σταδιακή καταστροφή των υπαρχόντων. Οι αναβαθμοί υπήρξαν χαρακτηριστικό στοιχείο του αγροτικού τοπίου και της αρχιτεκτονικής της υπαίθρου, διαμορφώνοντας επί δεκαετίες το περιβάλλον και την οικονομία των νησιών. Πέραν της αισθητικής και πολιτιστικής τους αξίας, οι αναβαθμοί διαδραμάτιζαν καταλυτικό ρόλο στη συγκράτηση των εδαφών και του νερού σε σχετικά φτωχά εδάφη. Η Κοινή Αγροτική Πολιτική συνέβαλλε δραστικά στην εγκατάλειψη των παραδοσιακών γεωργικών πρακτικών, επιδοτώντας τις μηχανικές καλλιέργειες και εν τέλει συρρικνώνοντας το νησιωτικό αγροτικό τομέα (Σπυλιάνης, 2003: 185-186, ΝΙΟΣ, 2003: 135).

Ένας ακόμη σημαντικός κίνδυνος για το φυσικό περιβάλλον είναι η υπερβόσκηση, με δυσμενείς συνέπειες για τη γονιμότητα των εδαφών. Σε συνδυασμό ιδίως με τις πυρκαγιές, φαινόμενο πολύ συχνό στην Ελλάδα και τα νησιά, οδηγεί σε ταχύτατη ερημοποίηση των βοσκοτόπων και σε μη αναστρέψιμη υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος. Το φαινόμενο αυτό δεν είναι εξίσου έντονο σε όλα τα μικρά νησιά είτε λόγω της εγκατάλειψης της κτηνοτροφικής δραστηριότητας είτε λόγω της περιορισμένης έκτασης των βοσκοτόπων, όπως συμβαίνει στη Λευκάδα (Μπериότος, 2005: 139-140).

Τις δυσμενέστερες συνέπειες, ωστόσο, για το περιβάλλον των μικρών νησιών επιφέρει η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Στην Ελλάδα και κυρίως στα μικρά νησιά, η σχέση μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικών επιπτώσεων εμφανίζεται σχεδόν εκθετική, με τη μεγαλύτερη περιβαλλοντική υποβάθμιση να συντελείται στις πλέον ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές. Η απουσία χωροταξικού σχεδιασμού και ελέγχου χρήσεων γης καθώς και μιας ολοκληρωμένης τουριστικής στρατηγικής, έχουν οδηγήσει σε δραστικές αλλαγές χρήσεων στα νησιά (αλλαγή κατά

βάση γεωργικής με τουριστική χρήση), σε υψηλό ποσοστό εκτός σχεδίου και αυθαίρετης δόμησης και σε υψηλές πυκνότητες δομημένου περιβάλλοντος (Μπεριάτος, 2005: 139-140).

Άμεση απόρροια της εντατικής τουριστικής ανάπτυξης είναι η υπερεκμετάλλευση των πόρων για την κάλυψη των αναγκών του αυξημένου πληθυσμού (μόνιμου και επισκεπτών). Ακόμη και αν οι απαιτήσεις σε νερό και ενέργεια καλύπτονταν με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, η ανάγκη για νέα οικοδομήσιμη γη δεν είναι εύκολα αντιμετωπίσιμη. Η διαθέσιμη γη για καλλιέργεια μειώνεται συνεχώς προς όφελος της παραθεριστικής κατοικίας και των τουριστικών εγκαταστάσεων ενώ οι τιμές ακινήτων πολλές φορές ξεπερνούν αυτές των αστικών κέντρων, με τις πιέσεις να εμφανίζονται εντονότερες στον παράκτιο χώρο (Coccossis, 2001: 393· 2004: 118).

Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του νησιωτικού τοπίου και τη σταδιακή μετατροπή του σε μορφές αστικού τύπου. Η ανάπτυξη συγκεντρώνεται γύρω από υπάρχουσες εγκαταστάσεις κατά μήκος παράκτιων δρόμων, εισχωρώντας σε φυσικές εκτάσεις. Παράλληλα, η ενδοχώρα και η χαμηλής αξίας αγροτική γη σταδιακά εγκαταλείπονται, προκαλώντας πολλές φορές διάβρωση και ερημοποίηση του εδάφους και συνεπώς καταστρέφοντας τις ήδη περιορισμένες αναπτυξιακές επιλογές. Η τοπική αυτοδιοίκηση δε διαθέτει τα κατάλληλα διοικητικά και οικονομικά μέσα για την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων, γεγονός που ενέχει σοβαρούς κινδύνους για τη μελλοντική ανάπτυξη των νησιών με πιθανές μεταβολές στην παγκόσμια τουριστική αγορά και τους προτιμώμενους προορισμούς (Coccossis, 2001: 393· 2004: 119-120). Οι συνέπειες για το νησιωτικό τοπίο, τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και της εν γένει παραδοσιακής νησιωτικής ταυτότητας και κουλτούρας είναι δριμύτατες και συχνά μη αναστρέψιμες.

Επιπλέον προβλήματα από την τουριστική ανάπτυξη δημιουργούνται και στη διαχείριση και επεξεργασία απορριμμάτων και λυμάτων, ιδίως τους θερινούς μήνες της υψηλής τουριστικής κίνησης. Η περιορισμένη ή και παράτυπη χρήση των περιβαλλοντικών εργαλείων και κυρίως των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, σε συνδυασμό με την απουσία συστημάτων πρόληψης και ελέγχου δε βοηθά στην αναχαίτιση των κινδύνων, με αποτέλεσμα την περαιτέρω ρύπανση των εδαφών, των υδάτων, του παράκτιου χώρου και την αλλοίωση του τοπίου (Μπεριάτος, 2005: 139).

Οι μεγαλύτερες πιέσεις παρατηρούνται στον παράκτιο χώρο, ο οποίος αποτελεί το σημαντικότερο τουριστικό πόρο των νησιών (Μπεριάτος, 2005: 140). Στα μικρά νησιά το πρόβλημα είναι ακόμη εντονότερο, διότι το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης τους συγκαταλέγεται στον παράκτιο χώρο, όπου συγκεντρώνεται η πλειοψηφία των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων. Η συνεχής υποβάθμιση του περιβάλλοντος και των ήδη περιορισμένων πόρων δημιουργεί δυσμενείς συνθήκες για τη μελλοντική ανάπτυξη των νησιών που βασίζονται αποκλειστικά σε αυτούς.

6.3. ΑΣΘΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ

Οι περιορισμένοι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι λειτουργούν ανασταλικά στην ανάπτυξη πολλαπλών δραστηριοτήτων στο μικρονησιωτικό χώρο, περιορίζοντας την οικονομική του βάση και τις ευκαιρίες για απασχόληση. Τις τελευταίες δεκαετίες η εξάρτηση της οικονομίας των νησιών από μία και μόνο δραστηριότητα, φαινόμενο γνωστό ως οικονομική μονοκαλλιέργεια, έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στον ελληνικό νησιωτικό χώρο. Σε περιπτώσεις που η αναπτυσσόμενη δραστηριότητα απέβη μη αποδοτική, οι επιπτώσεις υπήρξαν δριμύτατες για τη νησιωτική οικονομία και τις κοινωνικές δομές (Coccassisi, 2001: 392).

Η ολιστική παρουσία του τουριστικού κλάδου στην οικονομία των νησιών ως πρωταρχική πηγή εισοδήματος συντελεί στην εγκατάλειψη ή αποθάρρυνση των υφιστάμενων και μελλοντικών δραστηριοτήτων. Η μετάβαση από μια κυρίως αγροτική σε μια τουριστική οικονομία ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 και εδραιώθηκε τα τελευταία χρόνια. Η διαδικασία αυτή οδήγησε με άμεσο και έμμεσο τρόπο στην τριτογενοποίηση της οικονομικής βάσης και στην πολυαπασχόληση του ενεργού πληθυσμού. Η πολυαπασχόληση αποτελεί χαρακτηριστικό της οικονομίας των νησιών, ιδιαίτερα σε περιοχές με ισχυρή παράδοση στην αγροτική παραγωγή που πλέον παραγκωνίζεται υπέρ της τουριστικής ανάπτυξης (Tsartas, 2003: 122-123).

Η εντατική και χωρίς σχεδιασμό προώθηση του μαζικού τουρισμού και η αποδοχή αυτού του μοντέλου ανάπτυξης από το νησιωτικό πληθυσμό τείνει να ανατραπεί τα τελευταία χρόνια. Αιτία αποτέλεσαν τα προβλήματα που αναδείχθηκαν από την περιορισμένη οικονομική βάση και την εξάρτηση από τον τουρισμό, τα οποία σχετίζονται με τον αυξανόμενο διεθνή ανταγωνισμό, την απώλεια της νησιωτικής ταυτότητας λόγω της ανεξέλεγκτης τουριστικής ανάπτυξης, τις κοινωνικές αναταραχές και ιδίως την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση σε θέματα ανάπτυξης. Ο

προσανατολισμός της τουριστικής πολιτικής στην ανάπτυξη μέσω της ενίσχυσης της τοπικής ταυτότητας και της αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος συντέλεσε αποφασιστικά στην ανατροπή του μοντέλου αυτού (Tsartas, 2003: 127-128).

Ο προσανατολισμός σε μια διευρυμένη οικονομική βάση με εναλλακτικές πηγές εισοδήματος μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση ισχυρής οικονομίας και στη βιώσιμη ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου. Η σύνδεση του τουριστικού κλάδου με άλλες οικονομικές δραστηριότητες πρέπει να αποτελέσει κεντρικό σημείο των σχεδίων τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης (Coccossis, 2004: 120-121).

6.4. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Η προσβασιμότητα αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα του νησιωτικού χώρου και οφείλεται κυρίως στην έλλειψη μεταφορικών υποδομών και στην κακή ποιότητα και συχνότητα των συνδέσεων. Η απουσία ενός συστήματος συνδυασμένων μεταφορών αυξάνει το κόστος παραγωγής και δυσχεραίνει την ανάπτυξη των νησιών (Τσαμπούλας, 2005: 201-202).

Τα λιμάνια και τα αεροδρόμια αποτελούν τις πύλες εισόδου και εξόδου των νησιών σε θέματα εμπορίου και μετακινήσεων του μόνιμου πληθυσμού και των επισκεπτών. Σύμφωνα με τους Τσαμπούλα και Λέκκα (2005: 202) και τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Ν. Αιγαίου, Β. Αιγαίου και Ιονίων Νήσων, η υφιστάμενη κατάσταση του δικτύου μεταφορών στα μικρά νησιά χαρακτηρίζεται από:

- ♦ Σημαντική έλλειψη λιμενικών κόμβων για εμπορευματικές μεταφορές
- ♦ Προβληματική σύνδεση με εμπορευματικούς λιμένες άλλων περιοχών, ακόμη και γειτονικών νησιών
- ♦ Παλαιότητα και κακή συντήρηση του ακτοπλοϊκού στόλου
- ♦ Προβληματική σύνδεση επιβατικών λιμένων, ιδίως σε νησιά που βρίσκονται στην «άκρην γραμμή», τόσο μεταξύ γειτονικών νησιών όσο και με την ηπειρωτική χώρα
- ♦ Ικανοποιητική παρουσία ελικοδρομιών για πτήσεις έκτακτης ανάγκης

Εξίσου δυσμενής φαίνεται η κατάσταση και στον τομέα των υπηρεσιών, με ανεπαρκείς υποδομές και έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η δημιουργία κοινωφελών υπηρεσιών στα νησιά και ιδιαίτερα στα μικρότερα επιβαρύνεται με υψηλό κόστος λόγω του κατακερματισμού του νησιωτικού χώρου, της

χαμηλής προσβασιμότητας και της γεωγραφικής απομόνωσης. Το μικρό πληθυσμιακό μέγεθος των νησιών δημιουργεί ζητήματα αποδοτικότητας των υπηρεσιών, με επακόλουθο τις περιορισμένες επενδύσεις σε ζωτικούς τομείς για τη βιωσιμότητα των νησιωτικών πληθυσμών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την υγεία. Παράλληλα οι μεγάλες διακυμάνσεις πληθυσμού κατά τη διάρκεια του έτους, λόγω της υψηλής τουριστικής προσέλευσης τους θερινούς μήνες και του εποχικού πληθυσμού, μεταβάλλει σημαντικά τις ανάγκες στον τομέα των υπηρεσιών (Δένδη, 2011: 9-11).

Σημαντικό ρόλο για την ανατροπή των παραπάνω διαδραματίζουν οι καινοτομίες στους τομείς των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιακών δικτύων που επηρεάζουν την προσβασιμότητα, το κόστος και την οργάνωση της παραγωγής και την κοινωνική συνοχή. Οι καινοτομίες αυτές επιτρέπουν την ενσωμάτωση απομακρυσμένων νησιών σε ευρύτερα κοινωνικό-οικονομικά συστήματα, οδηγώντας ταυτόχρονα στην αναζωογόνηση των τοπικών οικονομιών και κοινωνιών αλλά και στην αύξηση των πιέσεων στο φυσικό περιβάλλον (Coccossis, 2004: 114).

6.5 ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Οι αναπτυξιακές τάσεις στο νησιωτικό χώρο προσδιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την εξειδίκευση στον τριτογενή τομέα και την έντονη τουριστική ανάπτυξη. Οι δημογραφικοί και οικονομικοί δείκτες παρουσιάζουν θετική εξέλιξη για όλες τις νησιωτικές περιφέρειες πλην του Βορείου Αιγαίου, όπου η κατάσταση φαίνεται στάσιμη προς αρνητική. Ωστόσο, η γενική εικόνα ανάπτυξης των νησιωτικών περιφερειών είναι αρκετά παραπλανητική λόγω των έντονων ανισοτήτων στο εσωτερικό τους. Η Ακαδημία Αθηνών το 2003 επιχείρησε μια τυπολογία των νησιών βάσει της αναπτυξιακής τους κατάστασης, διακρίνοντας τέσσερις ομάδες νησιών που παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (Μέργος κ.ά., 2005).

Πίνακας 3: Τυπολογική διάκριση των ελληνικών νησιών

ΟΜΑΔΑ ΝΗΣΙΩΝ	ΤΑΣΕΙΣ – ΑΝΑΓΚΕΣ
1 ^η ΟΜΑΔΑ	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Σημαντική τουριστική δραστηριότητα σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο ♦ Αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις ♦ Πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση ♦ Άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξης
2 ^η ΟΜΑΔΑ	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Αυξανόμενη τουριστική ανάπτυξη ♦ Ύπαρξη εκμεταλλεύσιμων πόρων και άλλων πλην του τουρισμού παραγωγικών δραστηριοτήτων ♦ Ανάγκη για αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων ♦ Ανάγκη ανάσχεσης της μονόπλευρης τουριστικής ανάπτυξης
3 ^η ΟΜΑΔΑ	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Νησιά με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση

4 ^η ΟΜΑΔΑ	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης ♦ Συνεχής μείωση πληθυσμού ♦ Σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές και συνδέσεις ♦ Ανεπάρκεια ή ελάχιστος βαθμός αξιοποίησης των πόρων ♦ Αισθητή γεωγραφική απομόνωση
	<ul style="list-style-type: none"> ♦ Νησίδες με πολύ μικρή γεωγραφική έκταση και ελάχιστους κατοίκους ♦ Αισθητή γεωγραφική απομόνωση ♦ Σχεδόν παντελής έλλειψη υποδομών ♦ Ανάγκη για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και άρση της απομόνωσης

Πηγή: Μέργος κ.ά., 2005

Ειδικότερα τα μικρά νησιά, τα οποία αποτελούν την πλειονότητα του ελληνικού νησιωτικού χώρου, αντιμετωπίζουν έντονα αναπτυξιακά προβλήματα που απορρέουν από τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, τη γεωγραφική απομόνωση και το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον (Μέργος κ.ά., 2005).

Συγκεκριμένα, οι περιορισμοί που προκύπτουν από το γεωμορφολογικό χαρακτήρα σχετίζονται με το μικρό μέγεθος και την ορεινότητα των νησιών, με επακόλουθα τον περιορισμένο χώρο για ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων και τις συγκρούσεις χρήσεων γης (Μέργος κ.ά., 2005).

Αντίστοιχα, η γεωγραφική απομόνωση αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την αναπτυξιακή διαδικασία στα μικρά νησιά καθώς οδηγεί σε αυξημένα κόστη παραγωγής και μεταφοράς προϊόντων και δημιουργίας υποδομών και υπηρεσιών. Σε συνδυασμό με την περιορισμένη έκταση, λειτουργεί αρνητικά για τις επενδύσεις και την επιχειρηματική δραστηριότητα και επιτείνει την αδυναμία ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας (Μέργος κ.ά., 2005).

Οι περιορισμοί που σχετίζονται με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον έχουν τη βάση τους στην ιδιαίτερα ευαίσθητη οικολογική ισορροπία μεταξύ πόρων, πληθυσμού, τεχνολογικών αλλαγών και θεσμικής οργάνωσης που συναντάται στα μικρά νησιά. Η υπερεκμετάλλευση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, κυρίως σε μη αναστρέψιμες περιπτώσεις, μπορεί να οδηγήσει στην κατάρρευση της οικονομικής βάσης και στην αρνητική εξέλιξη της αναπτυξιακής διαδικασίας, συρρικνώνοντας περαιτέρω τα ήδη μικρά πληθυσμιακά μεγέθη (Μέργος κ.ά., 2005).

Περαιτέρω, ευρύτερες θεσμικές αλλαγές όπως η παγκοσμιοποίηση, η οικονομική ολοκλήρωση και ο ανταγωνισμός, αντιπροσωπεύουν κυρίως περιφερειακές οικονομίες, παραγκωνίζοντας τα τοπικά παραγωγικά συστήματα και οδηγώντας σε φαινόμενα εγκατάλειψης και οικονομικής μονοκαλλιέργειας (Coccossis, 2004: 114).

7. ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

7.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το μοναδικό εργαλείο χωροταξικού σχεδιασμού της ελληνικής νομοθεσίας που αποσκοπεί στη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του νησιωτικού και παράκτιου χώρου είναι οι Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες. Η θεσμοθέτηση και εφαρμογή τους, ωστόσο, υπήρξε περιστασιακή και τα αποτελέσματα απογοητευτικά καθώς το όλο εγχείρημα δεν είναι ικανό να αναχαιτίσει την ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη. Η αδυναμία του θεσμικού πλαισίου να συντονίσει τον αναπτυξιακό με το χωροταξικό σχεδιασμό και να ενσωματώσει την περιβαλλοντική διάσταση στην αναπτυξιακή διαδικασία δημιουργεί προβλήματα στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου (Κοκκώσης και Μέξα, 2002: 87).

Περαιτέρω για τις Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες, εκκρεμεί επί σειρά ετών μια σειρά Προεδρικών Διαταγμάτων για τη θεσμοθέτηση τους σε πολλά νησιά της ελληνικής επικράτειας, με αποτέλεσμα την παρεμπόδιση αναγκαίων έργων από το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) κατόπιν έλλειψης ευρύτερου χωροταξικού πλαισίου (Λαγός και Σταματίου, 2004: 548).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι κανένα νησί δεν υπάγεται εξολοκλήρου σε χωροταξικό σχεδιασμό, με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις νησιών που καλύπτονται στο σύνολο τους από Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου (Λαγός και Σταματίου, 2004: 548).

Με την ενεργοποίηση του Ν. 2742/99 προωθήθηκε η διαμόρφωση του Γενικού και των Ειδικών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης με κατευθύνσεις για τον παράκτιο και νησιωτικό χώρο. Συγκεκριμένα για την αειφόρο ανάπτυξη των μικρών νησιών, οι βασικές αρχές που τίθενται από το σχεδιασμό είναι οι ακόλουθες (Λαγός και Σταματίου, 2004: 548):

- ♦ Η συγκράτηση ενός βιώσιμου πληθυσμιακού μεγέθους
- ♦ Η προστασία και αξιοποίηση των πόρων
- ♦ Η αναγνώριση των νησιών ως αναπόσπαστο κομμάτι της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας
- ♦ Η αναγνώριση της οικολογικής τους μοναδικότητας
- ♦ Η αποκλειστική προώθηση της ποιοτικής ανάπτυξης

Η διάρθρωση των χρήσεων γης στο νησιωτικό χώρο πρέπει να ακολουθεί τους εθνικούς αναπτυξιακούς στόχους, την πολιτική προστασίας των φυσικών πόρων και του ευρύτερου περιβάλλοντος καθώς και τις κατευθύνσεις της χωροταξικής και περιφερειακής πολιτικής (Λαγός και Σταματίου, 2004: 549).

Το γεγονός ότι κατά την περίοδο 2000-2003 εκδόθηκαν από το Υπουργείο Αιγαίου Προεδρικά Διατάγματα με σκοπό την προστασία του νησιωτικού τοπίου σε 27 μικρά και μεσαία νησιά υπήρξε ιδιαίτερα ελπιδοφόρο για το μέλλον του νησιωτικού χώρου. Παράλληλα ιδρύθηκαν ειδικά Τμήματα και Γραφεία Προστασίας της Περιβαλλοντικής και Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, με αρμοδιότητες για την προστασία αξιόλογων οικισμών και τη θέσπιση ειδικών πολεοδομικών και οικοδομικών ρυθμίσεων. Η συμβολή του ΣτΕ στην όλη διαδικασία υπήρξε κρίσιμη, γνωμοδοτώντας κατά διατάξεων που θα επέφεραν αλλοίωση του νησιωτικού τοπίου (Λαγός και Σταματίου, 2004: 550).

Λοιποί νόμοι που αποσκοπούν στην προστασία του παράκτιου και νησιωτικού χώρου είναι ο Ν. 2971/2001 «Αιγιαλός, παραλία και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 285/Α/2001) και θεσμοθετεί συγκεκριμένα τμήματα της παράκτιας ζώνης (αιγιαλός, παλαιός αιγιαλός και παραλία) και ο Ν.3201/03 (ΦΕΚ 282/Α/2003) για την «Αποκατάσταση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος των νησιών που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Αιγαίου». Ο τελευταίος εφαρμόζεται για κτίρια που έχουν χαρακτηρισθεί ως τοπόσημα ή βρίσκονται εντός παραδοσιακών οικισμών, τόπων ιδιαίτερης φυσικής και ιστορικής αξίας και εντός των ορίων αιγιαλού και παραλίας (Gremmenas, 2005: 20-21).

Αρμόδιος φορέας για την προστασία και διαχείριση του παράκτιου και νησιωτικού χώρου είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής. Λοιποί φορείς που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη διαμόρφωση του παράκτιου χώρου και τα νησιά είναι κυρίως το Υπουργείο Οικονομικών, Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, Εσωτερικών, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Εθνικής Άμυνας και το Υπουργείο Ναυτιλίας και Αιγαίου (Gremmenas, 2005: 21-22· Γουργιώτης, 2005: 154-155).

Παρά την πληθώρα νόμων και σχετικών διατάξεων που ασχολούνται τμηματικά με τον παράκτιο χώρο, τα αποτελέσματα για το νησιωτικό χώρο είναι απογοητευτικά καθώς η προσέγγιση που ακολουθείται συνολικά από το θεσμικό πλαίσιο είναι αποσπασματική

και ελλείψει στρατηγικού σχεδιασμού. Οι διάφοροι νόμοι και πολιτικές συχνά αγνοούν τα σημαντικότερα προβλήματα του νησιωτικού χώρου, αλληλεπικαλύπτονται ή αντιφάσκουν, αποτελώντας κυρίως τροχοπέδη για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των νησιών. Η ανελαστικότητα του σχεδιασμού και ο συχνός προσανατολισμός του στην επίλυση πεπερασμένων προβλημάτων, καθιστά ανέφικτη την πρόβλεψη μελλοντικών αναγκών και την έγκαιρη διευθέτηση κρίσιμων ζητημάτων (Gremmenas, 2005: 22· Γουργιώτης, 2005: 155).

Επιπλέον, η τομεακή προσέγγιση παρεμποδίζεται από το μεγάλο αριθμό των εμπλεκόμενων φορέων, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και εφαρμογής. Οι αρμοδιότητες μοιράζονται μεταξύ εθνικού, περιφερειακού και τοπικού επιπέδου, προκαλώντας σοβαρά κενά και αλληλοεπικαλύψεις, με απόρροια την αναποτελεσματικότητα του διοικητικού συστήματος. Η έλλειψη συντονισμού μεταξύ πολιτικών και η απουσία ενός εθνικού μηχανισμού για την επίτευξη μιας αρμονικής σχέσης μεταξύ τους αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα του ελληνικού θεσμικού πλαισίου και διοικητικού συστήματος (Gremmenas, 2005: 22-23).

Συνοπτικά, οι εφαρμοσμένες πολιτικές και τα αντίστοιχα εργαλεία στοχεύουν στη ρύθμιση χρήσεων γης, τον πολεοδομικό σχεδιασμό και την προώθηση οικονομικών δραστηριοτήτων. Η διαφοροποίηση μεταξύ παράκτιων και ηπειρωτικών περιοχών είναι συγκεχυμένη ενώ ο συντονισμός μεταξύ χωρικών και αναπτυξιακών πολιτικών είναι ανύπαρκτος. Η δυσκαμψία στο σύστημα λήψης αποφάσεων, η έλλειψη εμπειρίας στο σχεδιασμό και στη διαμόρφωση πολιτικής και η δυσαρμονική εμπλοκή πολλαπλών φορέων αποτελούν τα κυριότερα αίτια της αναποτελεσματικότητας του συστήματος (Γουργιώτης, 2005: 155-156).

7.1.1. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το Γενικό Πλαίσιο επιδιώκει την ανασυγκρότηση του εθνικού χώρου για την επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, μέσω του μετασχηματισμού του διπολικού μοντέλου σε πολυκεντρικό και τη δημιουργία ενός πλέγματος αστικών πόλων και αξόνων ανάπτυξης. Για τα νησιά του Βορείου και Νοτίου Αιγαίου προτείνεται ένα πολυπολικό αναπτυξιακό σύστημα με εσωτερικές διασυνδέσεις και συνδέσεις με την ηπειρωτική χώρα και την Κρήτη (βλ. Εικόνα 1). Τα νησιά του Ιονίου, των Σποράδων, του Αργοσαρωνικού, η Θάσος και η Σαμοθράκη εντάσσονται σε ένα πλέγμα αξόνων ανάπτυξης με οικιστικά κέντρα και περιοχές ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων

και υπηρεσιών, το οποίο υποστηρίζεται από μεταφορικά δίκτυα και συνδέεται με τις πύλες εισόδου και εξόδου της χώρας. Τα νησιά αναμένεται να επωφεληθούν από τη διάχυση της ανάπτυξης και να ενισχύσουν τους αναπτυξιακούς άξονες με δράσεις εθνικής εμβέλειας προσανατολισμένες στον τουρισμό, τον πολιτισμό και το περιβάλλον (ΓΠΧΣΑΑ, 2008).

Εικόνα 1: Πολυπολικό Αναπτυξιακό Σύμπλεγμα Βορείου και Νοτίου Αιγαίου

Πηγή: ΓΠΧΣΑΑ, 2008

Ειδικότερα, το πολυπολικό σύμπλεγμα νήσων Βορείου και Νοτίου Αιγαίου οργανώνεται ως αυτόνομη χωρική αναπτυξιακή ενότητα με στόχο την προώθηση συνεργασιών μεταξύ των νησιών και οικονομικών ροών σχετικών με τον τουρισμό, τον πολιτισμό, το περιβάλλον και άλλων συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Για την άρση της απομόνωσης των μικρότερων νησιών του συμπλέγματος προωθούνται τα αναγκαία έργα υποδομής και δράσεις γύρω από την ανάπτυξη συνδέσεων μεταξύ των κύριων

αναπτυξιακών ενοτήτων². Περαιτέρω δράσεις αφορούν την ενίσχυση της διασυνοριακής συνεργασίας, τη σύνδεση του νησιωτικού συμπλέγματος με Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Κρήτη, την προώθηση συνεργασιών σε κλάδους οικονομικών δραστηριοτήτων και την αντιμετώπιση προβλημάτων διοικητικών και κοινωνικών εξυπηρετήσεων, διαχείρισης υδατικών πόρων και αποβλήτων κ.ά. (ΓΠΧΣΑΑ, 2008).

Ζωτικής σημασίας για το νησιωτικό χώρο είναι ο τομέας των μεταφορών, με ειδικές δράσεις που αφορούν τα μικρά νησιά όπως (ΓΠΧΣΑΑ, 2008):

- ◆ Επέκταση πολιτικής επιδοτήσεων άγονων γραμμών
- ◆ Ενίσχυση συνδέσεων με την ηπειρωτική χώρα και μεγάλα αστικά κέντρα
- ◆ Αναβάθμιση ή κατασκευή αερολιμενικών υποδομών και ελικοδρομίων σε όλη τη νησιωτική επικράτεια
- ◆ Κατασκευή ή αναβάθμιση λιμενικών υποδομών υποστήριξης κρουαζιέρας

Ως προς τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου γίνεται ειδική αναφορά στο Γενικό Πλαίσιο, με κατευθύνσεις που αναμένεται να εξειδικευθούν στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Παράκτιο και Νησιωτικό Χώρο³. Μεταξύ των πολιτικών και δράσεων αναφέρονται οι σημαντικότερες (ΓΠΧΣΑΑ, 2008):

- ◆ Ενίσχυση της συνοχής και προσβασιμότητας των απομακρυσμένων νησιωτικών περιοχών και ιδιαίτερα του Αιγαίου
- ◆ Ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων με έμφαση στους υδατικούς πόρους και τα ευαίσθητα οικοσυστήματα
- ◆ Διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών και αποκατάσταση των υποβαθμισμένων
- ◆ Προστασία παράκτιων ζωνών από ανθρωπογενείς δραστηριότητες και την κλιματική αλλαγή
- ◆ Ανάδειξη και προστασία της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- ◆ Διαφύλαξη της τοπικής ταυτότητας
- ◆ Εξασφάλιση συμπληρωματικότητας και συνέργειας μεταξύ των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων

² Ως κύριες αναπτυξιακές ενότητες ορίζονται: α) Λέσβος-Χίος, β) Σάμος-Ικαρία, γ) Σύρος-Πάρος-Νάξος, δ) Ρόδος-Κως-Κάλυμνος

³ Προσχέδιο του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον Παράκτιο και το Νησιωτικό Χώρο δημοσιεύθηκε το 2009. Έκτοτε αποσύρθηκε για νέες τροποποιήσεις και η θεσμοθέτηση του παραμένει μετέωρη.

- ♦ Αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων με προσανατολισμό σε ήπιες μορφές ανάπτυξης
- ♦ Προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού στον ορεινό νησιωτικό χώρο
- ♦ Ανάπτυξη βασικών υποδομών υγείας, διοίκησης και πληροφορίας
- ♦ Ολοκληρωμένη διαχείριση αποβλήτων

7.1.2. ΕΙΔΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης του Τουρισμού (2009) αναφέρεται στα νησιά και τον παράκτιο χώρο ως ξεχωριστή χωρική ενότητα λόγω του ιδιαίτερου γεωμορφολογικού χαρακτήρα, της έντασης των τουριστικών δραστηριοτήτων και της ευαίσθητης οικολογικής ισορροπίας. Ο νησιωτικός χώρος διακρίνεται σε τρεις ομάδες για τις οποίες δίνονται ειδικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης (βλ. Πίνακα 4):

- ♦ Ομάδα I: 76 νησιά⁴ σχετικά μικρής γεωγραφικής έκτασης με σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης (γεωγραφική απομόνωση, έλλειψη πόρων και υποδομών, μείωση πληθυσμού)
- ♦ Ομάδα II: 47 νησιά⁵ με σημαντική τουριστική ανάπτυξη και μικρή παραγωγική δραστηριότητα σε άλλους τομείς
- ♦ Ομάδα III: Βραχονησίδες και ακατοίκητα νησιά

⁴ Όλα τα κατοικημένα νησιά που δεν ανήκουν στην κατηγορία I.

⁵ Αίγινα, Αλόνησος, Αμοργός, Άνδρος, Αντίπαρος, Αστυπάλαια, Ζάκυνθος, Θάσος, Θήρα, Ιθάκη, Ικαρία, Ίος, Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Κέα, Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Κρήτη, Κύθηρα, Κύθνος, Κως, Λέρος, Λευκάδα, Λέσβος, Λήμνος, Μήλος, Μύκονος, Νάξος, Πάρος, Πάτμος, Πόρος, Ρόδος, Σαμοθράκη, Σάμος, Σέριφος, Σίφνος, Σκιάθος, Σκόπελος, Σκύρος, Σπέτσες, Σύμη, Σύρος, Τήνος, Ύδρα, Φολέγανδρος, Χίος.

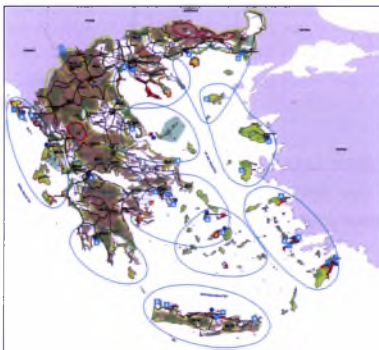
Πίνακας 4: Κατευθύνσεις ΕΠΧΣΑΑ τουρισμού ανά ομάδα νησιών

Ομάδα I	Ομάδα II	Ομάδα III
<ul style="list-style-type: none"> • Μικρές ξενοδοχειακές μονάδες εντός ορίων οικισμών (100 κλίνες) • 5% ετήσια αύξηση κλινών • Οργανωμένες ομάδες κατασκήνωσης εκτός οικισμών 	<ul style="list-style-type: none"> • Αντιμετώπιση συγκρούσεων χρήσεων γης • Έλεγχος περιβαλλοντικών πιέσεων και ανάπτυξης • Ανάσχεση τουριστικής μονοκαλλιέργειας • Διερεύνηση σκοπιμότητας ζωνών τουριστικής ανάπτυξης εκτός ορίων οικισμών • Προσδιορισμός ζωνών προστασίας φυσικής και παιδικής κληρονομιάς 	<ul style="list-style-type: none"> • Απαγόρευση δόμησης στις βραχονησίδες • Ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων κάλυψης έως 3% της έκτασης του νησιού

Πηγή: ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό, 2009

Οι ειδικές μορφές τουρισμού που προτείνονται από το Ειδικό Πλαίσιο, πλην του αστικού τουρισμού, δεν εξειδικεύονται χωρικά, ωστόσο αναλύονται εκτενώς οι προδιαγραφές της κάθε κατηγορίας και τα χαρακτηριστικά που πρέπει να πληρούν οι προς ανάπτυξη περιοχές (βλ. Εικόνα 2).

Εικόνα 2: Κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης τουρισμού

Πηγή: ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό, 2009

Αντιστοίχως, το *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας* (2008) αναφέρεται στο νησιωτικό χώρο ως ειδική κατηγορία για τη χωροθέτηση εγκαταστάσεων παραγωγής αιολικής ενέργειας. Τα κατοικημένα νησιά του Αιγαίου, του Ιονίου και η Κρήτη ανήκουν στις Περιοχές Αιολικής Καταλληλότητας για τα οποία ορίζονται ειδικά κριτήρια χωροθέτησης, όπως η μέγιστη επιτρεπόμενη επιφάνεια κάλυψης ανά ΟΤΑ σε ποσοστό 4% και κανόνες για την προστασία του τοπίου. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι κανένα από τα νησιά δεν εντάσσεται στις Περιοχές Αιολικής Προτεραιότητας.

Αναφορά στο νησιωτικό χώρο γίνεται και για τη χωροθέτηση μικρών εγκαταστάσεων παραγωγής ηλιακής ενέργειας, σε περιοχές άγονες, χαμηλής παραγωγικότητας και εκτός κοινής θέας. Περαιτέρω κατευθύνσεις δίνονται και για την τροποποίηση των Ζωνών Οικιστικού Ελέγχου, κυρίως στο Αιγαίο, για την εναρμόνιση αυτών με τις ρυθμίσεις του Ειδικού Πλαισίου.

Η εκτενής νησιωτική ακτογραμμή της Ελλάδας αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα και για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων υδατοκαλλιέργειας, όπως αναφέρεται στο *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες* (2011), συμβάλλοντας αποφασιστικά στην τοπική ανάπτυξη και απασχόληση. Το Εθνικό Πρότυπο Χωροταξικής Οργάνωσης Υδατοκαλλιεργειών διακρίνει πέντε κατηγορίες ανάπτυξης υδατοκαλλιεργειών, εκ των οποίων ο νησιωτικός χώρος εντάσσεται στην κατηγορία Ε. Πρόκειται για περιοχές που ευνοούν την ανάπτυξη υδατοκαλλιεργειών αλλά δεν επιτρέπουν τη δημιουργία υψηλών συγκεντρώσεων και οργανωμένων ζωνών, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στις περιοχές της Κρήτης, των Κυκλάδων, των Δωδεκανήσων, των Νησιών Βορείου Αιγαίου και των νησιών της περιφέρειας Αττικής.

Ειδική αναφορά στο νησιωτικό χώρο γίνεται και από το *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τη Βιομηχανία* (2009), όπου ο νησιωτικός χώρος εντάσσεται στις ειδικές κατηγορίες χώρου με συγκεκριμένες προτεραιότητες για την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Στην κατηγορία αυτή επιτρέπεται η διατήρηση βιομηχανικών μονάδων που συμμετέχουν στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων, με ρυθμίσεις για την προστασία του τοπίου και την αποφυγή συγκρούσεων με άλλες σημαντικές παραγωγικές δραστηριότητες όπως ο τουρισμός. Παράλληλα, αποθαρρύνεται η χωροθέτηση βιομηχανικών μονάδων στην παράκτια ζώνη, πέραν αναγκαιών εξαιρέσεων. Σε νησιά που η συνολική τους επιφάνεια εντάσσεται στο

Δίκτυο Natura 2000, σε προστατευόμενες περιοχές και Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κώλλους, δεν ισχύει η διάταξη περί απαγόρευσης εγκατάστασης βιομηχανικών μονάδων. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ενιαία προσέγγιση του νησιωτικού χώρου (πλην Κρήτης) μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα κατά την εφαρμογή των ρυθμίσεων στα μικρά νησιά, λόγω των ιδιαίτερων γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών τους (μικρή έκταση και δυσκολία διάκρισης μεταξύ παράκτιας ζώνης και ενδοχώρας).

7.1.3. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Τα Περιφερειακά Πλαίσια των νησιωτικών περιφερειών Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου και Ιονίων Νήσων διακρίνονται σε πέντε μέρη και επιχειρούν την αποτύπωση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της εκάστοτε περιφέρειας και τη διατύπωση προτάσεων για βιώσιμη χωρική ανάπτυξη, βάση της υπάρχουσας κατάστασης και των προοπτικών της. Η ιδιαιτερότητα κάθε περιφέρειας προσδιορίζεται βάση πολλαπλών παραμέτρων, με κυριότερα τα ακόλουθα (Παπαπετρόπουλος, 2005: 225-226· ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003):

- Το μέγεθος των νησιών
- Το πληθυσμιακό μέγεθος συνολικά και για κάθε νησί
- Την εμβέλεια επιρροής κάθε νησιού
- Τη διάρθρωση της παραγωγικής βάσης και τις κυρίαρχες δραστηριότητες
- Την επάρκεια φυσικών πόρων και ενέργειας και το βαθμό εξάρτησης από άλλα κέντρα
- Το βαθμό προσπελασιμότητας συναρτήσει του κόστους μεταφοράς και της απόστασης

Σύμφωνα με τα κριτήρια που προηγήθηκαν, τα νησιά της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κατατάσσονται στις τρεις ακόλουθες ομάδες (Παπαπετρόπουλος, 2005: 226· ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003):

- Ομάδα I: νησιά μικρής γεωγραφικής έκτασης με σοβαρά αναπτυξιακά προβλήματα
- Ομάδα II: νησιά με τουριστική δραστηριότητα και παράλληλη ανάπτυξη λοιπών παραγωγικών δραστηριοτήτων
- Ομάδα III: νησιά με έντονη τουριστική ανάπτυξη περιφερειακής και εθνικής εμβέλειας και σημαντικές πιέσεις στο περιβάλλον

Πίνακας 5: Κατηγοριοποίηση νησιών Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου

Κατηγορία	Νησιά	
Ομάδα I	Αγαθονήσι	Νίσυρος
	Αρκοί	Σίκινος
	Δονούσα	Σχοινούσα
	Ηρακλεία	Τέλενδος
	Θηρασία	Τήλος
	Κίμωλος	Φολέγανδρος
	Κουφονήσια	Χάλκη
Ομάδα II	Λειψοί	
	Αμοργός	Λέρος
	Ανδρος	Μήλος
	Αστυπάλαια	Πάρος
	Ίος	Πάτμος
	Κάλυμνος	Σέριφος
	Κάρπαθος	Σίφνος
	Κάσος	Σύμη
	Κέα	Τήνος
Ομάδα III	Κύθνος	
	Θήρα	Νάξος
	Κως	Ρόδος
	Μύκονος	Σύρος

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003, ιδία επεξεργασία

Οι βασικές στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες (βλ. Πίνακα 6) και στοχεύουν στην κάλυψη των βασικών αρχών για το νησιωτικό χώρο που τίθενται από το σχεδιασμό εθνικού επιπέδου (Γενικό και Ειδικά Πλαίσια). Συγκεκριμένα, επιδιώκεται η εδραίωση της περιφέρειας σε εθνικό πόλο έλξης τουριστικής δραστηριότητας και η πολυτομεακή ανάπτυξη με στόχο την άρση της οικονομικής εξάρτησης από τον τουρισμό. Παράλληλα, η ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί βασική παράμετρο για την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος και την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων στον κλάδο του τουρισμού, ενώ προβλέπεται η ενίσχυση του ρόλου της περιφέρειας σε πύλη εισόδου της χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003).

Πίνακας 6: Στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Ανθρώπινο Δυναμικό	Βιοτικό Επίπεδο	Χωροταξική Οργάνωση
<ul style="list-style-type: none"> Βελτίωση δημογραφικού προφίλ Αμβλυνση ενδοπεριφερειακών δημογραφικών ανισοτήτων Διατήρηση χαμηλής ανεργίας Νέες θέσεις εργασίας από τις επενδύσεις σε τουρισμό, μεταποίηση και πρωτογενή τομέα 	<ul style="list-style-type: none"> Αύξηση κ.κ. ΑΠΠ με την αύξηση της αποδοτικότητας των παραγωγικών δραστηριοτήτων Οργάνωση συστήματος ενδοπεριφερειακών μεταφορών Βελτίωση κοινωνικών υπηρεσιών Χωροταξικός και πλεοδωμικός σχεδιασμός για την προστασία του περιβάλλοντος και την αειορκή χρήση των πόρων 	<ul style="list-style-type: none"> Ιεράρχηση οικιστικού δικτύου και εξοπλισμός οικιστικών κέντρων Χωρική οργάνωση δραστηριοτήτων και υποδομών Έλεγχος πολεοδομικής και οικιστικής ανάπτυξης Έλεγχος και ανάσχεση χρήσεων γης για προστασία του φυσικού αποθέματος

Πηγή: ΠΟΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003, ίδια επεξεργασία

Στους κρίσιμους τομείς Περιβάλλοντος, Χωροταξικής Οργάνωσης, Μεταφορών και Ενέργειας δίνονται ειδικές κατευθύνσεις από το Περιφερειακό Πλαίσιο για τα μικρά νησιά, οι οποίες παρουσιάζονται μεταξύ άλλων με **έντονη γραμματοσειρά** στους ακόλουθους πίνακες. Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 7, το Περιφερειακό Πλαίσιο ακολουθεί ενιαία κατευθυντήρια γραμμή στον τομέα του περιβάλλοντος για το νησιωτικό χώρο, με εξαίρεση την κατηγορία διαχείρισης αποβλήτων, όπου γίνεται διάκριση μεταξύ των Ομάδων Ι,ΙΙ και ΙΙΙ. Αντίστοιχα στον Πίνακα 8, γίνεται ειδική αναφορά για τα μικρά νησιά σε θέματα ενέργειας, μεταφορών και χωροταξικής οργάνωσης. Το γεγονός αυτό δε σημαίνει απαραίτητα ότι οι λοιπές κατευθύνσεις εξαιρούν ή δε μπορούν να εφαρμοσθούν στα μικρά νησιά (οι σημαντικότερες αναφέρονται στους πίνακες με απλή γραμματοσειρά).

Πίνακας 7: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Νοτίου Αιγαίου για τα μικρά νησιά στον τομέα του περιβάλλοντος

Φυσικοί πόροι	Υδατικό Δυναμικό	Απόβλητα
<ul style="list-style-type: none"> • Ολοκληρωμένη διαχείριση και προστασία περιοχών δικτύου Natura 2000 και καθορισμός επιτρεπτών χρήσεων • Διαφύλαξη του εξωαστικού χώρου με καθορισμό χρήσεων γης και όρων δόμησης • Προστασία γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας • Προστασία θαλάσσιων πόρων και δασικών εκτάσεων • Προστασία αγροτικών και αλιευτικών δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στη διατήρηση παραδοσιακών οικοσυστημάτων 	<ul style="list-style-type: none"> • Ολοκλήρωση έργων κατασκευής λιμνοδεξαμενών και φραγμάτων 100.000 κ.μ. (40% Κυκλάδες, 60% Δωδεκάνησα) • Εφαρμογή νέων τεχνολογιών εξοικονόμησης υδατικών πόρων σε νησιά με αρνητικό ισοζύγιο • Οργάνωση δικτύου μεταφοράς νερού σε νησιά με αρνητικό ισοζύγιο 	<ul style="list-style-type: none"> • Δημιουργία ΧΥΤΑ στα νησιά της κατηγορίας II και Σταθμοί Μεταφύτωσης Αποβλήτων στην Ομάδα I • Αποκατάσταση Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 8: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Νοτίου Αιγαίου για τα μικρά νησιά στους τομείς Ενέργειας, Μεταφορών και Χωροταξικής Οργάνωσης

Ενέργεια	Μεταφορές	Χωροταξική Οργάνωση
<ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποίηση οολικού δυναμικού • Προώθηση εγκατάστασης μονάδων ηλεκτικής ενέργειας • Δυναμική αξιοποίηση γεωθερμικών πεδίων σε Μήλο και Νίσυρο 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχεδιασμός και λειτουργία δευτερευουσών θαλάσσιων γραμμών εξυπηρέτησης υποσυστημάτων νησιών • Ενίσχυση αεροπορικών μεταφορών μέσω δημιουργίας αεροδρομίων και ελικοδρομίων • Χερσαία σύνδεση κύριων οικισμών με τα σημεία εισόδου στο νησί (λιμάνι, αεροδρόμιο) • Διάνοξη περιμετρικών παρόχτιων οδών με ακτινωτό σύστημα οδικών συνδέσεων (εφόσον κριθεί απαραίτητο) 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχετική μείωση επιπέδου εξάρτησης μέσω ενίσχυσης κοινωνικών και τεχνικών υποδομών και μεταφορικών συνδέσεων • Ειδικές τοπικές αναπτυξιακές παραμβάσεις σε περιοχές με κίνδυνο ερήμωσης • Δημιουργία Κέντρου Υγείας σε νησιά με 1200-5000 κατοίκους • Δημιουργία Πολυδύναμου Περιφερειακού Ιατρείου σε νησιά έως 1200 κατοίκους

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, 2003, ίδια επεξεργασία

Στα νησιά της Ομάδας 1 προτείνεται ακόμη η θεσμοθέτηση Περιοχών Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων, ενώ στα νησιά Μήλος, Κίμωλος και Νίσυρος η δημιουργία μεταλλευτικών και λατομικών περιοχών.

Το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (2003) επιχειρεί την άρση του διπλού περιφερειακού και απομακρυσμένου χαρακτήρα της περιφέρειας, ενώνοντας βορρά-νότο και δύση-ανατολή, αναδεικνύοντας τη σε κεντρική περιοχή του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου. Το παραγωγικό πρότυπο αναδιαμορφώνεται στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της ποιοτικής πρωτογενούς παραγωγής και την άρση της εποχικότητας στον τουρισμό και τις υπηρεσίες. Οι βασικές στρατηγικές κατευθύνσεις για την περιφέρεια στοχεύουν στην κάλυψη των στόχων που τίθενται από τον υπερκείμενο σχεδιασμό, οι σημαντικότερες των οποίων αναγράφονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 9: Στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Ανθρώπινο Δυναμικό	Βιοτικό Επίπεδο	Χωροταξική Οργάνωση
<ul style="list-style-type: none"> •Βελτίωση κοινωνικοοικονομικών μεγεθών της περιφέρειας •Προσανατολισμός σε εναλλακτικό τουρισμό •Πρώθηση περιβαλλοντικής καλλιέργειας και ΠΟΠ 	<ul style="list-style-type: none"> •Σεβασμός της φέρουσας ικανότητας των νησιών •Βελτίωση και συντονισμός δικτύου μεταφορών •Βελτίωση ποιότητας υπηρεσιών •Ανάπτυξη τηλεπικοινωνιακών δικτύων •Ανάπτυξη ΑΠΕ 	<ul style="list-style-type: none"> •Διαφοροποίηση των σχέσεων και εξαρτήσεων με Αθήνα-Θεσσαλονίκη •Ανάπτυξη σχέσεων με δυναμικά κέντρα της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας •Βελτίωση σχέσεων με Τουρκία •Αναβάθμιση αστικών κέντρων και ανάπτυξη τοπικών δικτύων μεταξύ των νησιών

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, 2003, ίδια επεξεργασία

Ιδιαίτερα σημαντική αρχή που ακολουθείται από το Περιφερειακό Πλαίσιο είναι ότι ο σχεδιασμός για την αειφόρο ανάπτυξη θα γίνεται σε επίπεδο νησιού και νησιωτικής ενότητας. Πέραν αυτού, δε γίνεται κατηγοριοποίηση των νησιών σύμφωνα με τα γεωγραφικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά τους, ενώ σε κανέναν από τους κρίσιμους τομείς που αναφέρθηκαν παραπάνω (Περιβάλλοντος, Χωροταξικής Οργάνωσης, Μεταφορών και Ενέργειας) δε γίνεται ειδική αναφορά στα μικρά νησιά. Οι κατευθύνσεις που δίνονται είναι πιο γενικές, δεν εξειδικεύονται χωρικά και αφορούν συνολικά το νησιωτικό χώρο. Αναφορά στα μικρά νησιά γίνεται μόνο για τον

καθορισμό Περιοχών Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων στα νησιά Φούρνοι, Οινούσες, Άγιος Ευστράτιος και Ψαρά καθώς και την εφαρμογή ειδικών Πολεοδομικών Ρυθμίσεων στους Φούρνους.

Αντίστοιχα, το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ιονίων Νήσων (2004) στοχεύει στην ανάδειξη της Περιφέρειας σε κόμβο μεταξύ των Βαλκανικών χωρών και στην ανάπτυξη σχέσεων και συνεργασιών με νησιωτικές περιφέρειες ανάλογης πολιτιστικής αξίας εντός της Μεσογειακής λεκάνης. Η διαφύλαξη του φυσικού περιβάλλοντος και της ιδιαίτερης πολιτιστικής ταυτότητας αποτελεί τον πυρήνα του σχεδιασμού. Οι στρατηγικές επιλογές για την περιφέρεια διακρίνονται σε τρεις άξονες, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 10: Στρατηγικές επιλογές για την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Άξονας Βορρά-Νότου για την ενδοπεριφερειακή συνοχή	Διαπεριφερειακοί Άξονες συνεργασίας με Ήπειρο και Δυτική Ελλάδα	Ενδονομαρχιακοί και Διανομαρχιακοί Άξονες
<ul style="list-style-type: none"> • Διάπλους του Ιονίου • Ενδοπεριφερειακή σύνδεση μέσω συνδυασμένων μεταφορών • Ανάπτυξη διοικητικών και κοινωνικών υπηρεσιών • Πρόωθηση οικονομικών ροών μεταξύ των νησιών για ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόωθηση κοινής εξυπηρέτησης ΔΕΠΠΝ από τα αεροδρόμια Κέρκυρας και Ακτίου • Βελτίωση θαλάσσιων συνδέσεων μεταξύ τουριστικών προορισμών • Αξιοποίηση αναπτυξιακών προοπτικών από ολοκλήρωση λιμένα Ηγουμενίτσας, Εγνατίας Οδού και Δυτικού Άξονα 	<ul style="list-style-type: none"> • Δράσεις σε επιμέρους τομείς και γεωγραφικές ενότητες για επίτευξη ενδογενούς ανάπτυξης

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, 2004, ίδια επεξεργασία

Πόλο ανάπτυξης της περιφέρειας αναγνωρίζονται από το Περιφερειακό Πλαίσιο οι ακόλουθοι:

- α) Αστικός χώρος
- β) Τουριστικά ανεπτυγμένες παράκτιες περιοχές
- γ) **Οικιστικά κέντρα μεσαίου μεγέθους:** Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται τα οικιστικά κέντρα 3^{ου} επιπέδου και τα μικρά νησιά, τα οποία προωθούνται ως κέντρα ανάπτυξης του αγροτικού χώρου.

Οι χωρικές ενότητες που εντοπίζονται από το Περιφερειακό Πλαίσιο διακρίνονται σε:

- a) Περιαστικές ζώνες
- b) Παράκτια ζώνη ανάπτυξης τουρισμού και θαλάσσιων μεταφορών
- c) Ευρύτερη εσωτερική ζώνη
- d) **Πολύ μικρά νησιά και απομονωμένες περιοχές της Περιφέρειας**

Ως προς την τελευταία κατηγορία προτείνεται η αναζήτηση αναπτυξιακών κινήτρων και η δημιουργία υποδομών σχετικών με τις μεταφορές, τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα για την άρση της απομόνωσης.

Στους τομείς Περιβάλλοντος, Χωροταξικής Οργάνωσης, Μεταφορών και Ενέργειας δίνονται ειδικές κατευθύνσεις για τα μικρά νησιά, οι οποίες παρουσιάζονται μεταξύ άλλων με **έντονη γραμματοσειρά** στους ακόλουθους πίνακες. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 10, το Περιφερειακό Πλαίσιο ακολουθεί ενιαία κατευθυντήρια γραμμή στον τομέα του περιβάλλοντος για το νησιωτικό χώρο, με εξαίρεση την κατηγορία διαχείρισης αποβλήτων, όπου γίνεται ειδική αναφορά για την Ιθάκη και τα μικρά νησιά. Οι κατευθύνσεις για τη διαχείριση του φυσικού αποθέματος δεν εξειδικεύονται χωρικά και είναι δυσανάλογες της αξίας του φυσικού πλούτου της περιφέρειας. Ομοίως, οι αναφορές στο υδατικό δυναμικό και τη διαχείριση των πόρων είναι σημαντικά περιορισμένες συγκριτικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιφέρεια. Στον Πίνακα 11, οι αναφορές στα μικρά νησιά σε θέματα μεταφορών και χωροταξικής οργάνωσης είναι εκτενείς και χωρικά προσδιορισμένες σε αντίθεση με τον τομέα της ενέργειας, όπου οι κατευθύνσεις δίνονται ενιαία για το νησιωτικό χώρο. Οι υπόλοιπες κατευθύνσεις που δύνανται να εφαρμοσθούν στα μικρά νησιά αναφέρονται στους πίνακες με απλή γραμματοσειρά.

Πίνακας 11: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Ιονίων Νήσων για τα μικρά νησιά στον τομέα του περιβάλλοντος

Φυσικοί πόροι	Υδατικό Δυναμικό	Απόβλητα
<ul style="list-style-type: none"> • Προστασία της φύσης και του τοπίου • Ορθολογική διαχείριση προστατευόμενων περιοχών • Προστασία αγροτικού τοπίου • Προστασία στοιχείων που συνθέτουν την ιδιαίτερη ταυτότητα της περιφέρειας (ελαιώνες, πεζούλες, κ.ά.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Προώθηση σε όλα τα νησιά έργων λιμνοδεξαμενών και μικρών φραγμάτων 	<ul style="list-style-type: none"> • Εγκατάσταση Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (ΣΜΑ) στην Ιθάκη • Εγκατάσταση ΣΜΑ ή ΧΥΤΑ ειδικών προδιαγραφών στα μικρά νησιά • Αποκατάσταση Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ)

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, 2004, ίδια επεξεργασία

Πίνακας 12: Κατευθύνσεις ΠΠΧΣΑΑ Ιονίων Νήσων για τα μικρά νησιά στους τομείς Ενέργειας, Μεταφορών και Χωροταξικής Οργάνωσης

Ενέργεια	Μεταφορές	Χωροταξική Οργάνωση
<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη ήπιας μορφών ενέργειας (αιολική και ηλιακή) • Υπογειοποίηση δικτύων για αισθητική αναβάθμιση των οικισμών 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάδειξη λιμένων Γάιου Παζών και Πισσαετού Ιθάκης σε σημεία σύνδεσης του Ιονίου Διάπλου • Βελτίωση υφιστάμενων λιμένων στα Διαπόντια νησιά (Οθωνοί, Ερεϊκούσσα, Μαθράκι) • Κατασκευή νέου λιμένα στους Οθωνούς • Έργα βελτίωσης στα λιμάνια Γάιου Παζών, Βαθύ και δημιουργία επιβατικού λιμένα στον Πισσαετό Ιθάκης • Χωροθέτηση τουριστικών και αλιευτικών καταφυγίων σε Παζούς και Ιθάκη 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάδειξη οικισμών 3^{ου} επιπέδου σε κέντρα ανάπτυξης αγροτικού χώρου • Απόδοση αναπτυξιακής ταυτότητας σε οικισμούς 4^{ου} επιπέδου και ενίσχυση υπηρεσιών

Πηγή: ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, 2004, ίδια επεξεργασία

Περαιτέρω, ορίζονται ως δυνητικές Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων τα νησιά Παξοί-Αντίπαξοι, Διαπόντιοι Νήσοι, τα μικρά νησιά του Νομού Λευκάδας, η Ιθάκη και οι Εχινάδες Νήσοι. Προβλέπεται ακόμη η εκπόνηση Ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσεων για τα μικρά νησιά για την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

Όσον αφορά τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της ηπειρωτικής χώρας, η δομή που ακολουθείται είναι εντελώς διαφορετική και η προσέγγιση του νησιωτικού χώρου διαφοροποιείται αισθητά από τα Περιφερειακά Πλαίσια των νησιωτικών περιφερειών.

Συγκεκριμένα, στο *Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης* (2003), ο νησιωτικός χώρος της περιφέρειας που αποτελείται από τα νησιά Θάσο και Σαμοθράκη, αναγνωρίζεται ως ξεχωριστή κατηγορία στο σχεδιασμό. Οι προβλεπόμενες παρεμβάσεις είναι:

- ♦ Ενίσχυση των μεταφορικών συνδέσεων και άρση της απομόνωσης, ιδίως κατά τη μη τουριστική περίοδο
- ♦ Καθορισμός χρήσεων γης και προστασία των φυσικών πόρων
- ♦ Προώθηση νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, προσανατολισμένων στον τριτογενή τομέα
- ♦ Ενίσχυση κοινωνικών υποδομών και χρήση τηλεπικοινωνιακών δικτύων
- ♦ Διατήρηση της μικρής γεωργικής παραγωγής

Τα δύο νησιά αποτελούν ειδικές περιοχές χωρικής ανάπτυξης και οργάνωσης και προτείνεται η εκπόνηση ξεχωριστού αναπτυξιακού σχεδίου για το καθένα. Οι κατευθύνσεις που δίνονται για την τουριστική ανάπτυξη ακολουθούν το πρότυπο των συμπαγών οικισμών και συνοψίζονται στον περιορισμό της εκτός σχεδίου παραθεριστικής κατοικίας, στην απαγόρευση τουριστικών εγκαταστάσεων που δε συνάδουν με την κλίμακα του νησιωτικού τοπίου και στην προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού ιδίως στη Σαμοθράκη. Ο μαζικός τουρισμός που αναπτύσσεται στα παράλια της Θάσου δεν προβλέπεται να περιορισθεί εφόσον δεν παραβιάζει τις παραπάνω αρχές, ενώ ειδική μέριμνα προτείνεται για την αποφυγή συγκρούσεων λόγω της εξορμητικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται στο νησί.

Αντίστοιχα, στο *Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας* (2003) ο νησιωτικός χώρος αναγνωρίζεται ως

διακριτή κατηγορία, χωρίς να γίνεται εκτενής αναφορά σε αυτόν. Το σύμπλεγμα των Βορείων Σποράδων, με εξαίρεση τη Σκύρο που ανήκει διοικητικά στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, εντάσσεται στις Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων με έμφαση στην αναγκαιότητα ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την προστασία του νησιωτικού τοπίου.

Ειδική αναφορά στη Σκύρο γίνεται στο *Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας* (2003), όπου αναβαθμίζεται ο ρόλος της στο οικιστικό σύστημα της περιφέρειας λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα και της τουριστικής της αξίας.

Όσον αφορά τη νησιωτική Αττική⁶, η συγκεκριμένη αναγνωρίζεται ως διακριτή χωρική ενότητα από το νέο Σχέδιο Νόμου ΡΣΑ Αθήνας/Αττικής 2021 (ΟΡΣΑ, 2012), για την οποία δίνονται οι ακόλουθες κατευθύνσεις:

- ♦ Ανάδειξη φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- ♦ Ένταξη σε πολιτιστικά, τουριστικά και μεταφορικά δίκτυα-διαδρομές
- ♦ Προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού και αναβάθμιση υποδομών
- ♦ Ενίσχυση συνδέσεων και λειτουργικών σχέσεων μεταξύ των νησιών του Αργοσαρωνικού
- ♦ Βελτίωση της θαλάσσιας εμπορευματικής σύνδεσης Αίγινας-Λεοντίου
- ♦ Ανάσχεση της εξωαστικής οικιστικής εξάπλωσης κύριας και παραθεριστικής κατοικίας και προσαρμογή στο νησιωτικό τοπίο
- ♦ Διαφύλαξη παραδοσιακής αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας και αισθητική αναβάθμιση οικισμών Αίγινας, Αγκιστρίου και Σαλαμίνας
- ♦ Προστασία γεωργικής γης και ενίσχυση πρωτογενούς παραγωγής, προτεραιότητα σε Αίγινα, Σαλαμίνα και Πόρο
- ♦ Βελτίωση δικτύων ύδρευσης, αποχέτευσης, ακαθάρτων, ομβρίων και βιολογικού καθαρισμού
- ♦ Αντιμετώπιση υπαλμύρωσης υδάτων και υπεράντλησης στον Πόρο

⁶ Η νησιωτική Αττική περιλαμβάνει διοικητικά τα νησιά Αίγινα, Αγκίστρι, Ύδρα, Πόρος, Σαλαμίνα και Σπέτσες.

7.2. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ένα πολύ σημαντικό βήμα προς τη διαμόρφωση αναπτυξιακής νησιωτικής πολιτικής στην Ελλάδα έγινε με την υπογραφή της Διακήρυξης του Αιγαίου, στο πλαίσιο του Συνεδρίου «Ευρωπαϊκή Ένωση: Εδαφική Συνοχή και Νησιωτικότητα»⁷ που πραγματοποιήθηκε στην Κω στις 28 Ιουνίου 2008. Στο κείμενο δίνονται βασικές κατευθύνσεις για τη διερεύνηση ζητημάτων που σχετίζονται με τη νησιωτικότητα και στοχεύουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ευρωπαϊκής πολιτικής για την ανάπτυξη και συνοχή του νησιωτικού χώρου (Κιτρίνου, 2010: 31-32).

Το κύρια σημείο της Διακήρυξης του Αιγαίου είναι μεταξύ άλλων η αναγνώριση της νησιωτικότητας ως οριζόντιο θέμα που απαιτεί ειδική αντιμετώπιση από τις ευρωπαϊκές πολιτικές, η δημιουργία ειδικού ευρωπαϊκού ταμείου για την υποστήριξη δράσεων υπέρ των νησιωτικών περιοχών, η αναγκαιότητα ειδικών αναφορών για το νησιωτικό χώρο στην Πράσινη Βίβλο για την Εδαφική Συνοχή και στον Παράκτιο Χωροταξικό Σχεδιασμό, η σύνδεση των νησιών με τα Διευρωπαϊκά Δίκτυα και η εκτίμηση των επιπτώσεων στα νησιά από τις επιμέρους πολιτικές (Κιτρίνου, 2010: 32-34).

Ως προς την ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών, σύμφωνα με τη Στρατηγική του ΕΣΠΑ για την προγραμματική περίοδο 2007-2013, βασική αρχή είναι η διαμόρφωση μιας στρατηγικής που θα λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε νησιού ή κατηγορίας νησιών. Κύριοι άξονες είναι η δημιουργία ενός διαφοροποιημένου παραγωγικού συστήματος με έμφαση στην ιδιωτική επιχειρηματική πρωτοβουλία, ο εκσυγχρονισμός του πρωτογενούς τομέα με τον εμπλουτισμό ανταγωνιστικών προϊόντων, η καθετοποίηση της παραγωγής, η ανάπτυξη υπηρεσιών τουρισμού, εκπαίδευσης και πολιτισμού, η βελτίωση του επιπέδου προσπελασιμότητας και υποδομών στα νησιά και η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού τους περιβάλλοντος (ΥΠΟΟ, 2007: 43-62).

Συγκεκριμένα, οι αναπτυξιακοί στόχοι του ΕΣΠΑ για την περίοδο 2007-2013 διαμορφώνονται ανά χωρική ενότητα (βλ. Πίνακα 13) και υλοποιούνται μέσα από ένα ευρύ σύνολο Περιφερειακών και Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων. Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, ως σημαντικότερα για την εξέλιξη του ελληνικού νησιωτικού χώρου κρίθηκαν τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα για την

⁷ Το συνέδριο διοργάνωσαν το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής, σε συνεργασία με την Επιτροπή Περιφερειών της Ε.Ε. και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

αγροτική ανάπτυξη, την αλιεία και τις μεταφορές, τα οποία αναλύονται σε ακόλουθα κεφάλαια.

Πίνακας 13: Αναπτυξιακοί στόχοι ΕΣΠΑ 2007-2013 για τις νησιωτικές περιφέρειες

Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου
<ul style="list-style-type: none"> • Αναβάθμιση και διαφοροποίηση τουριστικού προϊόντος • Επαναπροσανατολισμός της αγροτικής παραγωγής • Διεύρυνση δευτερογενούς τομέα παραγωγής • Ενθάρρυνση συνεργασιών δημόσιων ερευνητικών φορέων με ιδιωτικούς φορείς για την προώθηση της έρευνας και καινοτομίας • Ανάπτυξη τηλεπικοινωνιακών δικτύων και χρήση ΤΠΕ • Βελτίωση ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών συνδέσεων 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη λιμενικών υποδομών • Βελτίωση ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών συνδέσεων • Προώθηση έρευνας και καινοτομίας και ενσωμάτωση τους στον παραγωγικό ιστό • Ανάπτυξη τηλεπικοινωνιακών δικτύων και χρήση ΤΠΕ • Αναβάθμιση τουριστικού προϊόντος και σύνδεση με πολιτιστική κληρονομιά και τοπική παραγωγή • Δράσεις προστασίας θαλάσσιου περιβάλλοντος και υδατικού αποθέματος 	<ul style="list-style-type: none"> • Βελτίωση ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών συνδέσεων • Ενίσχυση προσβασιμότητας σε πύλες εισόδου-εξόδου της χώρας • Ενίσχυση βιώσιμης επιχειρηματικότητας (τουρισμός, γεωργία) • Ανάπτυξη τηλεπικοινωνιακών δικτύων και χρήση ΤΠΕ • Προστασία φυσικού και ανθρώπινους περιβάλλοντος

Πηγή: ΥπΟΟ, 2007: 66-69, ίδια επεξεργασία

7.2.1. ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2007-2013

Η διαμόρφωση Κοινής Αγροτικής Πολιτικής στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτέλεσε κομβικό σημείο για την εξέλιξη του αγροτικού κλάδου στην Ελλάδα. Η εφαρμογή, ωστόσο, των αγρο-περιβαλλοντικών μέτρων της ΚΑΠ τη δεκαετία του 1990 έγινε καθυστερημένα λόγω του καινοτομού περιεχομένου των μέτρων. Από τα 17 μέτρα που εγκρίθηκαν κατά την προγραμματική περίοδο 2000-2006 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ορισμένα κάλυπταν ολόκληρη τη γεωγραφική επικράτεια της Ελλάδας, όπως το μέτρο για επανακατασκευή αναβαθμίδων, και άλλα συγκεκριμένες υποπεριοχές. Τα περισσότερα μέτρα στόχευαν στη μείωση των εισροών και στην ανάδειξη συγκεκριμένων αγροτικών τοπίων της Ελλάδας, μέσω ενίσχυσης αγροτικών πρακτικών που διαμορφώνουν χαρακτηριστικά τοπία (όπως οι αμπελώνες της Σαντορίνης). Οι μέτριοι προϋπολογισμοί, ωστόσο, είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμένο αριθμό δικαιούχων και καλυπτόμενης γης. Συγκριτικά με τις υπόλοιπες

χώρες της Ε.Ε., η εφαρμογή των ρυθμίσεων της ΚΑΠ στην Ελλάδα είναι πιο αποσπασματικές και όχι ιδιαίτερα στοχευμένες στις μειονεκτικές περιοχές (Kizos et al., 2010: 578-579).

Σύμφωνα με την Εθνική Έκθεση για τη 17^η Σύσκεψη της Επιτροπής για Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών το 2008, μεταξύ των αλλαγών που φέρει η νέα ΚΑΠ, σημαντικότερη για την προστασία του τοπίου και του περιβάλλοντος είναι η υποχρεωτική εφαρμογή του «καθεστώτος πολλαπλής συμμόρφωσης» (cross-compliance scheme). Σύμφωνα με αυτό, οι παραγωγοί είναι υποχρεωμένοι να ακολουθούν τα πρότυπα για προστασία των εδαφών, διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και προστασία του τοπίου, συμπεριλαμβανομένων των μόνιμων βοσκοτόπων (Kizos et al., 2010: 579).

Η εφαρμογή, ωστόσο, της νέας ΚΑΠ, στην Ελλάδα συνάντησε αρκετές αντιδράσεις λόγω των ιδιαιτεροτήτων του αγροτικού τομέα. Οι εθνικές πολιτικές την τελευταία δεκαετία επικεντρώθηκαν στην αντιστροφή των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την αγροτική δραστηριότητα και στη διατήρηση των φυσικών και κυρίως πολιτιστικών χαρακτηριστικών του αγροτικού τοπίου, ως βασική παράμετρο της πολιτισμικής κληρονομιάς (MEPPPW, 2008: 8-9).

Η περιβαλλοντική διάσταση του αγροτικού τομέα επιχειρήθηκε να ενισχυθεί περαιτέρω με την εφαρμογή του Επιχειρησιακού Προγράμματος *Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013* (ΕΣΣΑΑ 2007-2013), στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Οι σημαντικότερες αλλαγές σχετίζονται με την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην αναπτυξιακή στρατηγική και την προώθηση αγροτικών πρακτικών που συμβάλλουν στη διαφύλαξη του περιβάλλοντος και της υπαιθρου. Στο πλαίσιο αυτό δίνεται έμφαση στην αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής και στην εφαρμογή χωρικών προτεραιοτήτων σε μειονεκτικές αγροτικές περιοχές, όπως ο ορεινός και ο νησιωτικός χώρος, με στόχο την ολοκληρωμένη αγροτική ανάπτυξη (ΥΠΑΑΤ, 2010: 6-8).

Οι αναπτυξιακές προτεραιότητες για το νησιωτικό χώρο στον τομέα της αγροτικής παραγωγής δομούνται βάση ενός Ολοκληρωμένου Μοντέλου Αγροτικής Ανάπτυξης που συμβαδίζει με την αναπτυξιακή πολιτική των νησιωτικών περιοχών και των λοιπών εθνικών πολιτικών. Οι γενικές κατευθύνσεις εκρέουν μεν από την ενιαία στρατηγική

για το νησιωτικό χώρο, αλλά διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε νησιού ή κατηγορίας νησιών (ΥπΑΑΤ, 2010: 21-22).

Προτεραιότητα δίνεται στην εφαρμογή ειδικών δράσεων για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και της υπαίθρου στις νησιωτικές περιοχές. Ειδικά η προστασία του αγροτικού τοπίου του νησιωτικού χώρου κρίνεται μείζονος σημασίας, δεδομένου της πλούσιας χλωρίδας και πανίδας που φιλοξενεί αλλά και της πολιτιστικής του αξίας (ξερολιθιές, αναβαθμίδες, φυτοφράκτες, παραδοσιακοί ελαιώνες και αμπελώνες). Στις νησιωτικές περιφέρειες προωθούνται δράσεις μεταποίησης, τυποποίησης και προώθησης των τοπικών προϊόντων, ιδιαίτερα Προϊόντων Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προϊόντων Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ), ανάπτυξης βιολογικών καλλιιεργειών και αγροτουρισμού καθώς και δράσεις ενίσχυσης συναφών κλάδων (κτηνοτροφία, μελισσοκομία) (ΥπΑΑΤ, 2010: 11-15).

7.2.2. ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΑΛΙΕΙΑΣ 2007-2013

Η Ελληνική Αλιευτική Πολιτική βασίζεται στη βιώσιμη διαχείριση των αλιευτικών πόρων και στην προστασία ευαίσθητων περιοχών και ειδών. Τα τελευταία χρόνια υιοθετήθηκαν διάφορα πολιτικά μέτρα σε εθνικό επίπεδο για την προστασία των αποθεμάτων και τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, όπως ζώνες απαγόρευσης αλιείας. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται τα τελευταία χρόνια στην περιβαλλοντική διάσταση του κλάδου των υδατοκαλλιιεργειών, για τη διασφάλιση της ποιότητας τόσο του προϊόντος όσο και των παράκτιων υδάτων (MEPPPW, 2008: 13).

Σημαντικό στοιχείο της πολιτικής και ιδίως της ικανότητας ελέγχου των δραστηριοτήτων (ιχθυοκαλλιέργεια και υδατοκαλλιέργεια) είναι η διαδικασία αδειοδότησης, η οποία περιλαμβάνει την έκδοση άδειας από τα αρμόδια υπουργεία και κατάρτιση μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Το σύστημα αυτό των περιορισμένων εισόδων επιτρέπει τον έλεγχο της παραγωγής και την επίτευξη του στόχου ισορροπίας μεταξύ περιβάλλοντος και οικονομίας (MEPPPW, 2008: 13). Μέχρι πρόσφατα στην Ελλάδα δεν υπήρχε ειδικό πλαίσιο για την οργάνωση των υδατοκαλλιιεργειών με αποτέλεσμα τις έντονες αντιδράσεις στην ανάπτυξη του κλάδου, λόγω των συγκρούσεων με τουριστικές δραστηριότητες και την υποβάθμιση του αισθητικού τοπίου των ακτών. Το πρόβλημα ήταν ιδιαίτερα έντονο στα μικρά νησιά, λόγω της μικρής κλίμακας, του ευαίσθητου οικοσυστήματος και της έντονης τουριστικής δραστηριότητας. Το νέο Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και

Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες προβλέπει ειδικές Περιοχές Ανάπτυξης Υδατοκαλλιεργειών, διευκολύνοντας την ενσωμάτωση τους στη διαχείριση των ακτών και μειώνοντας τις αρνητικές επιπτώσεις στο τοπίο και το τουρισμό.

Στο παραπάνω πλαίσιο και σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής (ΚΑΛΠ), καταρτίστηκε το *Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Ανάπτυξης της Αλιείας για την προγραμματική περίοδο 2007-2013* (ΕΣΣΑΑΛ 2007-2013). Με δεδομένο ότι οι νησιωτικές περιοχές συγκεντρώνουν περισσότερο από το 60% της απασχόλησης στον κλάδο της αλιείας, το ΕΣΣΑΑΛ 2007-2013 δίνει ειδικές κατευθύνσεις για την ανασυγκρότηση και ανάπτυξη του κλάδου στο νησιωτικό χώρο. Μεταξύ αυτών αναφέρονται οι ακόλουθες (ΥΠΛΑΤ, 2007: 35-52):

- ♦ Ενίσχυση του κοινωνικό-οικονομικού ρόλου της θαλάσσιας αλιείας στις νησιωτικές περιοχές μέσω της διατήρησης του απασχολούμενου σε αυτήν πληθυσμού
- ♦ Ενίσχυση των παραγωγικών επενδύσεων στην υδατοκαλλιέργεια στις νησιωτικές περιοχές
- ♦ Βελτίωση των εγκαταστάσεων αλιευτικών λιμένων
- ♦ Διαμόρφωση ολοκληρωμένης πολιτικής για την ανάπτυξη των αλιευτικών περιοχών

7.2.3. ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ 2007-2013 & ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΣ

Το *Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μεταφορών για την περίοδο 2007-2013 και εικοσαετίας* (ΕΣΣΑΜ 2007-2013) καταρτίστηκε σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες της χώρας και τις στρατηγικές κατευθύνσεις της Ε.Ε. στο πλαίσιο της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Μεταφορών (Λευκή Βίβλος) και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνοχής. Η βελτίωση της προσπελασιμότητας των μειονεκτικών περιοχών, στις οποίες συγκαταλέγεται και ο νησιωτικός χώρος, αποτελεί βασική κατευθυντήρια γραμμή της Λευκής Βίβλου και κατά συνέπεια του ΕΣΣΑΜ. Στους ειδικούς στόχους αναφέρεται η συμπλήρωση κενών δικτύων και μεταφορικών υπηρεσιών, ιδιαίτερα στις απομονωμένες περιοχές, μέσω επιδότησης των άγονων γραμμών (ΥΜΕ, 2007: 49-52).

Ειδικότερα, οι στρατηγικές επιλογές στον τομέα των Αεροπορικών Μεταφορικών λαμβάνουν υπόψη τον ιδιαίτερο νησιωτικό χαρακτήρα της χώρας μέσω της αναβάθμισης των περιφερειακών αεροδρομίων στα νησιά, με στόχο τη βελτίωση της

προσβασιμότητας, την άρση της απομόνωσης και την τόνωση της οικονομίας σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο (ΥΜΕ, 2007: 56-58).

Σημειώνεται ρόλο κατέχουν οι διατροπικές ή συνδυασμένες μεταφορές, όπου ο νησιωτικός χώρος έχει καίρια θέση. Η σύνδεση λιμένων, αεροδρομίων και κύριων οδικών αξόνων επισημαίνεται ως ζωτικής σημασίας για την ένταξη στα Διευρωπαϊκά Μεταφορικά Δίκτυα (ΥΜΕ, 2007: 51). Οι θαλάσσιες μεταφορές αποτελούν βασικό στοιχείο των συνδυασμένων μεταφορών και η πρόωθηση τους γίνεται μέσω της δημιουργίας θαλάσσιων αυτοκινητοδρόμων. Ο ελληνικός νησιωτικός χώρος δύναται να διαδραματίσει καίριο ρόλο στους ευρω-μεσογειακούς θαλάσσιους άξονες μεταφορών⁸, αποτελώντας το συνδετικό κρίκο μεταξύ χερσαίων μεταφορικών δικτύων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου (Τσαμπούλας και Λέκκα, 2005: 204-207).

Εικόνα 3: Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών στην Ανατολική Μεσόγειο

Πηγή: ΥΜΕ, 2007

⁸ Το πρόγραμμα MEDA TEN-T αναφέρεται εκτενώς στη σύνδεση διευρωπαϊκών και μεσογειακών μεταφορικών δικτύων και αναμένεται να διαμορφώσει μακροπρόθεσμα ένα διατροπικό Μεσογειακό δίκτυο μεταφορών (Τσαμπούλας, 2005: 206).

Παρά την καίρια θέση του ελληνικού νησιωτικού χώρου και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τελευταίος σε θέματα μεταφορικών υποδομών και συνδέσεων, το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μεταφορών παρουσιάζει σημαντικά κενά ως προς τις προτεινόμενες δράσεις για τη διαχείριση των παραπάνω, ιδιαίτερα στους τομείς των αεροπορικών και διατροπικών μεταφορών, τόσο από πλευρά σχεδιασμού όσο και υλοποίησης.

**8. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ
ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

Η γενική εικόνα που επικρατεί στο διεθνή χώρο ότι η νησιωτικότητα είναι συνώνυμο της χαμηλής ανάπτυξης και τα χαρακτηριστικά των νησιών τροχοπέδη της εξελικτικής πορείας, είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας των εφαρμοζόμενων πολιτικών να μεταβάλλουν το πρότυπο της αναπτυξιακής στρατηγικής (Σπιλάνης κ.ά., 2005: 106-107). Η μονομερής και ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουρισμού και η άνευ σχεδιασμού και ελέγχου επιδότηση των λοιπών οικονομικών δραστηριοτήτων αποτέλεσε επί δεκαετίες το πρότυπο χωρικής και οικονομικής ανάπτυξης του νησιωτικού χώρου, δημιουργώντας ή εντείνοντας τα προβλήματα που σήμερα καθίστανται υπεύθυνα της αναπτυξιακής τους υστέρησης.

Οι ορίζοντες χωρικό-αναπτυξιακές πολιτικές που εξομοιώνουν το νησιωτικό χώρο με τα αστικά ηπειρωτικά κέντρα, αδιαφορώντας για την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του, δε μπορούν να αποτελούν τη βάση μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής προσέγγισης των νησιών. Η εξίσωση του χώρου μέσα από τις κλασικές στρατηγικές ανταγωνιστικότητας, αφενός δε λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των νησιών και τα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους και αφετέρου δεν επιτυγχάνει τους τιθόμενους στόχους οικονομικής ευημερίας, αλλοιώνοντας περαιτέρω τη νησιωτική φυσιογνωμία (Σπιλάνης κ.ά., 2005: 106-107).

Η διερεύνηση και αντιμετώπιση όλων των διαστάσεων και των παραγόντων που διαμορφώνουν και επηρεάζουν το νησιωτικό χώρο προϋποθέτει την υιοθέτηση ενός μοντέλου ολοκληρωμένης διαχείρισης του νησιωτικού χώρου, το οποίο θα λαμβάνει υπόψη τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου και τις ιδιαιτερότητες κάθε νησιού ή ομάδας νησιών. Μέσω της ολοκληρωμένης προσέγγισης είναι δυνατό να υπερκεραστούν τα προβλήματα και οι συγκρούσεις που δημιουργήσε η έως σήμερα τομεακή και αποσπασματική πολιτική διαχείρισης και να προωθηθεί ένα νέο αναπτυξιακό πλαίσιο για το νησιωτικό χώρο. Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη των παραπάνω είναι ο συντονισμός των θεσμικών και διοικητικών οργάνων, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογής όσο και σε επίπεδο παρακολούθησης και έγκαιρης παρέμβασης.

9. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η αντιμετώπιση όλων των διαστάσεων της νησιωτικότητας και η αναδιαμόρφωση της αναπτυξιακής πορείας των νησιών είναι εφικτή μόνο υπό το πρίσμα της ολοκληρωμένης διαχείρισης του νησιωτικού χώρου και της αναγνώρισης του ως διακριτή κατηγορία του χώρου, με ιδιαίτερες ανάγκες, προβλήματα και προοπτικές. Η διαμόρφωση ενός εθνικού στρατηγικού πλαισίου για το νησιωτικό χώρο καθίσταται πλέον επιτακτική ανάγκη για την κοινωνική συνοχή και τη βιώσιμη ανάπτυξη του. Οι παράγοντες που επιβεβαιώνουν την ανάγκη διαμόρφωσης εθνικής στρατηγικής είναι μεταξύ άλλων:

- ♦ Ο έντονος νησιωτικός χαρακτήρας της Ελλάδας (πλήθος μικρών νησιών διασκορπισμένων στην ελληνική επικράτεια)
- ♦ Ο μεθοριακός χαρακτήρας των ελληνικών νησιών τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο
- ♦ Η φθίνουσα αναπτυξιακή πορεία του ελληνικού νησιωτικού χώρου
- ♦ Η εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από τον τουρισμό των μικρών νησιών
- ♦ Η ανάγκη αντιμετώπισης των προβλημάτων που εκρέουν από τη νησιωτικότητα
- ♦ Η αδυναμία των τομεακών πολιτικών και των περιστασιακών αναπτυξιακών προγραμμάτων να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα και να συμβάλουν στην ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου

Το βασικό πλεονέκτημα μιας εθνικής στρατηγικής για το νησιωτικό χώρο είναι ότι παρέχει ένα πλαίσιο συστηματικής προσέγγισης, το οποίο ακολουθείται για τη χάραξη πολιτικής σε διαφορετικούς τομείς. Η στρατηγική πρέπει να λειτουργεί ως οδηγός για την ιεράρχηση των δράσεων με στόχο την αειφόρο διαχείριση του φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Ειδικό βάρος πρέπει να δοθεί στο περιβάλλον, την οικονομία, την κοινωνία και τη χωρική οργάνωση, τομείς στους οποίους συγκεντρώνονται τα μεγαλύτερα προβλήματα του νησιωτικού χώρου.

Οι αρχές που διέπουν τη στρατηγική εκρέουν από τα κριτήρια του Τμήματος Οικονομικών και Κοινωνικών Υποθέσεων των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με τα οποία η στρατηγική για το νησιωτικό χώρο πρέπει να επιδιώκει την ενσωμάτωση κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών παραμέτρων, να είναι διατομεακή και πολυεπίπεδη, να έχει μακροχρόνια προοπτική, να αναπτυχθεί σε μια βάση ευρείας συμμετοχής, να προωθεί τις διαδικασίες ελέγχου και αξιολόγησης και να διατηρεί την

ισορροπία μεταξύ χρηματοδοτικών πόρων και προτεραιοτήτων (UNDESA, 2002: 16-22).

Η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μόνο υπό το πρίσμα της πολυτομεακής προσέγγισης, απαντώντας ταυτόχρονα και συνδυαστικά σε ζητήματα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά, καθώς το σύστημα των παραγόντων αυτών επηρεάζει συνολικά και τομεακά την ποιότητα ζωής στο νησιωτικό χώρο. Η ολιστική αυτή προσέγγιση απαιτεί μια μακροπρόθεσμη προοπτική και όχι βραχυπρόθεσμες οικονομικές ενισχύσεις, με βασικό πυλώνα τη διατήρηση του φυσικού και ανθρωπίνου κεφαλαίου.

Περαιτέρω, η ενίσχυση και διασφάλιση της δημοκρατικής διάστασης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης (UNDESA, 2002: 19). Το γεγονός αυτό επισημαίνεται από διάφορα διεθνή κείμενα, με σημαντικότερα τη Διακήρυξη του Ρίο και την Ατζέντα 21, όπου υπογραμμίζεται η σημασία της συμμετοχικής διαδικασίας σε επίπεδο χάραξης πολιτικής, λήψης αποφάσεων και εφαρμογής, τόσο μεμονωμένα όσο και συλλογικά από μεγάλες ομάδες συμφερόντων (ιδιαίτερο βάρος στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις).

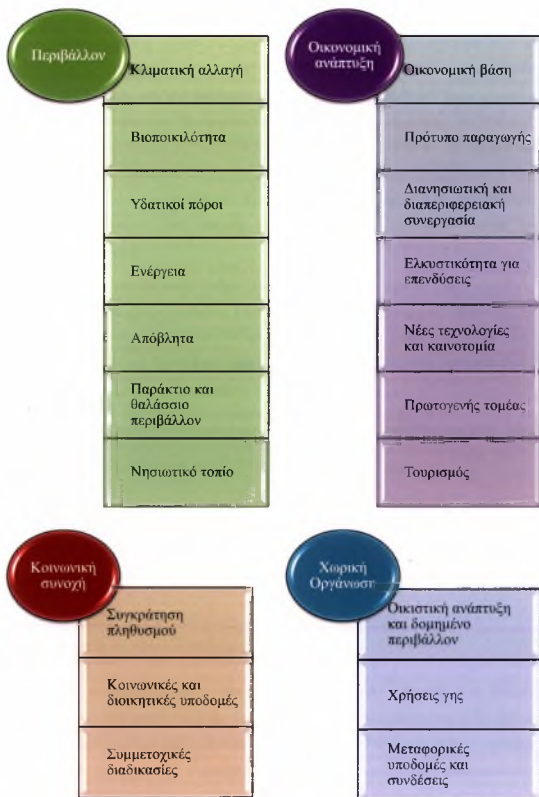
Εξίσου σημαντική είναι και η πολιτική διάσταση καθώς ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της αειφόρου ανάπτυξης ισοβαθμεί με διαδικασίες συνεχούς διαλόγου και διαπραγματεύσεων και παράλληλα προϋποθέτει τη συνεργασία κυβερνητικών και μη οργάνων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο (UNDESA, 2002: 17). Η θεσμοθέτηση και επαρκής στελέχωση μιας Εθνικής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη ή αντίστοιχου οργάνου μπορεί να αποτελέσει το συνδετικό κρίκο για τη συνεργασία και το συντονισμό μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων σχεδιασμού και ελέγχου και των αντίστοιχων παραγόντων. Η επιτροπή μπορεί να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην επιτυχή συνεργασία με αρμόδια διεθνή όργανα για την αντιμετώπιση ζητημάτων υπερεθνικού χαρακτήρα, όπως η κλιματική αλλαγή, καθώς και στην καθοδήγηση της αποκεντρωμένης νησιωτικής διοίκησης σε θέματα που σχετίζονται με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

9.1. ΑΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΥΤΗΤΑΣ

Ο νησιωτικός χώρος της Ελλάδας αντιμετωπίζει, όπως αναλύθηκε εκτενώς σε προηγούμενα κεφάλαια, ίδια ή παρόμοιας φύσης προβλήματα με αυτά που εμφανίζονται σε παγκόσμια κλίμακα. Τα προβλήματα αυτά, ωστόσο, διαφέρουν σε ένταση μεταξύ των νησιών της Ελλάδας, γεγονός που οφείλεται κυρίως στο διαφορετικό μέγεθος των νησιών. Ο μικρονησιωτικός χώρος αντιμετωπίζει σε διαφορετικό βαθμό, κατά βάση μεγαλύτερο, τα προβλήματα που προκύπτουν από τη νησιωτικότητα και τις υφιστάμενες αποσπασματικές πολιτικές. Μια Εθνική Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο δε μπορεί παρά να αναγνωρίσει το γεγονός αυτό και να συμπεριλάβει ειδικές κατευθύνσεις για τα μικρά νησιά, ως διακριτή κατηγορία του νησιωτικού χώρου.

Στην παρούσα μελέτη διακρίνονται τέσσερις άξονες προτεραιοτήτων για τα μικρά νησιά της Ελλάδας, οι οποίοι περιλαμβάνουν τα κυρίαρχα ζητήματα που πρέπει να διευθετηθούν από την Εθνική Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο (βλ. Σχήμα 2). Σε κάθε άξονα δίνονται οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές για τη χάραξη πολιτικής σύμφωνα με τις ανάγκες και τις αδυναμίες που εντοπίστηκαν στην ανάλυση. Λόγω της αλληλεπίδρασης μεταξύ των αξόνων, οι κατευθύνσεις δύνανται να επαναλαμβάνονται υπό το πρίσμα κάθε θεματικού πεδίου.

Σχήμα 2: Άξονες Προτεραιότητας Εθνικής Στρατηγικής για το Νησιωτικό Χώρο

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

9.1.1. ΑΞΟΝΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το περιβάλλον των νησιών αποτελεί το πεδίο δράσης όλων των οικονομικών και λοιπών ανθρωπογενών δραστηριοτήτων και ως εκ τούτου υφίσταται και τις μεγαλύτερες πιέσεις. Οι σημαντικότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει το περιβάλλον των νησιών σήμερα και στο απώτερο μέλλον είναι η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η αειφορική διαχείριση των πόρων, η κάλυψη των απαιτήσεων σε ενέργεια και νερό, η αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων, η προστασία του παράκτιου χώρου και του θαλάσσιου περιβάλλοντος και η διαφύλαξη του νησιωτικού τοπίου. Σε κάθε πεδίο δίνονται ειδικές κατευθύνσεις προστασίας, πρόληψης και ελέγχου που πρέπει να εφαρμοσθούν ενιαία στο μικρονησιωτικό χώρο.

Ειδικότερα, η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα για το γεωγραφικά ευαίσθητο νησιωτικό χώρο, από πολιτικής και οικονομικής πλευράς. Η αντιμετώπιση και προσαρμογή στην άνοδο της θερμοκρασίας και της στάθμης της θάλασσας απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή από τις μελλοντικές πολιτικές, κυρίως στον παράκτιο χώρο.

Πλαίσιο 4: Κατευθύνσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής

- ♦ Χαρτογράφηση περιοχών χαμηλού, μέσου και υψηλού κινδύνου ερημοποίησης και πλημμύρας από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής
- ♦ Ανάσχεση της οικιστικής εξάπλωσης στον παράκτιο χώρο
- ♦ Αποφυγή εγκατάστασης σημαντικών υποδομών στην παράκτια ζώνη
- ♦ Διαμόρφωση ενεργειακής πολιτικής με πυλώνες την προστασία του περιβάλλοντος και την αειφορική διαχείριση των πόρων
- ♦ Εισαγωγή και προώθηση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή και διαχείριση των πόρων για την προστασία των εδαφών
- ♦ Συμμόρφωση με τις διεθνείς συμβάσεις που αφορούν την προστασία από την κλιματική αλλαγή και συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς σε θέματα πρόληψης, προστασίας και ελέγχου (UNESCO, Ε.Ε, ΜΚΟ)

Αντίστοιχα, η βιοποικιλότητα αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος των μικρών νησιών της Ελλάδας και η διατήρηση της είναι ζωτικής σημασίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη των νησιών. Η εναρμόνιση με τις διεθνείς συνθήκες και η κατάρτιση Εθνικής Στρατηγικής για τη Διατήρηση της Βιοποικιλότητας αποτελούν κομβικά σημεία του εγχειρήματος.

Πλάνο 5: Κατευθύνσεις για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας

- Παρακολούθηση και προστασία των απειλούμενων ενδημικών και τοπικών ειδών και οικοτόπων, με κατάλληλα μέτρα διατήρησης και αποκατάστασης
- Κατάρτιση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για τις Περιοχές Ειδικής Προστασίας
- Σύνταξη Εθνικής Στρατηγικής για τη Βιοποικιλότητα σε συμφωνία με τους στόχους της Διεθνούς Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, ενόψει της δεκαετίας των Ηνωμένων Εθνών 2011-2020 για τη βιοποικιλότητα
- Ορισμός νέων προστατευόμενων περιοχών, ιδιαίτερα θαλάσσιων, με σκοπό τη διαφύλαξη των οικοσυστημάτων τους από ασύμβατες δραστηριότητες
- Εξοπλισμός των αρμόδιων τοπικών οργάνων για την εφαρμογή των διεθνών συνθηκών για τη βιοποικιλότητα με τα κατάλληλα εργαλεία, πόρους και δυναμικό
- Συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς σε θέματα προστασίας της βιοποικιλότητας και ενίσχυση του ρόλου των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων
- Συστηματική παρακολούθηση για την αποφυγή εισόδου ξενικών ειδών στα οικοσυστήματα και εφαρμογή του Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια έναντι των Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών
- Αποτροπή αλλαγής χρήσεων γης σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές και προώθηση της επανάχρησης εγκαταλελειμμένων εκτάσεων
- Περιβαλλοντική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού με στόχο τη συνειδητοποίηση ότι η βιοποικιλότητα αποτελεί παράλληλα οικονομικό πόρο για την ανάπτυξη τουριστικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων

Το νερό αποτελεί σπάνιο πόρο στα μικρά νησιά της Ελλάδας και παράλληλα υφίσταται έντονες πιέσεις από τις ανταγωνιστικές χρήσεις. Η αειφορική διαχείριση των υδατικών πόρων συνιστά κρίσιμο στοιχείο της αειφόρου ανάπτυξης και ως εκ τούτου της Στρατηγικής για το Νησιωτικό Χώρο.

Πλάνο 6: Κατευθύνσεις αειφορικής διαχείρισης υδατικών πόρων

- Υιοθέτηση πολιτικών και μέτρων που διασφαλίζουν την αειφορική διαχείριση του υδατικού δυναμικού από περιβαλλοντικής και οικονομικής πλευράς σε συμφωνία με την Οδηγία-Πλάνο για τα Νερά
- Μείωση και αποτροπή περαιτέρω ρύπανσης των υδάτων εφαρμόζοντας κατάλληλα μέτρα αποκατάστασης και προστασίας
- Δημιουργία δικτύων ελέγχου και παρακολούθησης της ποιότητας των υδάτων
- Προώθηση καινοτομιών για την ανακύκλωση μη πόσιμου νερού και βέλτιστη αξιοποίησή του σε δευτερεύουσες χρήσεις
- Προώθηση έρευνας και καινοτομίας στον τομέα της αφαλάτωσης θαλασσινού νερού, ιδιαίτερη ενίσχυση στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Ενθάρρυνση πρωτοβουλιών για λήψη μέτρων διατήρησης και βέλτιστης αποδοτικότητας των υδατικών πόρων
- Ευαισθητοποίηση και ενημέρωση του τοπικού πληθυσμού για την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική αξία του υδατικού δυναμικού

Η ενεργειακή αποδοτικότητα και η ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών ενέργειας μπορεί να αποτελέσει ένα προσοδοφόρο κλάδο για τα μικρά νησιά, από περιβαλλοντικής και οικονομικής σκοπιάς. Η ανάπτυξη τους, ωστόσο, δεν πρέπει να γίνεται εις βάρος του αισθητικού τοπίου και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων όπως η καλλιέργεια, η αλιεία και ο τουρισμός.

Πλαίσιο 7: Κατευθύνσεις ανάπτυξης και αξιοποίησης εναλλακτικών μορφών ενέργειας

- ◆ Προώθηση έρευνας και καινοτομίας στον κλάδο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και μεθόδων βέλτιστης αποδοτικότητας και χρήσης αυτών
- ◆ Έμφαση στις μεθόδους αφαλάτωσης θαλασσινού νερού με χρήση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, ιδιαίτερη ενίσχυση του Πανεπιστημίου Αιγαίου
- ◆ Λεπτομερής σχεδιασμός χρήσεων γης και λήψη κατάλληλων μέτρων για την αποφυγή αισθητικής υποβάθμισης και συγκρούσεων με κύριες οικονομικές δραστηριότητες
- ◆ Διερεύνηση της επανάχρησης άγονων και εγκαταλελειμμένων εκτάσεων για την εγκατάσταση αιολικών και ηλιακών μονάδων
- ◆ Διερεύνηση μεθόδων αξιοποίησης γεωθερμικής (ιδιαίτερα σε Μήλο, Νίσυρο, Σκύρο) και κυματικής ενέργειας

Ένα ακόμη κρίσιμο πεδίο για το νησιωτικό χώρο και την Εθνική Στρατηγική είναι η επεξεργασία και διάθεση υγρών και στερεών αποβλήτων. Το πρόβλημα της διάθεσης αποβλήτων είναι ιδιαίτερα έντονο στα μικρά νησιά λόγω της έλλειψης κατάλληλων υποδομών επεξεργασίας. Η διάθεση αποβλήτων στο θαλάσσιο περιβάλλον και η ρύπανση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων αποτελούν τις σημαντικότερες προκλήσεις της μελλοντικής πολιτικής.

Πλαίσιο 8: Κατευθύνσεις για την ασφαλή επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων

- ◆ Ελαχιστοποίηση και επεξεργασία των αποβλήτων σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές οδηγίες
- ◆ Εγκατάσταση μονάδων επεξεργασίας αποβλήτων σε συμπλέγματα απομακρυσμένων μικρών νησιών
- ◆ Εγκατάσταση σταθμών μεταφόρτωσης αποβλήτων σε μικρά νησιά που βρίσκονται πλησίον εγκαταστάσεων επεξεργασίας μεγαλύτερων νησιών
- ◆ Εισαγωγή ειδικών κινήτρων, κυρίως οικονομικών, για την υιοθέτηση νέων πρακτικών επεξεργασίας αποβλήτων
- ◆ Αποφυγή χρήσης φυτοφαρμάκων και επιβολή αυστηρών προστίμων με στόχο την προστασία των υπόγειων υδροφορέων
- ◆ Απαγόρευση διάθεσης ανεπεξέργαστων αποβλήτων στο θαλάσσιο περιβάλλον
- ◆ Δημιουργία δικτύου ελέγχου και παρακολούθησης της ποσότητας και επικινδυνότητας των προς διάθεση αποβλήτων
- ◆ Άμεση αποκατάσταση Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων

Περαιτέρω, το μέλλον το μικρών νησιών είναι άμεσα συνδεδεμένο με την αειφορική διαχείριση του παράκτιου και θαλάσσιου περιβάλλοντος. Λόγω της υψηλής τουριστικής αξίας, ο παράκτιος χώρος και το θαλάσσιο οικοσύστημα υφίστανται τις μεγαλύτερες πιέσεις σε θέματα οικιστικής εξάπλωσης και εγκατάστασης υποδομών. Οι μελλοντικές πολιτικές για την αειφόρο ανάπτυξη των μικρών νησιών πρέπει να λάβουν ειδικά μέτρα για την αποκατάσταση και προστασία του παράκτιου και θαλάσσιου περιβάλλοντος, αναγνωρίζοντας ότι τα παραπάνω αποτελούν το σημαντικότερο πόλο τουριστικής ανάπτυξης και επενδύσεων.

Πλαίσιο 9: Κατευθύνσεις για την προστασία του παράκτιου χώρου και του θαλάσσιου περιβάλλοντος

- ♦ Διαμόρφωση Ειδικού Πλαισίου για τη διαχείριση του παράκτιου χώρου και του θαλάσσιου περιβάλλοντος σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ε.Ε.
- ♦ Ενσωμάτωση της αειφορικής διαχείρισης του παράκτιου και θαλάσσιου χώρου στις τομεακές πολιτικές και στον υποκείμενο σχεδιασμό
- ♦ Κατάρτιση ειδικών μελετών για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας του παράκτιου χώρου
- ♦ Απαγόρευση της δόμησης εντός ζωνών αιγιαλού και παραλίας και ανάσχεση της οικιστικής εξάπλωσης στον παράκτιο χώρο
- ♦ Αποτροπή εγκατάστασης μεγάλης έκτασης ή βαρέων υποδομών στον παράκτιο χώρο
- ♦ Συστηματικός έλεγχος των παράκτιων και θαλάσσιων υδάτων και προστασία από τη διάθεση αποβλήτων
- ♦ Ενίσχυση και επέκταση των θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών
- ♦ Λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της υπεραλίευσης και λοιπών δραστηριοτήτων που επιβαρύνουν το θαλάσσιο οικοσύστημα

Στο πλαίσιο όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, η προστασία του περιβάλλοντος και η αειφορική διαχείριση των πόρων αποτελούν κομβικά σημεία της στρατηγικής. Το νησιωτικό τοπίο, αποτελούμενο από το σύνολο των πόρων, συνιστά το ίδιο βασικό πόρο για την ανάπτυξη των μικρών νησιών. Το νησιωτικό τοπίο διαμορφώθηκε επί αιώνες από το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών δραστηριοτήτων και αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της νησιωτικής ταυτότητας, χρήζοντας ιδιαίτερης μεταχείρισης και προστασίας.

Το μεγαλύτερο δίλημμα έγκειται στην επιλογή μεταξύ της αυστηρής διατήρησης και προστασίας των τοπίων, αποκλείοντας ή ελαχιστοποιώντας τις ανθρώπινες δραστηριότητες, και της ενεργού συμμετοχής της κοινωνίας στη διαμόρφωση και

χρήση των τοπίων αυτών. Ο σχεδιασμός πρέπει να προσανατολιστεί στη διαδικασία διαμόρφωσης και τη δυναμική του τοπίου παρά στην αντιμετώπιση του ως απομονωμένη και στατική ζώνη, ιδίως σε μια εποχή που αναμένονται δραστικές αλλαγές στα τοπία λόγω της κλιματικής αλλαγής και άλλων περιβαλλοντικών παραμέτρων.

Πλαίσιο 10: Κατευθύνσεις προστασίας και διαχείρισης του τοπίου

- ◆ Ενσωμάτωση της προστασίας και διαφύλαξης του τοπίου στις τομεακές πολιτικές και στον υποκείμενο σχεδιασμό
- ◆ Προώθηση της ενεργούς διαχείρισης του τοπίου και της κοινωνικής συμμετοχής στη διαμόρφωση του
- ◆ Αυστηρός έλεγχος και τήρηση των Π.Δ. σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις δόμησης στα νησιά
- ◆ Διαμόρφωση ειδικών ρυθμίσεων δόμησης για τις μεγάλες τουριστικές μονάδες για την εναρμόνισή τους με το τοπίο
- ◆ Υποχρεωτική διεξαγωγή μελετών διερεύνησης των επιπτώσεων στο αισθητικό τοπίο για την παροχή άδειας εγκατάστασης μονάδων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας
- ◆ Προστασία του αγροτικού τοπίου μέσω προώθησης παραδοσιακών αγροτικών πρακτικών
- ◆ Προστασία παραδοσιακών στοιχείων του τοπίου με σημαντική πολιτιστική αξία (αναβαθμίδες κ.ά.)
- ◆ Λεπτομερής σχεδιασμός και έλεγχος χρήσεων γης στον παράκτιο χώρο

9.1.2. ΑΞΟΝΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η οικονομική ανάπτυξη του μικρονησιωτικού χώρου πρέπει να προωθείται με γνώμονα τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την αειφορική διαχείριση των φυσικών και ανθρωπίνων πόρων. Οι μελλοντικές πολιτικές οφείλουν να επιδιώκουν την οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο της αειφορίας, διατηρώντας μια μακροπρόθεσμη αναπτυξιακή προοπτική και ενσωματώνοντας την περιβαλλοντική και κοινωνική διάσταση. Οι σημαντικότερες προκλήσεις για την επίτευξη της αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης του μικρονησιωτικού χώρου είναι η διεύρυνση της οικονομικής βάσης και η διαφοροποίηση του προτύπου παραγωγής. Συμπληρωματικά προς τα παραπάνω και υψηλής προτεραιότητας είναι η βελτίωση της διανοησιατικής και διαπεριφερειακής συνεργασίας, η βελτίωση της ελκυστικότητας των νησιών για την προσέλκυση επενδύσεων και η προώθηση νέων καινοτόμων τεχνολογιών. Ιδιαίτερο ρόλο στην

οικονομία των μικρών νησιών διαδραματίζουν ο πρωτογενής τομέας και ο τουριστικός κλάδος, για τους οποίους πρέπει να ληφθούν ειδικότερα μέτρα.

Συγκεκριμένα, η εξάρτηση της οικονομίας των μικρών νησιών από μία δραστηριότητα αποτελεί σοβαρό τροχοπέδη για την αειφόρο ανάπτυξη, καθιστώντας τα εξαιρετικά ευάλωτα σε εξωτερικές μεταβολές της οικονομίας. Η διεύρυνση της οικονομικής βάσης μέσω της προώθησης και ενίσχυσης πολλαπλών οικονομικών δραστηριοτήτων είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική βιωσιμότητα, την αύξηση της απασχόλησης και τη διατήρηση της νησιωτικής ταυτότητας.

Πλαίσιο 11: Κατευθύνσεις για τη διεύρυνση της οικονομικής βάσης

- Έμφαση στα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε νησιού και παροχή κινήτρων για την αξιοποίηση τους από τον υποκείμενο σχεδιασμό, ιδιαίτερα σε επίπεδο ΣΧΟΟΑΠ
- Ανάσχεση της ανεξέλεγκτης τουριστικής ανάπτυξης και ενθάρρυνση της οικονομικής πολυλειτουργικότητας
- Διερεύνηση μεθόδων σύνδεσης και ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ τουριστικής δραστηριότητας και πρωτογενούς τομέα παραγωγής
- Προσανατολισμός της οικονομίας και παροχή κινήτρων για επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα, τις ΑΠΕ και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού
- Δημιουργία κατάλληλων υποδομών για την υποστήριξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, με έμφαση στα δίκτυα τηλεματικής και τις μεταφορικές υποδομές
- Ενίσχυση της συνεργασίας και της συμπληρωματικότητας των οικονομικών δραστηριοτήτων μεταξύ των νησιών

Εξίσου σημαντική για την αειφόρο ανάπτυξη είναι η διαφοροποίηση του προτύπου παραγωγής των μικρών νησιών. Οι κλασικές πολιτικές μαζικής παραγωγής και η εξομοίωση της νησιωτικής οικονομίας με αυτή των αστικών κέντρων της ηπειρωτικής χώρας δε μπορούν να ανταποκριθούν στις ιδιαίτερες ανάγκες των νησιών και πρέπει να αποθαρρύνονται. Η διαφοροποίηση του προτύπου παραγωγής και του τελικού προϊόντος πρέπει να αποτελέσουν τον πυρήνα της νέας στρατηγικής.

Πλαίσιο 12: Κατευθύνσεις για τη διαφοροποίηση του προτύπου παραγωγής

- ♦ Αύξηση των επενδύσεων και παροχή κινήτρων για επενδύσεις σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού
- ♦ Αποθάρρυνση του μαζικού τουρισμού και ανάσχεση της τουριστικής επέκτασης στον παράκτιο χώρο
- ♦ Ενίσχυση των παραδοσιακών αγροτικών πρακτικών και της βιολογικής καλλιέργειας
- ♦ Προώθηση και παροχή κινήτρων για την τυποποίηση των τοπικά παραγόμενων προϊόντων
- ♦ Ενίσχυση του τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας σε περιοχές όπου δεν αλλοιώνεται το τοπίο και δε συγκρούονται με τις κύριες οικονομικές δραστηριότητες
- ♦ Δημιουργία δικτύων με νησιά της Ελλάδας και του εξωτερικού για την ενημέρωση, ανταλλαγή τεχνογνωσίας και προώθηση των παραγόμενων προϊόντων και δραστηριοτήτων (δίκτυα προϊόντων ΠΟΠ, προώθησης αγροτουρισμού κ.ά.)

Ο κατακερματισμός του ελληνικού νησιωτικού χώρου και οι περιορισμένοι πόροι προϋποθέτουν την ανάπτυξη συνεργασιών και δικτύων μεταξύ των νησιών για την επίτευξη της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Δίκτυα συνεργασίας μικρών νησιών συναντώνται σε παγκόσμια και ευρωπαϊκή κλίμακα, ενώ ορισμένα αφορούν αποκλειστικά τα νησιά της Μεσογείου⁹. Η ένταξη στα παραπάνω δίκτυα και σε δίκτυα προώθησης συγκεκριμένων οικονομικών δραστηριοτήτων είναι καίριας σημασίας για την ανάπτυξη των νησιών και τη διεύρυνση της αγοράς τους σε διαπεριφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Πλαίσιο 13: Κατευθύνσεις για την ενίσχυση της διανησιωτικής και διαπεριφερειακής συνεργασίας

- ♦ Συμμετοχή σε διεθνή δίκτυα για την προστασία και ανάπτυξη μικρών νησιωτικών περιοχών
- ♦ Συμμετοχή σε διεθνή δίκτυα για την προώθηση οικονομικών δραστηριοτήτων και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας (δίκτυα προώθησης εναλλακτικών μορφών τουρισμών, προϊόντων ΠΟΠ κ.ά.)
- ♦ Δημιουργία δικτύων συνεργασίας και συμπληρωματικότητας μεταξύ των μικρών νησιών της ελληνικής επικράτειας σε ενδοπεριφερειακό και διαπεριφερειακό επίπεδο
- ♦ Ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ μικρών νησιών και μεγαλύτερων νησιωτικών κέντρων καθώς και με την ηπειρωτική χώρα, με στόχο τη μείωση της μονομερούς εξάρτησης και την ανάπτυξη συμπληρωματικότητας των δραστηριοτήτων

⁹ Σχετικά δίκτυα μικρών νησιών είναι: GIN, UNEP/SIDS, EURISLES, ISLENET, ESIN, AOSIS, Mediterranean Small Islands Initiative-PIM

Βασικό μειονέκτημα για την οικονομική ανάπτυξη των μικρών νησιών είναι η χαμηλή ελκυστικότητα τους για επενδύσεις. Καθώς οι τελευταίες αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για την αύξηση της απασχόλησης και τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού αλλά και για τη διεύρυνση της οικονομικής βάσης, η βελτίωση της ελκυστικότητας των νησιών αποτελεί σημαντική προτεραιότητα της συνολικής προτεινόμενης στρατηγικής. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στη δημιουργία ή βελτίωση των αναγκαίων υποδομών και ιδιαίτερα των μεταφορικών καθώς και στην ενίσχυση των συνδέσεων με την υπόλοιπη χώρα.

Πλαίσιο 14: Κατευθύνσεις για τη βελτίωση της ελκυστικότητας των μικρών νησιών για επενδύσεις

- Βελτίωση υφιστάμενων και δημιουργία νέων κατάλληλων διοικητικών και μεταφορικών υποδομών για την προσέλκυση επενδύσεων
- Επέκταση τεχνολογικών δικτύων και ανάπτυξη δικτύων πληροφορικής για την υποστήριξη νέων επενδύσεων
- Ενίσχυση των συνδέσεων μεταξύ των νησιών και της ηπειρωτικής χώρας για τη διευκόλυνση των μετακινήσεων και του εμπορίου
- Παροχή κινήτρων για την προσέλκυση επενδύσεων σε εναλλακτικές οικονομικές δραστηριότητες
- Έμφαση στα διεθνή και εθνικά δίκτυα συνεργασίας για την υποστήριξη νέων επενδυτικών δραστηριοτήτων (βλ. Πλαίσιο 13)
- Διεξαγωγή καμπάνιας για τις επενδυτικές ευκαιρίες στο μικρονησιωτικό χώρο της Ελλάδας

Η επίτευξη των παραπάνω βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη του τομέα των νέων τεχνολογιών και στην επένδυση σε καινοτόμες μεθόδους. Αποτελούν βασική προϋπόθεση της οικονομικής ανάπτυξης ενώ παράλληλα μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή και τη βελτίωση του περιβάλλοντος.

Πλαίσιο 15: Κατευθύνσεις για την επένδυση στις νέες τεχνολογίες και την καινοτομία

- Παροχή κινήτρων για χρήση νέων τεχνολογιών στην παραγωγή που αυξάνουν την αποδοτικότητα και μειώνουν τις επιπτώσεις στο περιβάλλον
- Εισαγωγή νέων τεχνολογιών στον τομέα των μεταφορών και ιδιαίτερα των εμπορευματικών
- Χρήση νέων τεχνολογιών στον τομέα της δικτύωσης με εφαρμογές στη διοίκηση, την οικονομία και την εκπαίδευση
- Χρήση νέων τεχνολογιών για την αειφορική διαχείριση των πόρων
- Ενθάρρυνση της καινοτομίας μέσω ενίσχυσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου και διάχυση της γνώσης στο νησιωτικό χώρο

Ιδιαίτερο ρόλο για τη νησιωτική οικονομία διαδραματίζει ο πρωτογενής τομέας και ιδιαίτερα η γεωργία και η αλιεία. Πρόκειται για δραστηριότητες που διαμόρφωσαν επί αιώνες τη νησιωτική ταυτότητα και τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζουν σημαντική οικονομική κάμψη. Ως συστατικά στοιχεία της νησιωτικής φυσιογνωμίας και στο πλαίσιο της οικονομικής πολυλειτουργικότητας, χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας και ενίσχυσης από τη στρατηγική και τις μελλοντικές πολιτικές.

Πλαίσιο 16: Κατευθύνσεις ενίσχυσης του πρωτογενούς τομέα

- ♦ Προώθηση παραδοσιακών αγροτικών πρακτικών και εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην παραγωγή που αυξάνουν την αποδοτικότητα και παράλληλα προστατεύουν το αγροτικό τοπίο
- ♦ Ενίσχυση της ορεινής και ημιορεινής γεωργίας και στροφή της αγροτικής παραγωγής προς την ενδοχώρα των νησιών
- ♦ Προώθηση της βιολογικής καλλιέργειας και παραγωγής τοπικών προϊόντων
- ♦ Τυποποίηση των παραγόμενων προϊόντων και ενίσχυση των εξαγωγών, έμφαση σε προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ
- ♦ Ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ της πρωτογενούς παραγωγής και του τουρισμού
- ♦ Αποτροπή ή και απαγόρευση πρακτικών που επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον και δε συνάδουν με την αειφορική διαχείριση των πόρων
- ♦ Ένταξη σε δίκτυα συνεργασίας, εμπορίου και ανταλλαγής τεχνογνωσίας
- ♦ Ενίσχυση του κλάδου των υδατοκαλλιεργειών και αποθάρρυνση της υπεραλίευσης
- ♦ Βελτίωση των αλιευτικών υποδομών
- ♦ Λήψη ειδικών μέτρων αύξησης των ιχθυοποθεμάτων και προστασίας του θαλάσσιου οικοσυστήματος

Ειδικές κατευθύνσεις πρέπει να δοθούν και για τον κλάδο του τουρισμού, ο οποίος αποτελεί τη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα για τα μικρά νησιά. Η αποθάρρυνση του μαζικού τουρισμού και η ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών αποτελούν τη βάση για τη διαφοροποίηση του τελικού προϊόντος και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των μικρών νησιών.

Πλαίσιο 17: Κατευθύνσεις για την τουριστική ανάπτυξη

- Εισαγωγή της περιβαλλοντικής διάστασης στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση τουριστικών υποδομών και δραστηριοτήτων
- Αποθάρρυνση της ανάπτυξης μαζικών μορφών τουρισμού και ανάσχεση της τουριστικής επέκτασης στον παράκτιο χώρο (ιδίως μεγάλων τουριστικών μονάδων)
- Απαγόρευση χωροθέτησης Περιοχών Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης
- Επένδυση σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού σύμφωνα με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε νησιού
- Ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ πρωτογενούς τομέα και τουριστικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα του αγροτουρισμού
- Δημιουργία κατάλληλων υποδομών για την υποδοχή και ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού
- Ενίσχυση των μεταφορικών υποδομών και συνδέσεων για βελτίωση της προσπελασιμότητας
- Δημιουργία ή ένταξη σε διεθνή δίκτυα ενημέρωσης, συνεργασίας και προώθησης νέων μορφών τουρισμού

9.1.3. ΆΞΟΝΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ

Η κοινωνική συνοχή αποτελεί βασική συνιστώσα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του νησιωτικού χώρου. Η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, η ενίσχυση των κοινωνικών και διοικητικών υποδομών και η προώθηση συμμετοχικών διαδικασιών στο σχεδιασμό είναι οι σημαντικότερες προκλήσεις για την άρση της κοινωνικής απομόνωσης, τη βελτίωση του επιπέδου ζωής και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Ειδικότερα, οι αρνητικές δημογραφικές εξελίξεις που παρατηρούνται τις τελευταίες δεκαετίες στο μικρονησιωτικό χώρο (μαζικές μεταναστευτικές εκροές, γήρανση του πληθυσμού) αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη της οικονομίας και προμηνύουν φαινόμενα κοινωνικής αποσταθεροποίησης και εγκατάλειψης. Η ανατροπή των εξελίξεων αυτών και η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού είναι ζωτικής σημασίας για οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπτυξης του νησιωτικού χώρου.

Περαιτέρω, η ενίσχυση των κοινωνικών υποδομών και η εξασφάλιση επαρκούς πρόσβασης σε υπηρεσίες είναι αναγκαία για τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και την άρση της κοινωνικής απομόνωσης. Εξίσου σημαντική είναι και η ενίσχυση των αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης σε θέματα σχεδιασμού και ελέγχου των

δραστηριοτήτων. Το επίπεδο του νησιού ή ομάδας νησιών, ανάλογα με το πληθυσμιακό μέγεθος και τη διοικητική διαίρεση, κρίνεται ως το πλέον κατάλληλο για τη συμμετοχή στο σχεδιασμό και κυρίως τον έλεγχο των δραστηριοτήτων. Οι διοικητικές υπηρεσίες και η αύξηση των αρμοδιοτήτων αποτελούν κομβικό σημείο του συγκεκριμένου πεδίου μέτρων.

Πλαίσιο 18: Κατευθύνσεις για τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και την ενίσχυση των κοινωνικών και διοικητικών υποδομών

- ♦ Αύξηση και διεύρυνση των δυνατοτήτων απασχόλησης μέσω των νέων επενδύσεων
- ♦ Αύξηση της προσπελασιμότητας μέσω ενίσχυσης των συνδέσεων με την ηπειρωτική χώρα και τα γειτονικά νησιά
- ♦ Ανάπτυξη δικτύων τηλεματικής για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε υπηρεσίες διοίκησης, υγείας και εκπαίδευσης
- ♦ Επέκταση τηλεπικοινωνιακών δικτύων σε απομονωμένες περιοχές
- ♦ Εξασφάλιση άμεσης πρόσβασης σε υποδομές υγείας σε επίπεδο νησιού και συμπλέγματος νησιών
- ♦ Σταδιακή αναβάθμιση υποδομών εκπαίδευσης σε επίπεδο νησιού σύμφωνα με την εξέλιξη του μαθητικού δυναμικού
- ♦ Διασφάλιση βασικών υπηρεσιών πρόνοιας σε επίπεδο νησιού και συμπλέγματος νησιών
- ♦ Αύξηση διοικητικών αρμοδιοτήτων σε επίπεδο σχεδιασμού και ελέγχου των δραστηριοτήτων
- ♦ Ενίσχυση των διοικητικών υπηρεσιών και στελέχωση με ειδικευμένο προσωπικό

Η σημασία της δημοκρατικής διάστασης στο σχεδιασμό έχει επισημανθεί από διάφορα διεθνή κείμενα ως απαραίτητη για την επιτυχή έκβαση και υλοποίηση στρατηγικών και πολιτικών. Η εξασφάλιση της συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού στην ανάπτυξη πολιτικών και την υλοποίηση προγραμμάτων και η ενίσχυση του ρόλου των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων βρίσκονται μεταξύ των βασικότερων προτεραιοτήτων στον άξονα της κοινωνικής συνοχής, με στόχο την ευρεία αποδοχή και υποστήριξη της στρατηγικής.

Πλαίσιο 19: Κατευθύνσεις για την ενίσχυση της δημοκρατικής διάστασης του σχεδιασμού και την προώθηση των συμμετοχικών διαδικασιών

- ♦ Προώθηση της συμμετοχής του τοπικού πληθυσμού και εξασφάλιση της ισχυρής εκπροσώπησης του σε όλα τα στάδια διαμόρφωσης πολιτικής και λήψης αποφάσεων
- ♦ Διασφάλιση της συμμετοχής των ενδιαφερόμενων φορέων στο σχεδιασμό, την υλοποίηση και τον έλεγχο των πολιτικών που αφορούν την αειφόρο ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου
- ♦ Θέσπιση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την κατάρτιση του κοινού σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης και διαμόρφωσης πολιτικής
- ♦ Ενίσχυση του ρόλου των ΜΚΟ στις διαδικασίες σχεδιασμού, υλοποίησης και ελέγχου της στρατηγικής και των πολιτικών

9.1.4. ΞΕΘΝΑΣ ΧΩΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Η χωρική οργάνωση δραστηριοτήτων και υποδομών αποτελεί φλέγον ζήτημα για τα μικρά νησιά λόγω της περιορισμένης γεωγραφικής τους έκτασης και των έντονων συγκρούσεων χρήσεων γης μεταξύ των κυρίαρχων δραστηριοτήτων. Οι συγκρούσεις αυτές έχουν συχνά οδηγήσει στην αλλοίωση του νησιωτικού τοπίου και την εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων του νησιωτικού χώρου. Ο έλεγχος της οικιστικής ανάπτυξης και η διαχείριση του δομημένου περιβάλλοντος, η σχεδιασμός χρήσεων γης και η χωροθέτηση βασικών μεταφορικών υποδομών αποτελούν τις σημαντικότερες προκλήσεις για το σχεδιασμό στο άμεσο μέλλον.

Ειδικότερα ως προς την οικιστική ανάπτυξη, η στρατηγική πρέπει να εστιάσει στον έλεγχο της άναρχης και εκτός σχεδίου δόμησης, στη συγκράτηση της επέκτασης της παραθεριστικής κατοικίας και στην εξασφάλιση της απαραίτητης υποδομής για μελλοντικές οικιστικές επεκτάσεις. Ένα ακόμη κρίσιμο σημείο που πρέπει να εστιάσει η στρατηγική είναι η αυθαίρετη δόμηση, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις στο μικρονησιωτικό χώρο.

Πλαίσιο 20: Κατευθύνσεις για την οικιστική ανάπτυξη και το δομημένο περιβάλλον

- ♦ Ανάσχεση της οικιστικής εξάπλωσης κατά μήκος του παραλιακού μετώπου και κεντρικών οδικών αξόνων
- ♦ Περιορισμός της οικιστικής ανάπτυξης εντός σχεδίων οικισμών και δημιουργία των απαραίτητων υποστηρικτικών δικτύων
- ♦ Προσανατολισμός της εντός σχεδίου δόμησης προς την ενδοχώρα των νησιών
- ♦ Προστασία της υπαίθρου και αποθάρρυνση της εκτός σχεδίου δόμησης μέσω αύξησης των ορίων κατάρτισης
- ♦ Απαγόρευση της αυθαίρετης δόμησης και απαλλοτρίωση των αυθαίρετων εντός των ζωνών αιγιαλού και παραλίας
- ♦ Περιορισμός της παραθεριστικής κατοικίας εντός σχεδίων ή οργανωμένων υποδοχέων
- ♦ Απαγόρευση της δόμησης σε οικολογικά ευαίσθητες και σε προστατευόμενες περιοχές
- ♦ Υιοθέτηση μέτρων για τη βελτίωση και ανάδειξη του δομημένου περιβάλλοντος
- ♦ Απαγόρευση χωροθέτησης Περιοχών Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης
- ♦ Αποθάρρυνση χωροθέτησης οργανωμένων υποδοχέων οικονομικών δραστηριοτήτων που αλλοιώνουν το νησιωτικό τοπίο

Ο λεπτομερής σχεδιασμός χρήσεων γης σε επίπεδο νησιού είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την αποφυγή συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών δραστηριοτήτων και την προστασία τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Έμφαση πρέπει να δοθεί στην προστασία της υπαίθρου και οικολογικά ευαίσθητων περιοχών από συγκρουόμενες χρήσεις.

Πλαίσιο 21: Κατευθύνσεις για το σχεδιασμό χρήσεων γης στην ύπαιθρο

- Κατάρτιση λεπτομερών σχεδίων χρήσεων γης σε κάθε νησί από τον υποκείμενο σχεδιασμό σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της στρατηγικής
- Απαγόρευση της δόμησης σε οικολογικά ευαίσθητες και προστατευόμενες περιοχές
- Θεσμοθέτηση μεταβατικών ζωνών ήπιων δραστηριοτήτων περιμετρικά των προστατευόμενων περιοχών
- Έμφαση στη διευθέτηση των συγκρούσεων μεταξύ τουριστικών και αγροτικών δραστηριοτήτων σε επίπεδο ΣΧΟΟΑΠ
- Αύξηση ορίων κατάταξης για τουριστικές υποδομές στην ύπαιθρο και επιβολή αυστηρών μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος
- Απαγόρευση αλλαγής χρήσης υφιστάμενων δασικών εκτάσεων και εκτάσεων που μπορούν να επανέλθουν σε δασική μορφή μετά από φυσική ή ανθρωπογενή καταστροφή
- Προστασία της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας από ασύμβατες χρήσεις γης
- Προτεραιότητα σε χρήσεις που αναδεικνύουν και προστατεύουν το νησιωτικό τοπίο

Τέλος, ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στο σχεδιασμό και στη χωροθέτηση των μεταφορικών υποδομών καθώς και στην ενίσχυση των συνδέσεων στο νησιωτικό χώρο. Η δημιουργία των κατάλληλων μεταφορικών υποδομών, κυρίως λιμενικών, είναι αναγκαία για την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων, την άρση της απομόνωσης των μικρών νησιών και την ενίσχυση του ρόλου τους στον εθνικό χώρο και τη Μεσόγειο.

Πλαίσιο 22: Κατευθύνσεις για το σχεδιασμό μεταφορικών υποδομών και συνδέσεων

- Βελτίωση των υφιστάμενων λιμενικών υποδομών και σύνδεση τους με τον/τους πλησιέστερους λιμένες εθνικής ή περιφερειακής εμβέλειας της ηπειρωτικής και νησιωτικής χώρας
- Εξασφάλιση ακτοπλοϊκής (ή και αεροπορικής όπου υφίσταται) σύνδεσης με γειτονικά νησιά και αστικά κέντρα της ηπειρωτικής χώρας που διαθέτουν αερολιμένες εθνικής ή περιφερειακής εμβέλειας
- Ενίσχυση του ρόλου των μικρών νησιών στο εθνικό σύστημα θαλάσσιων μεταφορών
- Προώθηση της ένταξης (έστω έμμεσης) των λιμένων στους ευρω-μεσογειακούς θαλάσσιους άξονες μεταφορών, εκμεταλλευόμενης της στρατηγικής θέσης του ελληνικού νησιωτικού χώρου στην Ανατολική Μεσόγειο

9.2. ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΝΗΣΙΩΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Η ένταση ορισμένων παραγόντων που εμποδίζουν ή αναστέλλουν την αειφόρο ανάπτυξη τείνει να διαφοροποιείται μεταξύ των μικρών νησιών, παρά τα ομοιογενή χαρακτηριστικά τους. Η φύση και η ένταση των παραγόντων αυτών εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη γεωγραφική κατανομή και τις χωρικές σχέσεις που έχουν διαμορφώσει και εξακολουθούν να αναπτύσσουν τα μικρά νησιά.

Σύμφωνα με την παραπάνω διαπίστωση, στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η διάκριση του μικρονησιωτικού χώρου σε υποκατηγορίες νησιών, βάσει των ακόλουθων κριτηρίων:

- ♦ Τη γεωγραφική θέση
- ♦ Τις σχέσεις μονομερούς εξάρτησης με οικισμούς γειτονικών νησιών

Η γεωγραφική θέση και συγκεκριμένα η απόσταση από την ηπειρωτική χώρα επιτρέπει τη διάκριση των νησιών σε παράκτια και απομακρυσμένα. Ως κρίσιμο μέγεθος για το χαρακτηρισμό ενός νησιού ως παράκτιο λαμβάνονται τα 10 μίλια από το πλησιέστερο συνδεδεμένο λιμάνι της ηπειρωτικής χώρας.

Οι σχέσεις μονομερούς εξάρτησης από οικισμούς γειτονικών νησιών είναι αρκετά πιο δύσκολο να προσδιορισθούν λόγω του έντονου κατακερματισμού του νησιωτικού χώρου και της μεγάλης διασποράς στην ελληνική επικράτεια. Για τον προσδιορισμό των σχέσεων και της έντασης της εξάρτησης ενός νησιού από κάποιο γειτονικό του, βασικό ρόλο διαδραματίζει η εμβέλεια επιρροής του δευτέρου. Σύμφωνα με τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, η εμβέλεια ενός κέντρου προσδιορίζεται από το επίπεδο του οικισμού που περιλαμβάνει καθώς αυτό συνίσταται σε αντίστοιχες διοικητικές και κοινωνικές εξυπηρετήσεις (υποδομές και υπηρεσίες). Σύμφωνα με τα παραπάνω και βάση της εμπειρικής διερεύνησης των σχέσεων που έχουν διαμορφωθεί έως σήμερα, γίνεται η ακόλουθη ιεράρχηση της εμβέλειας των κέντρων:

- ♦ Τοπικό κέντρο: Νησί που περιλαμβάνει έναν τουλάχιστον οικισμό 4^{ου} επιπέδου και η εμβέλεια επιρροής του δεν ξεπερνά τα 5 μίλια.
- ♦ Υπερτοπικό κέντρο: Νησί που περιλαμβάνει έναν τουλάχιστον οικισμό 3^{ου} επιπέδου και η εμβέλεια του δεν ξεπερνά τα 10 μίλια.
- ♦ Περιφερειακό κέντρο: Νησί που περιλαμβάνει έναν τουλάχιστον οικισμό 1^{ου} ή 2^{ου} επιπέδου και η εμβέλεια του δεν ξεπερνά τα 20 μίλια.

Τα μικρά νησιά μπορούν να χαρακτηρισθούν εξαρτώμενα εφόσον βρίσκονται εντός εμβέλειας κάποιου τοπικού, υπερτοπικού ή περιφερειακού κέντρου. Σε περίπτωση που το γειτονικό νησί δε διαθέτει οικισμό τουλάχιστον 4^ο επιπέδου δεν υφίσταται σχέση εξάρτησης¹⁰. Επιπλέον, στην περίπτωση που ένα μικρό νησί διαθέτει οικισμό 3^ο ή 4^ο επιπέδου, για να προσδιοριστεί σχέση εξάρτησης από γειτονικό του, πρέπει το δεύτερο να περιλαμβάνει οικισμό τουλάχιστον κατά ένα επίπεδο μεγαλύτερο¹¹.

Σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια ο μικρο-νησιωτικός χώρος μπορεί να διακριθεί στις τρεις ακόλουθες κατηγορίες (βλ. Χάρτη):

- Παράκτια νησιά: Βρίσκονται σε απόσταση μικρότερη των 10 μιλίων από συνδεόμενο λιμάνι της ηπειρωτικής χώρας και έχουν αναπτύξει έντονες σχέσεις με αυτήν.
- Μικρά νησιά εξαρτώμενα από γειτονικά νησιωτικά κέντρα: Εμπίπτουν σε κάποια προαναφερθείσα κατηγορία εμβέλειας (5, 10, 20 μίλια) και έχουν διαμορφώσει έντονη σχέση εξάρτησης από το γειτονικό κέντρο.
- Απομονωμένα νησιά: Βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη των 10 μιλίων από την ηπειρωτική χώρα και δεν εμφανίζουν σχέσεις εξάρτησης με γειτονικά νησιά (δεν εμπίπτουν στις προηγούμενες κατηγορίες).

Πίνακας 14: Κατηγορία νήσων «Παράκτια νησιά»

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΝΗΣΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001 (μόνιμος)
ΑΤΤΙΚΗ	ΠΟΡΟΣ	4282
	ΣΠΕΤΣΕΣ	3780
	ΚΥΘΗΡΑ	3532
	ΥΔΡΑ	2646
	ΑΓΚΙΣΤΡΙ	886
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΣ	746
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	ΣΚΟΠΕΛΟΣ	4706
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	ΚΑΛΑΜΟΣ	510
	ΚΑΣΤΟΣ	89
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	ΚΕΑ	2162

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

¹⁰ Παράδειγμα η απουσία σχέσεων-εξαρτήσεων μεταξύ των νησιών Ίος, Σίκινος, Φολέγανδρος

¹¹ Παράδειγμα η εξάρτηση των Παξών και της Ιθάκης από την Κέρκυρα και την Κεφαλονιά αντίστοιχα.

Πίνακας 15: Κατηγορία νήσων «Νησιά εξαρτώμενα από γειτονικά νησιωτικά κέντρα»

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΝΗΣΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	ΑΔΟΝΝΗΣΟΣ	2425
	ΓΑΥΔΟΣ	81
ΚΡΗΤΗ	ΙΘΑΚΗ	3212
	ΠΑΞΟΙ	2429
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	ΜΕΓΑΝΗΣΙ	994
	ΕΡΕΙΚΟΥΣΣΑ	612
	ΟΘΩΝΟΙ	340
	ΜΑΘΡΑΚΙ	186
	ΣΥΜΗ	2594
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	ΙΟΣ	1862
	ΑΜΟΡΓΟΣ	1852
	ΚΑΣΟΣ	1013
	ΑΝΤΙΠΑΡΟΣ	1011
	ΝΙΣΥΡΟΣ	928
	ΚΙΜΩΛΟΣ	838
	ΔΕΪΦΟΙ	687
	ΤΗΛΟΣ	521
	ΚΟΥΦΟΝΗΣΙ	376
	ΧΑΛΚΗ	295
	ΘΗΡΑΣΙΑ	268
	ΣΧΟΙΝΟΥΣΣΑ	197
	ΔΟΝΟΥΣΑ	166
	ΗΡΑΚΛΕΙΑ	133
	ΨΕΡΙΜΟΣ	130
	ΤΕΛΕΝΔΟΣ	54
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	ΦΟΥΡΝΟΙ	1487
	ΟΙΝΟΥΣΣΕΣ	855
	ΨΑΡΑ	478

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 16: Κατηγορία νήσων «Απομονωμένα νησιά»

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΝΗΣΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001
ΑΤΤΙΚΗ	ΑΝΤΙΚΥΘΗΡΑ	39
ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ-ΘΡΑΚΗ	ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ	2712
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	ΣΚΥΡΟΣ	2711
	ΜΗΛΟΣ	4736
	ΠΑΤΜΟΣ	2999
	ΣΙΦΝΟΣ	2574
	ΚΥΘΝΟΣ	1538
	ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑ	1385
	ΣΕΡΙΦΟΣ	1262
	ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ	676
	ΜΕΓΙΣΤΗ	403
	ΑΝΑΦΗ	272
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	ΣΙΚΙΝΟΣ	238
	ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ	152
	ΦΑΡΜΑΚΟΝΗΣΙ	74
	ΑΡΚΟΙ	54
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	307

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η διάκριση του μικρονησιωτικού χώρου επιτρέπει τη διαμόρφωση ειδικών κατευθύνσεων για τη διαχείριση των ιδιαίτερων αυτών παραγόντων που αναστέλλουν την αειφόρο ανάπτυξη σε κάθε υποκατηγορία. Οι κατευθύνσεις αυτές ακολουθούν το γενικό πλαίσιο κατευθύνσεων της συνολικής στρατηγικής και θεωρούνται πρώτης προτεραιότητας για τον υποκείμενο σχεδιασμό (τομεακές πολιτικές, αναπτυξιακός σχεδιασμός, χωροταξικός σχεδιασμός).

Συγκεκριμένα, ο σχεδιασμός στα παράκτια νησιά πρέπει να επικεντρωθεί στην ανάσχεση της επέκτασης της παραθεριστικής κατοικίας, ιδιαίτερα στον παράκτιο χώρο που υφίσταται τις μεγαλύτερες πιέσεις, και στον περιορισμό της εντός σχεδίων οικισμών και οργανωμένων υποδοχέων. Η επέκταση ή δημιουργία των υποστηρικτικών της κατοικίας δικτύων (ύδρευσης, αποχέτευσης, διαχείρισης αποβλήτων) κρίνεται απαραίτητη για την προστασία του περιβάλλοντος των νησιών. Έμφαση πρέπει να δοθεί στην προστασία και ανάδειξη του νησιωτικού τοπίου, κυρίως εντός των οικιστικών περιοχών όπου η παραδοσιακή αρχιτεκτονική τείνει να εξελίσσεται σε μορφές αστικού τύπου.

Ως προς την οικονομική ανάπτυξη των παράκτιων νησιών, ο σχεδιασμός πρέπει να επικεντρωθεί στην αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος των νησιών αυτών και συγκεκριμένα στην αξιοποίηση της εγγύτητας τους με την ηπειρωτική χώρα. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού που αξιοποιούν την εγγύτητα και τις υψηλές τουριστικές εισροές των μεγάλων αστικών κέντρων της ηπειρωτικής χώρας σε συνδυασμό με τις ενισχυμένες συνδέσεις που απολαμβάνουν τα παράκτια νησιά, θα συμβάλλει σημαντικά στη διεύρυνση της οικονομικής τους βάσης και στην αύξηση της απασχόλησης. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες υποδομές και δίκτυα για την υποστήριξη των νέων δραστηριοτήτων.

Αντίστοιχα για τα νησιά που εμφανίζουν υψηλές εξαρτήσεις από γειτονικά νησιωτικά κέντρα, ο σχεδιασμός πρέπει να εστιάσει στον επαναπροσδιορισμό των μεταξύ τους σχέσεων και τη σταδιακή μετατροπή τους από σχέσεις εξάρτησης σε σχέσεις συμπληρωματικότητας. Η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε νησιού και η παροχή κινήτρων για επενδύσεις σε νέες οικονομικές δραστηριότητες (εναλλακτικός τουρισμός, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, παραγωγή και τυποποίηση τοπικών προϊόντων κ.ά.) θα συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, στη διεύρυνση των δυνατοτήτων απασχόλησης και στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού σε μόνιμη βάση. Η δημιουργία υποστηρικτικών υποδομών για τις νέες δραστηριότητες, η

ενίσχυση των συνδέσεων με την ηπειρωτική χώρα και η βελτίωση της πρόσβασης σε κοινωνικές υποδομές αποτελούν βασική προϋπόθεση για την επίτευξη των παραπάνω.

Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί και στον έλεγχο της ανάπτυξης, οικονομικής και οικιστικής, του μαζικού τουρισμού και τη σταδιακή απομάκρυνση του από τον παράκτιο χώρο. Ο λεπτομερής σχεδιασμός χρήσεων γης για την αποφυγή συγκρούσεων μεταξύ των διαφορετικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα των τουριστικών με την πρωτογενή παραγωγή, κρίνεται απαραίτητος τόσο για την αποφυγή φαινομένων οικονομικής μονοκαλλιέργειας όσο και για την προστασία της υπαίθρου και του δομημένου περιβάλλοντος.

Στην κατηγορία των απομονωμένων νησιών, ο υποκείμενος σχεδιασμός οφείλει να εστιάσει στην ανάπτυξη υποδομών (διοικητικών και μεταφορικών)⁸ και δικτύων (τεχνικών και πληροφορικής) για την προσέλκυση και υποστήριξη επενδύσεων σε νέες οικονομικές δραστηριότητες. Η ενίσχυση των διοικητικών αρμοδιοτήτων και των συνδέσεων με την ηπειρωτική χώρα και τα γειτονικά νησιά αποτελούν βασικές προτεραιότητες για την άρση της απομόνωσης και την οικονομική ανάπτυξη των νησιών αυτών.

Η λήψη μέτρων για τη βελτίωση της προσπελασιμότητας, την αύξηση της απασχόλησης και τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε κοινωνικές υποδομές κρίνεται αναγκαία για τη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού και την κοινωνική συνοχή. Περαιτέρω έμφαση πρέπει να δοθεί στη δημιουργία περιβαλλοντικής υποδομής για την προστασία των εξαιρετικά εύθραυστων οικοσυστημάτων, ιδιαίτερα στον τομέα διαχείρισης αποβλήτων και ελέγχου της ποιότητας των υδάτων όπου παρατηρούνται και οι μεγαλύτερες ελλείψεις.

10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε ο προσδιορισμός των παραγόντων που αναστέλλουν την αναπτυξιακή διαδικασία στα μικρά νησιά, μέσα από τη διερεύνηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους και την επισκόπηση των πολιτικών που προωθούν την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του μικρονησιωτικού χώρου σε διεθνές επίπεδο. Απώτερος σκοπός ήταν η αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας για τη διαχείριση των παραγόντων αυτών και εν τέλει τη διαμόρφωση ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου για τα μικρά νησιά στην Ελλάδα.

Η διερεύνηση της φυσιογνωμίας των μικρών νησιών σε παγκόσμια κλίμακα ανέδειξε ότι παρά τις διαφορές τους στα δημογραφικά πρότυπα, τον οικονομικό προσανατολισμό και τη χωρική οργάνωση, τα μικρά νησιά παρουσιάζουν σχετικά ομοιογενή προβλήματα. Τα προβλήματα αυτά είτε εκρέουν από την ένταση του παράγοντα της νησιωτικότητας είτε από την αδυναμία των πολιτικών να προωθήσουν την αναπτυξιακή διαδικασία, συνοψίζονται στη γεωγραφική και διοικητική απομόνωση, την περιβαλλοντική υποβάθμιση, την περιορισμένη οικονομική βάση και την απουσία βασικών υπηρεσιών. Στο διεθνή χώρο τα προβλήματα αυτά αντιμετωπίζονται μέσα από ένα πλέγμα εθνικών και τομεακών πολιτικών, υπό το πρίσμα μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής στρατηγικής για το νησιωτικό χώρο. Ο βαθμός υλοποίησης των στρατηγικών κατευθύνσεων εξαρτάται από το πολιτικό σύστημα της κάθε χώρας και εμφανίζει έντονες αποκλίσεις μεταξύ διαφορετικών νησιωτικών συμπλεγμάτων.

Στην Ελλάδα ελάχιστα και κατά βάση αποσπασματικά βήματα έχουν γίνει προς την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου, κυρίως μέσα από την περιφερειακή και τις τομεακές πολιτικές μεταφορών, γεωργίας και αλιείας. Ο ιδιαίτερος γεωπολιτικός χαρακτήρας και η ευαίσθητη ισορροπία μεταξύ περιβάλλοντος, κοινωνίας και οικονομίας των μικρών νησιών αναδεικνύουν την ανάγκη διαμόρφωσης ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου στο πλαίσιο μιας ευρύτερης στρατηγικής για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιωτικού χώρου.

Υπό το πρίσμα της προαναφερθείσας εθνικής στρατηγικής προτάθηκε η ανάδειξη των μικρών νησιών σε διακριτή κατηγορία του νησιωτικού χώρου, για την οποία διατυπώθηκαν στρατηγικές κατευθύνσεις σε τέσσερις βασικούς άξονες προτεραιοτήτων: το περιβάλλον, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και τη χωρική οργάνωση. Οι άξονες αυτοί αποτελούν το κατευθυντήριο πλαίσιο για τον

υποκείμενο σχεδιασμό και το συνδετικό κρίκο με τις λοιπές στρατηγικές και τομεακές πολιτικές. Στη συνέχεια, επισημάνθηκε η ανάγκη περαιτέρω διαχωρισμού του μικρονησιωτικού χώρου σε τρεις επιμέρους κατηγορίες, σύμφωνα με τη γεωγραφική θέση και τις σχέσεις εξάρτησης με γειτονικούς νησιωτικούς οικισμούς. Για τις τρεις κατηγορίες νησιών (παράκτια νησιά, μικρά νησιά εξαρτώμενα από γειτονικά νησιωτικά κέντρα και απομονωμένα νησιά) δόθηκαν εξειδικευμένες κατευθύνσεις προς τον υποκείμενο σχεδιασμό ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες της κάθε κατηγορίας.

Υπό το πρίσμα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του μικρονησιωτικού χώρου, δύναται να διεξαχθεί περαιτέρω έρευνα σχετικά με τη διερεύνηση των διαδικασιών σύνδεσης των τομεακών πολιτικών καθώς και των μεθόδων και εργαλείων υλοποίησης των στρατηγικών κατευθύνσεων από τον υποκείμενο σχεδιασμό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξόπουλος Α. (2008) 'Πολιτικές Ολοκληρωμένης Διαχείρισης της παράκτιας ζώνης των περιβαλλοντικά ευαίσθητων μικρών νησιών και των ακατοίκητων νησίδων', στο *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης*, Τμήμα Περιβάλλοντος Πανεπιστημίου Αιγαίου, 78-93.

Blue Plan Notes (2012) *20 years of sustainable development in the Mediterranean: review and outlook* [διαδίκτυο (online)]. Sophia Antipolis, France: Plan Bleu. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.planbleu.org/publications/8p22_20ans_dd_EN.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

Coccossis H. (2001) 'Sustainable Development of the Greek Islands', *Options Méditerranéennes*, **44**, 391- 394.

Coccossis H. (2004) 'Sustainable Development, Landscape Conservation and Tourism in the Small Islands of Greece', στο M. Dieterich and J. van der Straaten (επ.) *Cultural Landscapes and Land Use*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 111-124.

Γουργιώτης Α. (2005) 'Προς μία Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Παράκτιες Ζώνες: Η Περίπτωση της Ελλάδας', στο Γ. Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 149-156.

ΓΠΧΣΑΑ (2008) ΦΕΚ 128 Α/03.07.2008, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Δένδη Α. (2011) 'Νησιά και υπηρεσίες υγείας-Αξιολόγηση των υπηρεσιών υγείας στα μικρά νησιά των Κυκλάδων', Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

ΕΠΧΣΑΑ για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (2008) ΦΕΚ 2464 Β/03.12.2008, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΕΠΧΣΑΑ για την Βιομηχανία (2009) ΦΕΚ 151 ΑΑΠ/13.04.2009, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό (2009) ΦΕΚ 1138 Β/11.06.2009, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΕΠΧΣΑΑ για τις Υδατοκαλλιέργειες (2011) ΦΕΚ 2505/Β/04.11.2011, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ESPON (2010) *Ατλαντας των Ευρωπαϊκών Νησιών* [διαδίκτυο (online)]. ESPON & Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www3.aegean.gr/lid/internet/New_Folder/greek%20Atlas_ESPON_text_web.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

ESPON (2011α) *European Perspective on Specific Types of Territories, Interim Report* [διαδίκτυο (online)]. ESPON & University of Geneva. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/GEOSP/ECS/2013-1-12_-_Inception_Report_xGEOSPECSx.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

ESPON (2011β) *The Development of the Islands: European Islands and Cohesion Policy (EUROISLANDS), Final Report* [διαδίκτυο (online)]. ESPON & University of the Aegean. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/EUROISLANDS/FinalReport_foreword_CU-16-11-2011.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

Gremmenas A. (2005) 'A study on the degree of application of Strategic Environmental Assessment (SEA) and Integrated Coastal Zone Management (ICZM) for the promotion of sustainable coastal development in Greece', Master Thesis, University of East Anglia, Norwich – UK.

Hache J. (2000) 'The European islands and their governance: From the nation states to the European Union', *International Journal of National Affairs (Insula)*, **11**, 13-20.

Islands Commission (2010) *30th CPMR Islands Commission Conference* [διαδίκτυο (online)]. Azores, Portugal. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.commissiondesiles.org/pub/docs/179_eng_draft_df_azores.pdf> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

Islands Commission (2011) *31th CPMR Islands Commission Conference* [διαδίκτυο (online)]. Saaremaa, Estonia. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.commissiondesiles.org/pub/docs/203_eng_final_declaration_saaremaa.pdf> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

Καραγεώργου Β. (2005) 'Θεσμικό Πλαίσιο, Άξονες και Αρχές για την Αειφόρο Ανάπτυξη των Νησιωτικών Περιοχών, σε Διεθνές και Περιφερειακό Επίπεδο', στο Γ.

Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 89-104.

Κιτρίνου Ε. (2010) *Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στις νησιωτικές κοινωνίες-Σημειώσεις*, Μυτιλήνη: Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Kizos T., Koulouri M., Vakoufaris H. and Psarrou M. (2010) 'Preserving Characteristics of the Agricultural Landscape through Agri-Environmental Policies: The Case of Cultivation Terraces in Greece', *Landscape Research*, **35** (6), 577-593.

Κοκκάσης Χ. και Μέξα Α. (2002) 'Τα Νησιά', στο Χ. Κοκκάσης (επ.) *Άνθρωπος και Περιβάλλον στην Ελλάδα*, Αθήνα: Καπόν, 82-89.

Λαγός Δ. και Σταματίου Ε. (2004), 'Χωρικοί μετασχηματισμοί και χωροταξική οργάνωση των μικρών νησιών του ελληνικού χώρου με δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης', στο *7ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας*, Μυτιλήνη: Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστημίου Αιγαίου, 545-552.

MEPPPW (2008) *National Reporting to the Seventeenth Session of the Commission for Sustainable Development of the United Nations* [διαδίκτυο (online)]. Athens: MEPPPW. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.un.org/esa/dsd/dsd_aofw_ni/ni_pdfs/NationalReports/greece/Greece_0_Cover_Introduction.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

Μέργος Γ., Παπαδασκαλόπουλος Α. και Χριστοφάκης Μ. (2005) 'Αναπτυξιακή Στρατηγική για το Νησιωτικό Χώρο', στο *Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του Καθηγητού Ν. Κόνσολα*, Αθήνα: Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου.

Μπακαούκας Μ. (2008) 'Μικρά νησιά, μια εύθραυστη ισορροπία. Ένα στρατηγικό πλαίσιο για την τουριστική ανάπτυξη των Μικρών Κυκλάδων', Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Μπεριάτος Η. (2005) 'Η Προστασία του Περιβάλλοντος στις Νησιωτικές Περιοχές και ο Ρόλος των Ευρωπαϊκών και Εθνικών Πολιτικών: Το Παράδειγμα της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων', στο Γ. Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 131-147.

NIJOS (2003) *Agricultural impacts on landscapes: Developing indicators for policy analysis* [διαδίκτυο (online)]. Oslo, Norway: NIJOS. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.skogoglandskap.no/filearchive/nettrapport07-08.pdf>> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

ΟΡΣΑ (2012) *Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας/Αττικής (ΡΣΑ) 2021* [διαδίκτυο (online)]. Αθήνα: ΥΠΕΚΑ/ΟΡΣΑ. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.organismosathinas.gr/userfiles/file/%CE%A1%CE%A3%CE%91%202021/SXEDIO%20NOMOU%20RSA.pdf>> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

Παπαετρώπουλος Α. (2005) 'Η Χωρική Διάσταση της Βιώσιμης Ανάπτυξης του Νησιωτικού Χώρου', στο Γ. Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 221-229.

ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (2003) ΦΕΚ 1471 Β/09.10.2003, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου (2003) ΦΕΚ 1473 Β/09.10.2003, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Θεσσαλίας (2003) ΦΕΚ 1484 Β/10.10.2003, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου (2003) ΦΕΚ 1487 Β/10.10.2003, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας (2003) ΦΕΚ 1469 Β/09.10.2003, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΠΠΧΣΑΑ Περιφέρειας Ιονίων Νήσων (2004) ΦΕΚ 56 Β/19.01.2004, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Σπιλάνης Γ. (1999) *Περίληψη της Έκθεσης για το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006* [διαδίκτυο (online)]. Ερευνητικό Πρόγραμμα για την Ανάπτυξη του Νησιωτικού Χώρου: Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Αιγαίου. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/Dimosieuseis/Espace-Insulaire.htm> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

Σπιλάνης Γ. (2003) 'Αναπτυξιακές προοπτικές και απασχόληση στον ελληνικό νησιώτικο χώρο', στο Η. Ευθυμίουπουλος και Μοδινός Μ. (επ.) *Οι δρόμοι της αειφορίας. Περιβάλλον, εργασία, επιχειρηματικότητα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 183-200.

Σπιλάνης Ι., Βαγιάννη Ε., Βακουφάρης Χ. και Κονδύλη Ι. (2005) 'Βιώσιμη Ανάπτυξη Νησιωτικού Χώρου', στο Γ. Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 105-117.

Τσάλτας Γ. (2005) 'Οι Νησιωτικές Περιοχές στο Διεθνές Σύστημα-Ανθρώπινο Περιβάλλον και Αειφορική Προσέγγιση. Η Συνδιάσκεψη των Μπαρμπάντος', στο Γ. Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 67-76.

Τσαμπούλας Δ. και Λέκκα Μ. (2005) 'Δράσεις και Μέτρα Εφαρμογής Πολιτικών στις Μεταφορές στον Νησιωτικό Χώρο', στο Γ. Τσάλτας (επ.) *Αειφορία και Περιβάλλον: Ο νησιωτικός χώρος στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 201-211.

Tsartas P. (2003) 'Tourism Development in Greek Insular and Coastal Areas: Sociocultural Changes and Crucial Policy Issues', *Journal of Sustainable Tourism*, **11** (2-3), 116-132.

ΥΜΕ (2007) *Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης Μεταφορών 2007-2013 και Εικοσαετίας* [διαδίκτυο (online)]. Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.saas.gr/Portals/0/Docs/News%20Docs/sxedio_anapt_metaf_2007-20013.pdf> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

UNDESA (2002) *Guidance in Preparing a National Sustainable Development Strategy: Managing Sustainable Development in the New Millenium* [διαδίκτυο (online)]. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.un.org/esa/sustdev/publications/nsds_guidance.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

UNSDS (1992) 'AGENDA 21', στο *United Nations Conference on Environment & Development* [διαδίκτυο (online)]. Rio de Janeiro, Brazil. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/Agenda21.pdf>> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

UNSDS (1994) *Report of the Global Conference on the Sustainable Development of Small Island Developing States* [διαδίκτυο (online)]. Bridgetown, Barbados. Διαθέσιμο

στο <URL: http://www.un.org/esa/dsd/dsd_aofw_sids/sids_pdfs/BPOA.pdf> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

UNESCO (1994) *Island Agenda: an overview of UNESCO's work on island environments, territories and societies*, Paris: UNESCO.

UNESCO (2004) *Island Agenda 2004+: Coping with change and sustaining diversities in small islands*, Paris: UNESCO.

United Nations (2005) *Report of the International Meeting to Review the Implementation of the Programme of Action for the Sustainable Development of Small Island Developing States* [διαδίκτυο (online)]. New York: United Nations. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.unohrrls.org/UserFiles/File/SIDS%20documents/mauritius.pdf>> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

United Nations (2011) *Review of United Nations system support to Small Island Developing States* [διαδίκτυο (online)]. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.un.org/esa/dsd/dsd_aofw_sids/sids_documents.shtml> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

ΥπΑΑΤ (2007) *Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Ανάπτυξης της Αλιείας 2007-2013* [διαδίκτυο (online)]. Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <URL: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/eff/national_plans/list_of_national_strategic_plans/greece_el.pdf> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

ΥπΑΑΤ (2010) *Εθνικό Σχέδιο Στρατηγικής Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013* [διαδίκτυο (online)]. Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.agrotikianaptixi.gr/Uploads/Files/nsp_dec2010.pdf> (πρόσβαση 14 Σεπτεμβρίου 2012)

ΥΠΟΟ (2007) *Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013* [διαδίκτυο (online)]. Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.espa.gr/elibrary/Eggrafo_ESPA_el.pdf> (πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2012)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000114221

